HİDÂYET YILDIZI

Şems-ed-dîn-i Sıvâsî Hazretlerinin Menkıbeleri

NECM - ÜL HÜDÂ

Fî Menâkıb-iş-şeyh Şems-id-dîn Eb-is-senâ

Tercümesi

Yazan

Şeyh Receb - üs Sıvâsi

Tercüme

Hüseyin Şemsi Güneren

Yayına Hazırlayan

Dr. M. Fatih Güneren

Şems-i Sıvâsî Hazretlerinin (Sivas Meydan Camii avlusundaki türbesi)

Baskı
SEÇİL OFSET
Tel: (0.212) 629 06 15

Grafik & Düzen: Elif Balcı

MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ

Şems-i Sıvâsî Hazretlerinin hâl tercemesi ve menâkıbı, Abd-ül Ehad Nûrî Hazretlerinin halîfelerinden Mehmed Nazmi Efendi merhûmun H.1108 – M.1696 da yazdığı "Hediyet-ül İhvân" adlı kıymetli eserinde mufassalan ve Bursalı Mehmed Tâhir Bey merhûmun "Osmanlı Müellifleri"nde ve "Meşâyih-i Osmâniyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli"adlı risâlesinde ve Hâcezâde Hilmi Bey merhûmun "Ziyâret-i Evliyâ"sında ve daha başka muhtelif eserlerde de muhtasaran yazılmış ise de, bunların hepsinin mehâz-ı aslı olan, Şeyh Receb-üs Sıvâsî'nin işbu "Necm-ül Hüdâ fi Menâkıb-iş Şeyh Şems-id-dîn-i Eb-is Senâ" adlı eseri, Hazretin halîfe ve kâim-makâmı, ayni zamanda yiğeni ve dâmâdı olmak hasebiyle zâhiren ve bâtınen en yakını ve en salâhiyet sahibi, bir zât tarafından, Hazretin vefâtını müteakib, ve bilhassa tercemei hâl kısmı hemen tamamen Hazretin kendi lisânından nakl etmek suretiyle vücûde getirilmiş olması bakımlarından husûsi bir kıymet taşıdığı halde, Arabca yazılmış olduğundan bugün istifâde edilemez bir halde kalan bu güzel eseri, kifâyetsizliğime bakmayarak tercemeyi lüzumlu bir hizmet addettim.

Tekkelerin kapatılmasından sonra mâruz kalınan türlü ıztırablar ve muhâcirlik perişânlığı buna aman ve imkân vermedi. Ömrümün sona yaklaşması, devâm edegelen huzursuzluklar içinde de olsa, beni bu nâçiz hizmetin ifâsına dâvet etti.

Tercemede, bihassa metnin asâlet ve tahâretini bozmamak, cümlelerin taşıdığı ruhu, yüksek ve ince mânâları olduğu gibi verebilmek için bazı terkip ve kelimeleri aynen muhâfazaya lüzûm gördüm. Bunları yeni neslin kolay anlayabilmesi için, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerde olduğu gibi, bazı cümlelerin mânâları (=) işâreti ile açıklandı. Bir kısım terkip ve kelimeler de birer virgül ile sâdeleştirildi ve lügatçede de izâh edildi. Muhakkak olan kusûr ve noksanları aczime bağışlamalarını okuyuculardan diler, inanarak, severek okuyanların da bu hakîkatlardan nasib almalarını Allahdan niyâz ederim.

Hüseyin Şemsi
Soğanağa,1952
R: 1368, H: 1371

YAYINA HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ

Bu eserin mütercimi, babam merhûm Hüseyin Şemsi Güneren, Sıvas'da Halvetiyye Tarîkatı'nın Şemsiyye kolunun kurucusu olan ve "**ŞEMS-İ SIVÂSÎ**", "**ŞEMS-İ AZÎZ**" ve "**KARA ŞEMİS**" adları ile de bilinen "**ŞEYH AHMED ŞEMSED-DÎN-İ EB-İS SENÂ**" kuddise sırrehû hazretlerinin 10. göbek torunu olup, tekkelerin kaldırılmasına kadar Hazretin Sıvas'daki dergâhında son postnişîin olarak hizmet etmiştir. Tekkelerin kapanışını tâkiben, Konya'da Mevlânâ Müze ve Kütüphâne'sinde Müdür Muavini, daha sonra, emekli olana kadar, İstanbul, Beyazıt'taki İnkılâp Müze ve Kütüphânesi (sonra Belediye Kütüphânesi olmuştur) Müdürü olarak memûriyet yapmıştır. Merhûm, içinde bulunduğu maddi, mânevi imkânsızlıklar ve olumsuzluklar yüzünden, geniş tasavvufî bilgisi, kültür birikimi ve tasavvuf mûsikîsine olan aşinâlığını ancak ömrünün son bir kaç yılında bir iki esere yansıtmak imkânını bulabilmiş, ancak bunları yayınlayamamıştı. Bu görev, ağbeyim Mehmet Behlül Bey erken vefât ettiği için bana kalmıştı. Benim bu eserleri derleyip toparlayacak ve yayına hazırlayacak asgarî bilgi ve kültür seviyesine, yeterli zaman ve maddî imkâna ulaşabilmem ise ancak yaklaşık yarım asır sonra gerçekleşebilmiştir. Aynen merhûm babam gibi, ancak ömrümün son yıllarına geldiğim, ve ailede benden sonra bu vazifeyi yapabilecek başka bir kimse kalmadığını gördüğüm için, bütün yetersizliklerime rağmen bu kitabı ve merhûm pederimin diğer çalışmalarını yayınlamaya cür'et edebiliyorum.

Kırk sekiz yıl önce, mütercim Hüseyin Şemsi Bey, "metnin asâlet ve tahâretini" bozmadan ve "yüksek ve ince mânâları olduğu gibi verebilmek" için bazı terkip ve kelimeleri aynen muhâfaza etmekle beraber,"yeni neslin kolayca anlaması için" bazı terkip ve kelimeleri, araya bir virgül koyarak sadeleştirmiş, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf metinlerini (=) işareti ile açıklamış, ve bir de lügatçe vermiştir. Fakat, o zamanki "yeni nesil" in kolayca anlıyabileceği lügat karşılıklarını, zamanımızın genç kuşaklarının anlaması çok zordur.

Zorlukların başında tasavvuf terimleri geliyor ki, karşılıkları yeni Türkçemizde mevcut değildir. Bunları aynen verip, mânâlarını, yeni baştan ve oldukça geniş olarak düzenlediğim lügatçede verdim.

Tasavvufî terimler dışında bugünkü kuşakların bilemiyeceği o kadar çok kelime vardı ki, bir ara metnin tamamını yeniden sadeleştirmeyi ciddî olarak düşündüm. Fakat gerek konunun özelliği, gerekse bu konuda tam ehliyyet sahibi olmadan yapılacak sadeleştirmelerin, aynen mütercimin düşündüğü gibi "yüce ve ince mânâları" olduğu gibi vermeyip anlam kargaşasına yol açabileceğini ve bunun manevi sorumluluğunun ciddiyetini düşünerek, metni aynen, tercüme edildiği gibi bırakmayı, buna karşılık geniş bir lügatçe hazırlamayı yeğledim. Bu lügatçede ayrıca, son yıllarda yaygın şekide dilimize musallat olan yanlış telâffuz âfetini, hiç olmazsa bu kitabın kısıtlı sayıdaki okuyucusuna yansıtmamak için özel bir gayret göstermeyi millî ve mânevî bir borç bildim. Gözlemlerime göre, en sık yapılan yanlışlar, uzun ince veyâ uzun kalın okunması gereken seslilerin kısa ; kısa okunması gereken seslilerin uzun ve yanlış vurgulamalarla (**rakîb**'in **râkib** gibi, **hakem**'in **hâkem** gibi telâffuzu); ayrıca yukardan kesme işâretli kelimelerin kısa (**te'lif**'in –elif der gibi- **telif** , **ta'mim**'in –Samim der gibi- **tamim** şeklinde) okunmalarıdır. Metinde ve lügatçede, uzun okunması gereken **i** ve **u** harflerini **î** ve **û** olarak; uzatılarak ve ince okunan **a** ları **â** şeklinde (kâr gibi) ; uzatılarak fakat kalın okunan **a** ları ise **ã** olarak (gãib gibi) verdim. Sıkça yanlış telâffuz edilenler için lügatçede yazılı uyarılar da yaptım. Dilde uzman olmadığım için ayni kelimedeki bir harfi bazan **â** , bazan **ã** şeklinde yazmış olabilirim. Bu, o andaki subjektif yanılgımı gösterir ise de, bu harfin sadece uzun okunması bile, yanlış telâffuzu büyük ölçüde önlemeye yeterli olacaktır.

Tercümede Arapça ve Farsça yazılmış olarak bırakılan metinlerin okunması ve tercümesinde çok değerli yardımlarını esirgemiyen Sayın Ümmühani Cerrâhî Hanımefendi ile Sayın Prof Dr. Muhiddin Serin ve Sayın Prof. Dr. Hüseyin Hâtemî Beyefendilere sonsuz teşekkür ve minnet duygularımı arzederim.

Azîz okuyucuların, yetersizliğimden dolayı yapacağım hatâları iyi niyetime bağışlamarını dilerim Cenâb-ı Hak'dan bu hizmeti başarıyla tamamlayabilmek için mühlet ihsân etmesini niyâz ederim.

Yardım yalnız Allah'dandır.

Dr. M. Fatih Güneren
Teşvikiye, 1998 - 2000

MÜTERCİM HÜSEYİN ŞEMSİ GÜNEREN

Halvetiyye-i Şemsiyye'nin kurucusu Şems-i Sıvâsî ks. Hazretlerinin 10. göbek torunudur. Babası Şeyh Mehmet Efendi, annesi Şerife Hanımdır. 1888 Yılında Sıvasda doğdu. İstanbulda Mekteb-i Hukuk' (Hukuk Fakültesi) da okumuş, Merzifonlu öğretmen Mehmet Hilmi Efendinin kızı Ayşe Sıdıka Hanımla evlenmiş, Nuriye (Simav), Hatice (Özsan), Mehmet Behlûl Güneren ve Mehmet Fatih Güneren isimli dört çocukları olmuştur. Babasının H.1332'de vefâtından sonra, Sıvas'da, Küçük Minâre yanındaki tekkede post-nişîn oldu. Tekkelerin kapatılmasını tâkiben, önce Ankarada Maarif Vekâleti'ne (M. Eğitim Bakanlığı) ait Umumi Kütüphanede memûriyet almış, 1934-1939 arasında Konya Mevlânâ Müze ve Kütüphânesi'nde Müdür Muavini olarak çalışmış, bu görevde iken, Bakanlığın temsilcisi olarak Alman ve Fransız arkeoloğları ile Antalya, Kâhta, Boğazköy gibi yerlerdeki kazılara iştirak etmiştir. Daha sonra, İstanbul, Beyazıt'taki İnkılâp Müze ve Kütüphanesi (ki, daha sonra Belediye Kütüphanesi ismini almıştır) Müdürlüğünü yapmış, 1952 te emekli olmuş, 19 Mart 1956 Pazartesi günü vefat etmiştir.

Büyük dedelerimizden Şeyh Müeyyed Efendinin tesis etiği vakıf yanında ailemizin yeterli maddî kaynakları da olduğu halde, Hüseyin Şemsi Bey gerek özel mülküne tasarrufda, gerekse vakıfların tevliyetinde ciddî problemlerle karşılaşmış, ve 2.Cihan Harbi'nin yokluk, pahalılık ve karaborsa'lı günlerinde küçük bir memur maaşı ile cidden zor günler yaşamıştır. Bavullar dolusu evrâk ile yıllarca mahkemelerde ailenin emlâk ve vakıflarına yapılan haksız tasarruflara karşı uğraş vermek zorunda kalmış, yukardaki Önsöz'de belirtildiği gibi en verimli çağlarında verebileceği eserleri gerçekleştirmek imkânından mahrum olmuştur. Bütün olumsuzluklar ve bozulan sağlığına rağmen, nisbeten huzûra kavuştuğu 1950'li yıllarda bu eserin yanında "Fütüvvetnâme" adlı bir başka eseri daha tercüme etmişti. Bir hayli şiiri varsa da, bunları toparlama fırsatı bulamamıştır. Daha da önemlisi, Sıvasdaki dergâhta icrâ edilen zikir merâsimlerinde okunan ve çoğunluğu büyük dedemiz Şeyh Hüseyin Efendi tarafından, dört adedi de Hüseyin Şemsi Beyin kendisi tarafından bestelenmiş 84 adet ilâhinin güftelerini derlemiş,

bestelerinin notalarını, nefes darlığı çekmesine rağmen, hiç bozmadan tekrar tekrar okuyarak, uzman kişilere yazdırmıştır.

Hüseyin Şemsi Bey merhûm daima güler yüzlü, özü sözü bir, doğruluktan şaşmayan, herkese şefkatli, taassubdan uzak, hakîki bir mü'min, bizlere dâima Allah, Peygamber, Ehl-i Beyt, vatan ve millet sevgisi aşılayan, geniş tasavvûfî bilgisi ve edebî kültürü olan bir zâttı. Türkçe, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilirdi. Hat san'atının çeşitli yazı stillerini okumakta mâhir idi ve bu konuda uzman sayılan kişiler okuyamadıkları kitâbeler için yardımını isterlerdi.

Sıvasda iken Hoca Mustafa Efendi ve daima "Siyâh Efendim" diye söz ettiği mübârek zatlardan mânevî terbiye görmüştü. İstanbula gelişinden çok kısa bir süre sonra, kendi çalıştığı kütüphânenin tam karşısında bulunan Beyazıt Umumî Kütüphânesi'nde Tasnif Hey'eti Başkanı olan Maraşlı Ahmed Tâhir Memiş Hazretlerinin terbiyyet ve irşâd dairesine girmek bahtiyârlığına ermiştir. "Hoca Efendi" namı ile de bilinen bu yüce Zâtın, "Şems-i Sıvâsî Hazretlerinin tâc-ı şerîfini bihamdillâh Hüseyin'e giydirdik " müjdeli sözleri ile, aziz ceddinin evlâd-ı sulbî'si olmak yanında, evlâd-ı mânevî'si dahî olmak şerefine erişmiştir. Hüseyin Şemsi bey, 1954 yılında Hoca Efendi Hazretlerinin Bekã Âlemi'ne intikãlinden çok derin elem ve keder duymuş, büyük mürşîdinde kokladığı Muhammedî kokuyu Mustafa Özeren Bey Hazretlerinde duyduğu için onun elini öpmüştür. 19 Mart 1956 Pazartesi günü ağır hasta olarak Soğanağa'daki evinde yatarken Mustafa Bey kendisini ziyârete gelmiştir. O ağır hasta adam sanki hasta değilmiş gibi doğrulup oturmuş, doktorları ve aile fertlerini dışarı çıkarmışlar, bir süre konuştuktan sonra "Mürşîd kişi niyetine, mürşîd kişi niyetine" diyerek cenâze namâzını edâ etmişler, Mustafa Bey evin kapısından çıkarken, Hüseyin Şemsi Bey de, "Hakdan Hakka" diyerek öbür kapıdan Bekã Âlemi'ne yürümüştür.

Allah rahmet eylesin, Resul-ul-lâh Efendimizin ve Ehl-i Beyt Efendilerimizin şefâatlarını üzerinden eksik etmesin.

İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.

Dr. M. F. Güneren

MÜELLİF ŞEYH RECEB-ÜS SIVÂSÎ (*)

Müellif Şeyh Receb Efendi 947 veya 949 tarihlerinde Zilede dünyaya gelmiştir. Önce amcası Hazreti Şems'den okumuş, bilâhere İstanbulda tahsilini tamamlayıp Sultan Mehmed Câmiinde ders-i âm olarak nüsha dersleri okutmakta iken, mânevî işâretleri üzerine Sıvas'a Hazret-i Şems'e gelip bey'at ile onun terbiyesinde yetişmiş, halîfesi ve dâmâdı da olmuştur.

Hazret-i Şems'den sonra makâmında şeyh olan oğlu Pîr Mehmed Efendinin H. 1008 – M. 1599 da vefâtında, hülefânın arzu ve tensipleri ile mürşîdinin seccâde-i irşâdına oturmuş, H.1014 veya 1016 tarihlerinde irtihâl edip mürşîdinin türbesine defn olunmuştur.

Bu risâleyi, yazdığı zaman 60 yaşını geçkin olduğu ve gözlerine ârız olan zaaf sebebi ile okuyup yazamadığından, bir kâtibe söyleyip yazdırmak sureti ile vücûde getirmiştir.

Bu risâleden başka, Kur'an-ı Kerîm surelerinden müntehâb ayât-ı izâmın cem'i ile "Hatmi Sagir" adında bir vird de tertib etmiştir. Ayrıca "Nûr-u Hüdâ" isminde mühim bir eseri daha bulunduğunu ve bunda kendi ahvâlinden de tafsilâtlı şekilde bahsettiğini Nazmi Efendi "Hediyet-ül İhvân" adlı kitabında yazıyorsa da, bu eserin bir nüshasını bulamadım.

Hüseyin Şemsi Güneren

(*) Bu bölüm mütercim Hüseyin Şemsi Bey tarafından eserin başlangıcında dipnot olarak verilmiştir. Bunu, ayrı bir bölüm olarak sunmanın daha uygun olacağı düşüncesi ile, buraya alıyorum.

Dr. M. F. Güneren

NECM-ÜL-HÜDÂ

Fi menâkıb - iş - şeyh Şems - id - dîn Eb - is - senâ

Tercemesi

Bismillâhirrahmânirrahîm,

Esmâ ve sıfât ashâbını âli derece ve makãmâta yükselten onlardan ulûm ve türlü mücâhedelere muvafakat edenleri istediklerine eriştirerek melekût ve ceberût (=mânevi saltanat ve ululuk) âlemlerinde cevelân ettirip erbâb-ı tecelliyâttan kılan ve bu zevk ve nimetin kadrini bilerek hazm ve kabul ile mest ve hayrân olduktan sonra ayılanlara da temkin, kudret ve nusrat ihsân eyleyen Allaha hamd-ü senâ. Ve mucizelerin sahibi olan Efendimiz Hazreti Muhammed Mustafa'ya ve âl'i evlâdı ve velâyet ve kerâmet erbâbı olan ashâbına da Allah'dan rahmet ve selâmet duasından sonra, bu risâlenin müellifi, Şeyh İbrâhim Cemâleddin'in oğlu, bu zayıf kul "Receb-üs-Sivâsî" der ki: Çocukluğumdan itibaren elli seneye yakın evinde hizmetinde bulunduğum zevk ve şevk ehlinin delili, âfakda güneş gibi meşhur olan amucam, üstâdım, veliyün-ni'metim, kayın babam "Şeyh Şems-id-dîn Sivâsî"- ruhu tâhir ve eserleri kıyâmete kadar dâim ve bâki olsun-, civâr-ı Rahmâna intikãl ile beni çok karışık ve kötü bir zamanda yalnız ve garip bırakınca ebedî ve umumî bir hizmet olmak üzere müşârünileyhin menâkıbını " Necm-ül-Hüdâ , fimenâkıb-iş-şeyh Şems-id-dîn eb-is-senâ" ismi ile bu risâlecikde cem etmek istedim.

Her ne kadar iktidar ve liyâkatimin kâfi olmadığını biliyorsam da "hediyyeler, onu verenlerin miktârınca olur, karınca kaderince" kabilinden buna cesâret ettim.

Kitabım maksadına nisbetle benzeri yazılmamış yeni bir eser olacağından bu yoldaki te'lifât ve tasnifâtın çokluğu da beni bu arzumdan alıkoymadı.

Risâleyi fasıllara ayırdım, münâsip düşen bazı yerlerde bazı hikâyeler nakil ve hayli faydalı, kıymetli izharlar, lâtif tenbihler, gizli işâretler ile bazı meşâyihin menâkıbından da teberrüken birer nebze bahsettim. Af eden, seven, dilediğini yapan Cenâb-ı Hak'dan bu eseri ihvân ve dostlar arasında faydalı, uğurlu, bereketli kılmasını niyâz ederim. Allah kapılar açıcı, karşılıksız bağışlayıcı, en güzel sahip ve yardımcıdır.Her şey kendisine dönecektir. Kudret, kuvvet ancak yüce ve azîm Zât-ı Ulûhiyyetinindir.

Bizleri fenâlıklardan koruyan, işlerimizi rast getirip iyiliklere ulaştıran Allahım! Bize en doğru yolu göstermeni, ehl-i tahkîk'in gittiği yola gitmekliğimizi nasîb ve müyesser eylemeni yalvarırım.

Zikrine durduğumuz evliyâ-yı izâm, medhinde bulunduğumuz asfiyâ-yı kirâm öyle bir kavimdir ki, onlara muhabbetle meclislerine devam edenler şakî olmaz, azmazlar; onlarla beraber bulunup yoldaşlık edenler berekâtlarından, iyilik ve saâdetlerinden mahrum kalmazlar.

Rahmetin, yağmurun inmesi; güneşin, ayın doğması; semânın bizi himâyesi, toprağın beslemesi onların yüzü hürmetinedir. Yerde gökte Allahın emîn'leridirler. Hakkın kudreti ile dilediklerini yaparlar. Tedbir ve tasarruf sahibidirler. Çünki, çeşitli riyâzat ve mahrûmiyetlere katlanıp bihakkın mücâhede ile nefislerini terbiyye ve ruhlarını sâfîleştirerek zâhirlerini ilim ve iyi amel ve güzel huylarla bezemiş ve bâtınlarını her türlü şüphe ve fenâlıklardan temizlemişlerdir. Böyle olduğu için de Cenâb-ı Hak sırlarına tecelli ile kalb gözlerinden perdeyi kaldırmış, feyz ve ilhâm-ı ilâhisi ile mükâfatlandırmış, taltif etmiştir.

Allahım! Anların (onların) iyilik ve saâdetlerinden bizlere de lütuf ve ihsân eyle; şefâatlerinden, himmetlerinden, himâye ve yardımlarından bizleri de mahrûm bırakma.
Bu yüce mertebeli kavim:

"...ve sekaâhüm rabbühüm şarâben tahûrâ" (İnsan, 21)

(=Anları Rableri gıll-ü-gış'dan pâk olan şerâb-ı imân ve irfân ile kandırdı) ya mazhariyetle Allahın muhabbet havuzlarından içtiler, tertemiz sevgi bahçelerinde âşinâlık kokularını zevk ve sürûr ile koklayarak kendilerinden
geçip hayrân ve sekrân oldular.

Bunlardan bir kısmı bu hayranlık ve sarhoşlukla,

" fiy mak'adi sıdkın inde melîkin muktedîr " (Kamer, 55)

(= kâdir-i mutlak olan Hakkın indinde, beğenilen bir mevkide ve güzel bir makâmda) kaldılar.

Bir kısmı ise:, **cünd-i ilâhî'** (Allah yolunda nefsiyle kavgaya girişen hakikat yolcuları) yi terbiye ve tekmil ile anları da bu hakâyıka ulaştırmak için ayılarak Hak'dan halk'a seyr ettiler – halk'a döndüler- ki, bu kısım enbiyâ gidişinde olduğundan evliyânın efdâllarındandırlar Bunlardan bir kısmı Hakkın esmâ ve sıfatına; bir kısmı da, ism-i âzam olan "ism-i câmi" e mazhariyetle "**zâtiyyûn**" dan (zât ehli) oldular.

Bu zevât-ı kirâmdan da kavminin çok azgınlığına karşı:

" **Kãle Nûhun Rabbi lâ tezer alel'ardı minel kâfirîne deyyârâ** "
(Nûh,26)

(=Yâ Rabbi, kâfirlerden yeryüzünde dolaşan kimse bırakma) diyen Nuh Peygamber, ve:

" **Fehasefnâ bihî ve bidârihil'ard ...**" (Kasas, 81)

(= Şımarıklık ve kibrinin cezâsı olarak onu ve hazinelerini yere batırdık) kavli kerîmi üzere Kãrûn'un mal ve mülkü ile yere batırılmasına dua eden ve pek çok harp ve kıtâl eden Dâvûd aleyhim-üs-selâm gibi bazılarının hâline " **Celâl** " gãlib oldu.

Bir kısmının hallerine dahi:

"**...femen tebi'aniy feinnehü minniy, ve men asâniy feinneke gafûrün rahîm** " (İbrâhim, 36)

(=Bana tâbi olanlar benim milletimdendirler, isyân edenleri de Sen af ve merhamete kãdirsin) diyen İbrâhim aleyh-is-selâm; ve:

" **in tü'azzibhüm feinnehüm ibâdük, ve in tagfirlehüm feinneke entel'aziyzül hakîm** " (Mâide, 118)

(=Onlara azâb edersen senin kullarındır, af edersen hakîm ve kãdir sensin) diyen Îsâ Rûh-ul-lâh; ve, Uhud harbinde mübârek yüzleri yaralanıp dişleri kırılıp kanlar aktığı vakit bile şefkat ve merhametini esirgemiyerek:

" Allahümme yâ halîmü yâ gaffâr, ehdi kavmî feinnehüm lem ya'rifunî "

(=Ey halîm ve gaffâr olan Allahım, kavmim beni bilemedikleri için böyle yapıyorlar, Sen anlara doğru yolu göster) diye merhamet ve şefâat eden Cenâb-ı Habîb-ü Rabb-il-âlemin Efendimiz Muhammed Mustafa Hazretleri gibi " **cemâl** " galip oldu. Hazreti Sıddık cemâl'e, Faruk celâl'e mazhardı. Osman , Ebûbekir; ve Aliy-yül Murtezâ efendimiz ise Faruk gibi idiler.

Bu risâlecikte menâkıbını muhtasaran zikredeceğimiz Şeyhimiz merhûm Şems-üd-dîn-i Sivasî de mazhar-ı cemâl idiler. Bu sebeple kãl ve hâl ehli ve bütün millet, mezhep ve cidâl erbâbı kendisini severlerdi. Mütevâzı, alçak gönüllü, iyi huylu, güleç yüzlü, cömert tabiatlı, her hâl ve tavrı makbûl, gidiş ve tarîkatı mübârek ve uğurlu idi. Aslen Zileli olup, bilâhere Sıvasa hicretle yerleşmiş, zâhir ve bãtın ilimlerini cem'etmişti. Vaaz ve nasîhatlarında hakãyık-ı İlâhiyeyi keşf ve tefsir eder, fasih, beliğ konuşur, duyulmamış temsil ve teşbihler irâd eylerdi. Taşa kâr edecek kadar tesirli ve tatlı sözlerinden avam da, havas da faydalanırdı. Kelimeleri dizilmiş cevherler, ibâreleri saçılmış incilerdi. Kelimelerinin kadehlerinden içenler kendilerinden geçer, gãfiller gaflet uykusundan uyanır, hayretlere düşerdi. Bilhassa âdet-i kerimeleri olduğu üzere ramazanlarda Mevlâna Celâleddin'in Mesnevî'sini nakl ederken dinleyenler öldükten sonra dirilmiş gibi hayrân ve sekrân olurlardı.

Mezhebi Hanefî, meşrebi Muhammedî, tarîkati Halvetî idi.Geniş kalpli,mert, sahî, ihsânı bol, zayıfları, açları doyurmayı çok severdi. Asrının yegânesi ve erbâb-ı zevkin delili olarak etrafta meşhûr olmuştu. Hayli eser te'lif etmişlerdi. Ekserisi manzum, bir kısmı mensûr ve ikisi Arapça diğerleri Türkçe olmak üzere yirmi bire bâliğ olan müellefâtı şunlardır :

1- Hall-ül-maakıd :Arapça. İbn-i Hişam'ın nahivden Kavâid-ül-irâb'ına şerh
2- Zübdet-ül-esrâr :Arapça. Usulden Muhtasar - ül - menar'a şerh.
3- İbretnümâ : Türkçe manzum yüz hikâye (Attar'ın İlâhinâme'sinden intihâb edilmiştir). Hikâyelerin sonlarında enfüsî tâbîrât ve tatbîkâtı vardır.
4- Mir'ãt-ül-ahlâk min mevâhib-ül-hallâk : Türkçe manzum kıymetli bir ahlâk kitabıdır. Bununla tefe'ül edenlerin falları halde vãki olana mutãbık zuhûr eder.

5-Behâriyet-üs-sûfiyye = Gülşen âbad : Türkçe, manzumdur . Bu emsâlsiz eserde her çiçek bir sûfî'ye ve "gül", sâhib-i vakt olan şeyh'e teşbih edilmiştir. Enfüs ve âfakda zevk isteyenlere istinsâhı elzem bir kitaptır.
6- Mevlid-ün-nebiy : Türkçe, zevkî ve ruhânî bir nazımdır. Kendileri bu eseri hakkında şöyle buyururlar: "Mevlîd-i şerîfini yazmak suretiyle Cenâb-ı Peygamber Efendimize bir hizmette bulunmak için öteden beri içimde bir helecan yaşardı. Fakat etrafta mevlîd kitaplarının çokluğu böyle bir eser ibdâına mâni olurdu.Bir gün elime kâğıt, kalem aldım.Teşevvüş ve elemle lâyıh olanları (içime sıkıntı ve külfet ile doğanları) yazarken sırrıma (mânevi benliğime) şu nidâ geldi :" Ey Tâlib, bu arzuyu yerine getirmek için Kâinâtın ulusu, efendisi olan Cenâb-ı Peygamber tarafından sana izin verildi mi? " dendi. Elimden kâğıt kalem düştü ve içimde bir hararet, bir ateş hasıl oldu. Başımı yakamın içine çektim. Gözlerimden yaşlar akarak salâvat-ü- selâma devâm ile Hazret-i Hallâka ve muhibb-i müştâk olan Cenâb-ı Resûl-ü Kibriyâsına teveccüh ettim. Benden 'hiss-i kevnî' (Bu âleme ait hisler) ve maddî benliğim gitti. 'İstiğrak-i aynî deryâsı'na (aynen, açık şekilde görülen mânevi bir âleme) daldım. Bu hâlette kendimi bir 'tâk'ın önünde, ayakta edeple, tevâzu ve zilletle muntazır buldum. 'Tâk'da Cenâb-ı Nebiyy-i Muhterem ve Ashâb-ı kirâmı bulunuyorlardı. İçlerinden beşûş (güler yüzlü) bir zât-ı kerîm, beşâretle bana doğru geldi. Hazret-i Aliyy-ül Murtezâ olduğunu anladığım bu muhterem zâtı görünce hüznüm ve kederim gitti, ferahlandım. Kucağında güzel yüzlü ünsiyet ve kudsiyyet kokan bir çocuk vardı. Bana hitâben: "Bunu Hazret-i Resûl-i Müctebâ ve Nebiyy-i Mustafâ sana ihsân etti. Bunun yüzü sahifesinden taze mânâlar oku ve ca'd-ı re'sinden (güzel kıvırcık nurlu saçlarından) mesâni râyihalarını (Hakâyik-i Kur'âniye kokularını) kokla" buyurdu. İstiğrâkden ayılıp kendime geldiğimde kalbimi ilim ve hikmet ve nûr-i mârifetle dolmuş buldum. Allahın bu nimetine hamd ile te'life başladım.Allah-ü Teâlâ bana bu mevlîd-i şerîfde benden evvel kimseye açılmamış olan bir kapıyı da açdı. Nâs, mevlîd-i Nebînin yalnız zâhiren ve bir kerre vâkî olduğunu zannederler. Cenâb-ı Nebiyy-i Zîşân Efendimizin velâdetleri hem zâhirî hem de mânevîdir. Velâdet-i mâneviyeleri iptidâdan intihâya kadar daimâ vâki ve bâkidir. Böyle olduğu içindir ki Aleyh-is-selâm Efendimiz :

" Lâ tezalü tâ'ifetin min ümmetî zâhirine ale'l – hakki ilâ kıyâmi's - sâ'ati "

(=Ümmetim içinde Kıyâmete kadar hak ve hakikat üzere zâhir olan bir tâife mutlaka eksik olmaz) buyurmuşlardır. Ulemâ, hükemâ, selâtin, kuzât ümmettendirler. Bir kısmı din kâidelerini kurar, ömrü boyunca islâmi meselelere çalışır; bir kısmı imânında 'yakîn' hasıl edenlerin mezheplerini, yollarını kuvvetlendirir; bir kısmı hakikatleri tebliğe; bir kısmı tâ'lim, tedris ve ahkâm-ı diniyyeyi nakle, rivâyet ve fetvâya sây eder; bir kısmı İslâmı ve İslâm vatanını muhafaza, müdâfaa ederler. Bunlar din hâmileri ve İslâm gâzileridir. Bir kısmı da imâmet, hitâbet, hüküm ve kazâ ederler.Bunlar şeriatın emînleri ve hâkimleri, enbiyânın vârisi, temkin sahibi, velâyet ve kerâmet ehlidirler, Hazret-i Sıddık ve Aliyy-ül Mürtezâ gibi ki, meşâyihin silsilesi ve tahkîk ehlinin yolları bu iki zâta çıkar.Bunlardan sonra Nûr-i Muhammedî karından karna, asırlar boyunca Tayfurda, Mansurda, Şiblî'de zuhûr ede ede Halvetiyye tâifesinin pîri ve ehl-i zevk ve sürûrun ulusu, efendisi olan 'Seyyid Yahyâ-i Şirvânî' ye intikâl etmiştir. Bu zevât-ı kirâm velâdet ve verâset-i mâneviyye sahibidirler. Ulemânın ilmi, sâlihlerin salâhı, zâhidlerin zühdü, gâzilerin cihâdı hep Cenâb-ı Peygamberin velâdet-i mâneviyye ve mûcizât-ı kaviyyelerinin eseridir. Nitekim:

" Evvelü mâ halakallâhu nûrî "

(=Allahın ilk halk ettiği benim nûrumdur) ve:

" Ene minallâhi ve'l – halku minnî "

(= Ben Allahdan ve halk bendendir) ve:

" el–Enbiyâu hulikû min nûrî "

(=Enbiyâ benim nûrumdan halkolundular) buyrulmuştur.

Bundan zâhir olur ki: Bütün kâinattaki mücerredât ve müvelledât ve enbiyânın mûcizeleri ve geçmiş gelecek bütün evliyânın kerâmeti, Nûr-i Muhammedî'dendir. Nûr-i Muhammedî şarkta, garpta her an ve her yerde kıyamete kadar daimâ tulû' ve zuhûr edegelmektedir " buyururlardı.

7- Heşt-i bihişt : Türkçe, manzumdur.Sultanlar ve Ümerâ ile fukarâ ve zuafânın münâsebet ve muâmelelerinde elzem olan hususlardan bahseder.
8- Süleymâniye : Türkçe manzum eserlerinin ilkidir. Süleyman Peygamber ile Belkıs kıssasını anlatır.
9- Menâsik-ül-hacc:Türkçe, manzum,çok güzel ve yerinde yazılmış bir eserdir.
10- Elhiyaz fi menâkıb-il-imâm-il-mürtaz : Türkçe, manzum, İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin menâkıbıdır.
11- Safâyih fi tercemet-il-levâyıh : Türkçe nesirdir. Abdürrahman Câmî'nin "Levâyıh" ının tercemesidir. Her kelimesinde ilm-i ledünnî meselelerinden birine işâret vardır.Tasavvufun özünü beyân eden bu lâtif kitabı Hazretin hakikat ilmindeki ihâta ve vukûfunun şâhididir.
12- Menâzil-ül-ârifin : Türkçe nesir. Bir hadîs-i şerîfin tahkîkidir.
13- Menâkıb-ü Hulefâ-ir-Râşidin = Menâkıb-ı Cihâr Yâr : Türkçe nesir, hâtemesinde Hazret-i Aliyy-ül-Murtezâ'dan naklen hakikat ilminden bazı mesâil zikredilmiştir.
14- Nakd-ül-hâtır : Türkçe nesir. Hazret-i Mûsa ile Hızır aleyhim-üs-selâm arasındaki muâmeleden bahseder. Hazretin son te'lifidir. Bunda kulakların duymadığı tasavvuf bahisleri derc edilmiştir. Dinleyenlerin zevk alacağı sanâyi-i bediiyye ile musannâ' ve müseccâ' yazılmıştır. Bu da Hazretin inşâ'daki kudretinin delilidir.
15- Divan: Güzel selika, tabiî bir edâ ile her vâdîde yazılmış Türkçe ilâhileri, şiirleri (*)

***

(*) Mütercim Hüseyin Şemsi Güneren'in notu:

"Müellif Recep Efendinin isimlerini burada yazmadığı eserler de şunlardır:

1- İrşâd-ül-avam : Türkçe manzum. Avam halka lüzûmlu nasihatlar.
2- Fermân-ı İlâhî : Nesirdir. Nefs-i emmârenin muhâkemesi ile hakkında sâdır olan ferman.
3- Umdet-ül- elfâz : Nesirdir. Farsca kavâid.
4- Dâiret-ül-usûl
5- Kasîde-i Bürde'nin nazmen tercemesi
6- Sultan Murad'ın gazellerinin şerhi. "

Fasıl : Hazretin Neş'etleri

Kendileri terceme-i hallerini şöyle anlatırlardı :
"Babam Zile'li **Şeyh Mehmed Eb-ül-Berekât**, ulemâyı, sulehâyı ve hangi tarîkden olursa olsun müteverrî (= fenalıklardan ve haramdan çok kaçınan) meşâyihi sever, 'Bire irâdet, bine muhabbet ' diyerek onlara dâvetler, ziyâfetler yapar, hediyyeler verirdi. Ancak irâdet ve bey'at şeyhi, Habîb-i Karamânî' nin halîfesi ve kãimmakãmı olan, kerâmât-ı âliyye ve cezbe-i kaviyye sahibi **Şeyh Hacı Hızr-ül-Amâsî** idi. "

Îzah ve Tenbîh

'Bire irâdet, bine muhabbet' selefte (eski zamanlarda) câri idi.Şimdi böyle değil, bâzı meşâyıhın tebaası diğerinin tebaasına, hatta bir tarîkden olsalar da, ihvân ihvâna haset eder oldular.Bu hâl, Allahın rızâsını isteyenlere câiz ve lâyık değildir, yakışmaz. Geçmiş büyüklerin zamanındaki gidişe aykırı olan böyle kötü sıfatlarla maksada nasıl erişilir? Eskiden ihvân arasında muhabbet ve ülfet vardı. Zulüm ve cevir yayılmamışdı. Böyle olduğu için de ağaçlar bol meyvalı, mezrûat verimli, hayvânat bereketli, hayat ucuz ve genişdi. Bu sebeple de köyler, kasabalar ma'mur, halk rahattı. Bu hâl, Sultan Selim'in oğlu, zübde-i Âl-i Osman Sultan Süleymânın zamanında olduğu gibi emn-ü emânın, adâlet ve ãsâyişin neticesi idi. Çünki adâlet; nebâtat, mezrûat ve hayvânatta bereketi ; zulüm ve cevir ise bunların noksan ve husrânını mucip olur.

Hikâye

Rivâyet olunur ki Sultan Mahmud Sebiktekin bir hasad mevsiminde ava çıkar. Rastladığı gâyet büyük bir göl yatağında kesif ormanlar gibi yetişmiş saz ve kamışları halkın, bölük bölük gelerek, bacsız, haraçsız kesip götürdüklerini görür. Bunlardan hazinenin ihtiyâcını karşılamak üzere resim almaya ve şimdiye kadar bunu düşünüp yapmadıkarı için de ashâb-ı divân ve ümerâsını tekdir ve tevbih etmeye niyet eder. Akşam olunca o civarda bulunan ihtiyâr fakir bir kadının kulübesine gider, selâm verip: "Misâfir kabul eder misiniz ?" derler. Fakir kadın: "Misâfiri severim amma sizin elbiselerinize uygun şiltem, size göre yemeğim, şerâbınıza lâyık temiz kabım yoktur" der. Sultan: Böyle olsun, zararı yoktur. Bizler de ana babamızın evlerinde böyle sizin yediğiniz gibi yiyoruz" deyince,

kadın:"Öyle ise hoş geldiniz, buyurunuz" der, kabul eder. O sırada ocakta kaynamakta olan bir çömleğin içinde ne olduğunu soran Sultana, kadın "Çocuklarımın fukarâ çorbasıdır" der. Sultan Mahmud'un "Biz de bundan yeriz " demesi üzerine kadın çok memnûn olur, içi açılır ve: "Bir ineğim var, şimdi gelir. Onu sağar, temiz ve lezzetli sütünden size ikrâm ederim" der. İnek gelir, kadın sağmaya başlar. Bakraç yarı dolunca sütün tükenip kesildiğini gören kadın "Subhânallah" diye hayret ve taaccüb eder. Sebebini sorarlar. "Her gün bu bakraç dolardı, bugün misafirlerim için daha fazla olmasını temenni ederdim, bilâkis bakracın ancak yarısı oldu" diye teessür gösterir. Sultan içinden sıkılarak bu noksanlığın neden ileri geldiğini anlamak ister, sorar. Kadın: "Büyüklerimizden, ulemâdan işittim ki, padişahlar ve ümerâ fukarâya zulüm ve cevre niyyet ederlerse bu kötü niyyetlerinin eseri, nebâtât, mezrûât, meyva ve hayvan mahsullerinden bereketi götürür derlerdi. Her halde böyle bir sebepten olmalıdır " deyince, Sultan Mahmud kadının zekâ ve dirâyetine hayran olup reayânın ahvâlini düşünerek yaptığı kötü niyyete nedâmet ve derhal tövbe ve istiğfar ile içinden kendi kendisine hitaben:" Geçmiş pâdişahlar adâlet ettiler, Cenâb-ı Hakdan sevâp ve mükâfat aldı gittiler. Sana lâyıkmıdır ki omuzlarında günâh ve vebâl ile ölesin " diye niyyetinden vaz geçer ve kadına: Ana, ineğini tekrar sağ bakalım, ola ki Cenâb-ı Hak bereket halk eder" der. Kadın parmaklarının yorulduğunu, ağrıdığını, artık süt çıkmadığını söylerse de Sultanın ısrarı ile tekrar sağmaya başlar. Bu defa lüleden akar gibi süt gelir, bakracı dolar da artar da. Bu hali gören kadın "Elhamd-ü lillâh, Melik cevir ve zulüm niyetinden vaz geçti" der. Sultan Mahmud da, bu ihtiyâr kadın bize hikmet taâmı ve mârifet şarâbı ile ziyâfet verdi ve bizi âhıret ateşinden kurtardı diyerek Allaha hamd ve şükür eder. Bu hikâyede Hakka yüzünü çeviren kullar için büyük tenbih ve ibret vardır.

Maksada devam edelim. Hazret buyururlardı ki: "Pederim Şeyh Mehmed Efendi bir gün vâlidem Sultan Hâtun'a: "Ahmed'in çamaşırlarını yıyka, değiştir ve bize yol azığı, şeyhim için de hediyye hazırla" dedi. Vâlidem: "Bu soğuk havada çocuğu ne diye götürüyorsun?" dedi. Pederim: "Şeyhim mübârek nazarlı, duası makbûl bir pîr'dir,onun himmet nazarına ve duasına mazhar olmasını istiyorum" deyince, vâlidem, "Böyle ise çok iyi" deyip hazırlık yaptı. Pederim beni bir merkebe bindirdi ve üstüme geniş bir kürk giydirip, uzun bir iple de beni merkebin üzerine bağladı. İki konaklık bir

mesafe olan Amasya'ya gitmek üzere yola çıktık. Çok soğuk ve şiddetli bir rüzgâr esiyordu.Tüylerim ürperiyor, titriyordum.Pederim Kur'an-ı Kerîm okuyarak yola devam ediyorduk. Dâima Kur'an-ı Kerîm okumak âdetleri idi. Bir özr-ü kavî olmadıkça bunu terk etmezlerdi.

T e n b i h

Kalbi uyanık, ilmiyle âmil, ârif-i billâh olanların ãdetleri budur. Gãfil ve ömürlerini melâhi'ye (eğlence, oyunlar) ve fuzûlî sözlere sarf edenler, Kur'anı Kerim tilâvetinin terkinden endişe etmez ve Resul-ul-lâh'ın :

" **Ve kãlerresûlü yâ Rabbi inne kavmittehazû hâzelkur'âne mehcûrâ** " (Furkan, 30)

(= Peygamber dedi ki: Yâ Rab, kavmim Kur'anı okumaz oldu, terk ettiler) kavl-i kerîmindeki şekvâsını düşünmezler. Ömürlerini böyle tüketenlere azâb indiği vakit çok yazık olacaktır.

"Nihayet Amasyaya vardık. Hemen doğruca Azîz'e gittik. Mübârek elini evvelâ pederim, sonra ben öptük. Azîz, pederime: "Bu çocuk kimdir?" diye sordu. Beni Amasya halkından zannetti. Babam: "Küçük kulunuz" dedi. "Bu soğuk mevsimde niçin getirdin ? " diye sordu. Pederim de : "Himmet nazarınıza ve ilim berekâtiyle duanıza mazhar olması için getirdim" deyince, orada bulunanlara :" Subhânallâh, himmete bakınız " diyerek gözlerini semâya çevirip rikkat ve hüzün ile inleyerek ağladı ve sonra: "Bunu annesine kavuşturunuz" diye emretti. Din ve Dünya cihetlerinden ve te'lif ve tasnifden neye nâil oldumsa hepsinin bu duanın eseri olduğunu sanıyorum " derlerdi.

M e n k ı b e

Kerâmât-ı zâhire ve tasarrufât-ı bâhire sahibi, şeyhlerin şeyhi ve zamanının kutbu Abd-ül-kãdir-i Geylâni Hazretlerinin menâkıbında gördüm: 'Avârif-ül-maârif' müellifi Şeyh Şehâb-üd-din Sühreverdî rahmet-ul-lâh-ı aleyh diyorlar ki: "Abd-ül-kãdirin meclisine vardığımda hâlimden ve ulûm-i zâhire ile ne dereceye kadar meşgul olduğumdan sordular ve bana acâyib bir bakışla, gözünü benden ayırmayarak, sanki beni avlayacak, yiyecek gibi

baktı ve mübârek elini göğsüme koydular. Huzûrundan çıktığımda bütün mâsivallah (Allahtan başka her şey) benden zâil oldu, eridi, söküldü gitti. Ben de gücümün yettiği kadar sây' ve gayretle çalışarak Cenâb-ı Hakka yöneldim. Ne buldumsa bu mübârek nazarın bereketi ile buldum ve 'Avârif-ül – maârif'i te'lif ile tasavvuf ve tarîkat tâifeleri arasında meşhûr oldum". Mevlânâ Celâled-dîni Rûmî'nin:

" Ânki zî-tebrîz dîb yek nazar-ı şems-i dîn, ta'ne zened ber çile, sohre koned ber dihe "

(= Tebrîz'den din güneşinin (Şems-i Tebrîzî) tek bir bakışına eren kimse, kırklığı (çileyi) kınar, onluğu (desteyi) da alaya alır)
sözleri de bu kabildendir.

T e n b i h

Bununla da zâhir olur ki Allahın velîlerinin himmet nazarları, nefesleri ve rızâları 'İksîr-i âzam ve kibrît-i ahmer' dir (bakırı altın edecek kadar tesirli ve kırmızı yakuttan daha kıymetlidir). Asla bunlardan gâfil olmamalı ve şüphe de etmemelidir. Zira Allah Kerîm'dir, itaat ve inkiyâd ile emir ve rızâsına her veçhile kâil olup uyarak Allah ile kâim, Allah'da seyr eden ve Allah ile söyleyen kullarına her şeyi ikrâm eder. Bunun aksi de - Allah esirgesin - Hakkın gazâbını ve hışmını mucib olur.Üstadlara, ülemâ, âbid, zâhid ve sâliklere, büdelâ ve evtâd'a ezâ eden kimselerin dünya ve âhıret belâlarına uğramalarından korkulur -eğer belâ inmeden afiv olunmadı ise-. Zirâ, ashâb-ı cemâl tahammül eder amma celâl erbâbı te'hir etmezler. Kılınçları pek keskin, okları çok işlek ve tesirlidir. Allah bizi ve cümle ihvânımızı daima bundan esirgesin.

H i k â y e

Rivâyet ederler ki, Celâlüd-din-i Rûmî'nin pederleri Şeyh Bahâüd-din Belhî, âlim, fâzıl, mütebahhir bir zât idi. Besmele-i şerîfi üç ay tefsir etmişlerdi ve cezbe-i kaviyye sahibi idiler. Şeyhin mürid ve muhibleri çoğalınca ülemâ-i rüsûm çekemediler, hased ile Belh padişâhma şeyhi gamaz ettiler. Cemâatı, âvanı, adamları pek çoğalmıştır. Bir gün sana karşı kıyâm etmesinden korkulur dediler.

İ ş â r e t

Avãm-ı nâs'ın ne acâyib ve bâtıl itikadları ve ne kadar bozuk vehimleri vardır. Melekût, Ceberût ve daha ileride Allahın ihsân ettiği âlemleri ve makãmları cevelân edip dolaşanlar, ruhânilere, melâikeye karîn olup sonsuz saadete ve kerâmat-ı indiyye'ye mazhar olan kimselerin nazarında, baştan başa Dünyanın ve onun bütün meta'ının ne kıymeti olur ? Bir sinek kanadı kadar değeri olur mu? Serçe ve kargaların yemlendiği çöplüğe şâhinin tenezzül ettiği görülmüş müdür ?

Hikâyemize devam edelim. Belh padişahı bu telkin üzerine Şeyh'e cefâya başlayınca, Şeyh oradan hicreti, ayrılmayı kararlaştır. Şeyhin ayrılacağını anlayan padişah yaptığına peşiman oldu. Külliyetli para ve kıymetli hediyelerin üzerine bir kılınç ile bir kefen koyarak maiyyeti ile beraber Şeyhe geldi. Yaptığına nâdim olduğunu beyân ve hicretten vaz geçmesini ricâ etti. Fakat Şeyh kabul ve iltifât etmedi. "Ok yaydan çıkmıştır" dedi. Ve ehl-ü evlâdı ile Belh'den çıkarak Bağdada, oradan da Konya'ya yöneldi. Şeyhin geldiğini haber alan Karaman Beyi, erkân, ümerâ ve askeri ile karşıladı. Fevkalâde hürmet ve ikrâm etti. Hatta atından inerek Şeyh'in rikãbında, atının yanında yürüdü. Ve kendisine çok güzel bir yer de tahsîs etti. Hülâsa, mümkün olan hizmeti ve ihsânı yaptı. Bu sebeple de Şeyh Konya'da yerleşti, kaldı. Şeyh'in Belh'ten hicretinden sonra, Allahın düşmanı Cengiz Han Horasan üzerine yürüdü. Belh'e musallat oldu. Padişâhı ve halkının çoğunu kılınçtan geçirdi. Katl-i âm etti. Kalan çoluk çocuğu da esir edip emvâl ve hayvanlarını yağma ve kasaba ve şehirlerini harap etti. Allah böyle husrãn, zillet ve rüsvâ'lıktan esirgesin ve evliyâ-ul-lâha ezâ etmekten hıfz ile, Kur'an-ı Kerîminde:

"İnnelleziyne yü'zûnallâhe ve resûlehü le'anehümullâhü fiddünyâ vel'âhıreti ve e'addelehüm azâben mühiynâ " (Ahzab, 57)

âyet-i kerîmesinde bildirdiği üzere: (= Allah ve Resûlüne eziyyet edenler dünyâda ve ãhırette mel'un, hayır ve rahmetten matrûd ve mahrûm olurlar) tenbih-i ilâhisini daima unutmamayı müyesser eylesin.

Menâkıba devam edelim. Hazret buyururlardı ki: " Vaktâ ki Kur'an-ı Kerîm'i pederimin yanında okuyup hatm ettim, beni Tokatta tahsilde bulunan birâderlerim Hacı Halîfe ve Muharrem Efendilerin yanına gönderdiler. Orada Kur'an-ı Kerîm'i tecvid ile kırâate ve Arapça ilimleri tahsile başladım. Cuma ve sair vakit namazlarını da cemaatle edâya devam ederdim.Bir gün gâyet garip bir rüyâ gördüm.Tokatta Köstekçi Zâde namında ehl-i tarikden ve rüyâ tâbirinde çok mâhir, İbn-i Sirin'in sırrına mazhâr olmuş bir zât vardı.Çarşıda at çulu dokurdu. Bu işi kendisine kubbe ittihaz etmiş, hâlini bununla perdelemişti.Sabah erken bu zâta gittim. Benim gibi rüyâ görenler etrafına toplanmışlardı.Bekledim, sıram gelince yanına vardım ve "Dün gece rüyâmda gayet geniş bir sahrada çok parlak bir nûr içinde oturuyor imişim. Her taraftan genç, ihtiyar insanlar bana teveccüh edip geliyorlar ve yanıma gelince de etrafıma halka olup beni Kâbe gibi tavaf ediyorlardı" dedim. Sözümü bitirince elindeki işi bıraktı ve bana :"Nerelisin, adın nedir , baban kimdir , nerede bulunuyorsun ?", ve "Bir şeyhe yetiştin mi ?" diye sordu. Adımı ve kimin oğlu olduğumu ve halen birâderlerimin yanında tahsilde bulunduğumu söyledim. "Tebrîk ederim. Allah mübârek etsin. Eğer beni vefâtımdan sonra hayır duadan unutmazsan rüyânı tâbir ederim" dedi. "İnşaallâh unutmam" dedim. O da: "Ömrün uzun, ihvân ve dostların çok olur. Cenâb-ı Hak sana çok büyük hayır, ilim ve salâh verecektir. Te'lif ve tasnif erbâbından, hadis ve tefsirde mâhir, beyân ve tâbirde emsâl ve akrânına fâik olursun. Halk nasihat meclisine koşar, mescidinin etrafına toplanırlar. Duan makbûl, nefesin mübârek olur" dedi ve dua etti. Allah rahmet etsin, fîlvâki yirmi seneden sonra merhûmun dediği zuhûr etti."

İşaret

Bu vakıadan şu faydaları anlıyoruz: Evvelâ, rüyâ herkese söylenmemelidir.

" er-Rü'yâ fî minkâri tayrin keyfe üvvile vaka'a aleyhi "

(= Rüyâ kuşun gagasındadır, nasıl tâbir edilirse öyle zuhûr eder)

mantûk-u âlisince rüyâ nasıl tãbir edilirse, hayra yorulursa hayır, şerre yorulursa şerr vã'ki olur.

Sâniyen: Rüyâ-yı sâliha geç de olsa zuhûr eder. Hazreti Yûsuf'un rüyâsının -meşhûr rivâyete göre- seksen sene sonra zuhûr ettiği gibi.

Sâlisen: Rüyâ-yı sâliha mübeşşirâttandır.

" **elleziyne âmenû ve kânû yettekuûn " " lehümülbüşrâ fîlhayâtiddünya ve fîl'âhireh, ...**" (Yunus, 63, 64)

(= Onlar imân edip takvâya ermiş kimselerdir. Dünyâ hayatında da âhırette de onlara müjdeler vardır, ...) ; ve :

" **men amile sâlihan min zekerin ve ünsâ ve hüve mü'minün felenuhyiyennehü hayâten tayyibeh, ve lenecziyennehüm ecrehüm biahseni mâ kânû ya'melûn** " (Nahl, 97)

(=Erkek, kadın mü'min olup da fenalıktan da kaçınıp iyi ameller yapanları güzel hayatla yaşatır, yaptıklarından daha iyi ve güzelleri ile de mükâfatlandırırız) me'âlindeki vãd-i İlâhi buna delâlet eder.

Allahım sen bizi İslâm yaşat, imân ile öldür. Kıyâmetde enbiyâ-yı izâm huzûrunda hacil ve mahzûn etme ve esmâ-i izâmın hürmetine fazl-ü ve keremin ile yanında mükerrem ve muhterem olanlarla haşr et

Menâkıba gelelim: Hazret buyururlardı ki;"Tahsile devam ile ilimden hayli zevk alınca Dãr-üs-saltanaya gittim. Medreselerde usûlü vechile hareketle akran ve emsâlime tefevvuk ve aralarında temâyüz ve iştihâr ettim. Ve medâris-i semandan birine vãsıl oldum. Medresedeki arkadaşlardan çoğunu, Allahın emrini tutmaz, azgın ve taşkın görüyordum. Murat ve gâyeleri ilim ve irfân değil, zevâhiri süsleyip geçinmekti. Sevâp ve ecir şöyle dursun, vakit namazlarını te'hirde, Cuma ve cemâati terk etmekte dahî beis görmez aldırış etmezlerdi.
Bir gün Kadıasker Divânı'na gitmiştim. Oraya devam eden kadı ve müderrisleri gördüm ki, ipekli elbiseler giymişler, büyük büyük sarıklar sarmışlar, geniş sof kumaştan hırkalarını çeke çeke

dolaşıyorlar ve onlara kimse iltifât etmiyor, hattâ selâmlarını bile reddetmiyorlardı (=karşılık vermiyorlardı). Bu hali görünce oradan hemen geri döndüm, abdestimi tazeleyip Sultan Mehmet Câmiine girdim. Hâlî bir köşede namazı kıldıktan sonra her şeyi yakından duyan ve dilekleri kabul eden Rabbime kemâl-i tezellül ve tazarrû' ile ağlıyarak "Allahım beni kadıların, zenginlerin, zâlimlerin, ağyârın ve etıbbânın kapılarına muhtâç etme, beni onlardan müstâğni ve gece gündüz fukarâ ve ahyârla beraber dâima senin kapına devam edenlerden kıl, sana has ve lâyık olan rahmet ve mağfiretinden ihsân et ve her işimde bana doğru yolu hazırla ve göster " diye yalvardım. Cenâb-ı Hak duamı kabul buyurdu, dilediğim gibi oldu.Çok geçmeden yakın bir dostumla beraber Şam'a gitmek nasib oldu. Orada bir sene kaldıktan sonra Allah hacc parası ihsân etti. Hacc ederek Zileye döndüm. Kasaba halkı çok hürmet gösterdi. Artık ihtiyâr-ı tekâütle kasabamızda kalmayı tercih edip evlendikten sonra, Ezine Pazarı denilen kasabaya giderek pederimin şeyhi, yukarda zikri geçen El-hâc Hızır'ın halîfelerinden, kâmil bir şeyh olan **Muslih-üd-dîn Halîfe**' ye bey'at ettim.Terbiye ve İrşâdım eimme-i esmâdan dördüncü isme gelmişti ki bir gece acâyip bir vâkıa gördüm. Kesîf ormanlı bir dağda elimde gılâf içersinde bir Mushâf-ı Şerîf ile yedi tane dalı olan bir ağaca çıkıyorum. Mushâf-ı şerîfi birinci dala asıyor ve sıra ile ikinci ve daha yukarı dallara çıkıp asmak istiyorum. Böylece Mushâf-ı Şerîfi dördüncü dala kadar çıkarıp astığım zaman şiddetli bir rüzgâr esiyor, ağaçlar birden bire devrilip yere kapanıyor. Taaccüple " bu ne haldir" diyorum. Bir kimse: "Tecelli-i zât vâki oldu" diyor. Uyanınca düşündüm. Ağacın dört dalını dört esmâ'ya ve Mushâf-ı Şerîfi Hak yolunu gösteren şeriata ittibâa ve ağaçların devrilip yere kapanmalarını da şeyhimin vefâtıyla benden imdâdının kesilmesine te'vil ettim. Arası çok geçmeden şeyhimin hastalığını duyduğum vakit Rabbına rücû' edeceğini anladım. Nitekim te'vil ettiğim gibi oldu. Allah rahmet eylesin".

Şeyh Muslih-üd-dîn Efendinin menâkıbından bir nebze:
Büyük babam hikâye ederdi; merhum şeyhin hâdimlerinden olan ihvândan birisi şöyle anlatmış: "Şeyhin kasabası yakınında bulunan

Erkilat köyünden bir cemaat şeyhi köylerine davet etmişlerdi.Oraya gider iken şeyhin ağaçlıklar arasındaki bir yola saparak büyük bir ağacın arkasına gittiğini gördüm. Abdest alacak zannı ile ibrik götürdüm. Ağacın yakınına vardığımda gayet hafif bir sesle, fısıldayarak, inler gibi bir konuşma işittim. Bu konuşma bir az devam etti, sonra şeyh ağacın arkasından çıkınca ibriği arz ettim. Lüzûmu olmadığını söyledi.Yüzünün rengi değişmiş, benzi geçmişti. Kimin ile konuştuğunu ve kendisine ne olduğunu sordum. "Uzak sefere emr olunduk" buyurdular, ve o davetten sonra da hastalanarak Rabbine sefer ettiler" demiş. Allah rahmet eylesin.

İşaret

Allahın evliyâsına ihsân buyurduğu nîmet ve rahmetlerden birisi de Hakka rücû'larmdan evvel borçlarını ödesinler, yanlarında emânet ve hukûk-u ibâd (kul hakkı) varsa iade ve sahiplerine verilmesini vasiyyet etsinler, tevbe ve istiğfarlarını yenileyerek Rabblarına tertemiz, tâhir olarak rücû' eylesinler diye, ya melek veya rüyâ-yı sâliha ile kendilerine tenbih olunmalarıdır.

Menâkıba devam edelim: Hazret buyururlardı ki: "Vaktâ ki şeyhim Muslih-üd-dîn Halîfe vefat etti; ben, kocası ölmüş, kendisini idare ve himâye edecek kimsesi kalmamış; yüzünden peçesini, başından çarşafını atmış; dilediği yere gider, istediği yerde sabahlar, geleni evine kabul eden hayâsız kadınlara döndüm. Bu hâl ile benden her gün bir az daha feyz-i mânevi kesilerek mârifetim zâil oldu. Gâfil ve âtıllara karıştım. Dağda, sahrâda, bostanda onlarla düşüp kalkar ve hattâ tazı ve köpekler alarak ava bile gider oldum.

İşâret

Bir kimsenin mürşîdi olan şeyhi vefât edince,kendisin irşâd edecek bir şeyh lâzımdır. Çünkü mevtâdan dirilere imdâd olmaz. Her ne kadar menâkıbında yazılı olduğu üzere yüz elli sene önce vefât eden Hallâc-ı Mansûr'un, Ferid-üd-dîn-i Attâr'a imdâd ve terbiye ettiği gibi nefs-el-emirde mümkün ise de bu gibi ahvâl pek nâdirdir. Herkese vâki' olmaz.

Tenbih

Cahil halk bazı ehliyetsiz ve câhil kimseleri, mücerred, filân zâtın oğludur diye kendilerine şeyh edinirler. Bunlar, sağı soldan ve semizi arıktan fark ve temyiz edemiyen kimselerdir. Ancak sadakaları, kurbanları toplarlar, savm, salât, hacc ve zekât ile mukayyed olmazlar. Himmetleri yiyip içmek; kasıd ve gâyeleri güzel elbise ve kadın; nazarları, zevk ve arzuları yeğin ata binip tazılarla avlanmak gibi hevesâttan ibarettir. Bu sıfât ile şeyhlik nasıl olur? Daha garibi bu ki: Câhil halk bu gibi fâsıkların gayb ilimlerini idrâk ettiklerine de itikâd ederler. Bu onlar için ne kadar uzak ve bu gibilere meyl ve muhabbetle hakikata nâil oldum sananlara da ne kadar çok yazıktır. Bu gibi hallerden Allaha sığınırız.

Faide

Meşâyıhın iki türlü evlâdı vardır: Birisi neseb, diğeri mânevi evlâdıdır. Neseb evlâdı malına vâris ve batnen ba'de batnın (neslinin) bekâsını temin; mânevi evlâtları ise asırdan asıra sünnet ve irşâdlarını ihyâ ve devam ettirirler. Kendilerinin hilâfet makâmına kâim olmaya lâyık olan efdâl evlât bu sonunculardır. Çünkü bunlar:

" Ve men yü'te'l – hikmete fekad ûtiye hayran kesîrâ "

" La tû'tû'l - hikmete ilâ gayri ehlihâ fetazlemûhâ velâ temne'ûhâ an ehlihim fetazlemûhun "

" yü'tilhikmete men yeşâ, ve men yü'tel hikmete fekad ûtiye hayran kesiyrâ, ve mâ yezzekkerü illâ ûlül'elbâb "(Bakara, 269)

" Her kime ki hikmet verilir şüphesiz ona hayr-ı kesîr de verilmiştir. Bunu ancak akl-ı kâmil sahibi hakikat erbâbı bilir, ve hikmeti ehil olmıyana vermeyiniz ki hikmete zulüm etmiş olursunuz " meâlindeki âyet-i kerîme ve hadîs-i Îsevî hükmünce evlâd-ı mânevî

olanlar hikmete vâris ve sahiptirler. Nasıl ki biliyoruz: Hazret-i Sıddık vefâtı yaklaştığı vakit bir çok evlâdı ve bâhusus aralarında yiğitlik, ilim ve irfân sahibi Abdürrahmân var iken, Hazreti Ömer mertebesinde olmadıkları için emr-i hilâfeti Hazreti Ömere, ve Hazreti Ömer dahî bunca evlâdı ve bilhassa Ashâb-ı Kirâmın en âlim ve fakîhlerinden Abdullah dururken hilâfeti müşâvereye bıraktı. Çünkü Hazreti Osman ve Hazreti Ali mertebelerinde değillerdi.

Menâkıba devam edelim: Hazret buyururlardı ki: " Vaktâ ki tenezzülümü gördüm, bir gece sabaha kadar hâlimi düşündüm. Kendimi, ışığı sönmüş bir ev; ahâlisi dağılmış bir belde; suyu kaybolmuş bir kuyu; ağaçları kurumuş,meyvaları dökülmüş bir bahçe; suyu kesilmiş, devrandan kalmış, un öğütmeyen bir değirmen gibi buldum. Bâtınından mârifet feyzi kesilmiş sâlik böyle olur. Kalbinde hanîn, tazarrû ve zârilik, lisânında enîn (inilti) kalmaz. Amma sâlikin kalbine, bâtınına rahmet ırmağı kuvvetle dökülür. İlâhi vâridât ve gizli işâretler şiddet ve hiddetle hücum ederse, sâlik nefsine mâlik olamaz. Kalbi gayri ihtiyâri deprenir, heyecanlanır, çalkanır. Bu hâl kalbden bedene de aks edince sâlik sağa sola deveran eder. Eğer bu varidât-ı İlâhiye Cemâl tecellisinden gelirse bu halde sâlik ferâh, zevk ve tarâb duyar, sevinir, ve eğer bu bâd-ı rahmet Celâl'den eserse, bunda da sâlik ıztırâb ve korku duyar. Bu hallerin eshâbını tã'yib etmemelidir. Mâzurlardır. Zira aşkın kuvveti çok dehşetli ve şiddetlidir. Her şeyin fevkindedir, gãlibdir, ona karşı konamaz. Görülmez mi ki kocaman değirmen taşı o kadar ağırlığı ile beraber sürûr ve bereketle nasıl fırıl fırıl dönüyor, bu da aynen böyledir.

İşâret

Burada fukarâ-i tarîkatın meşrep ve mesleklerini bilmediklerinden onlara tã'n edenlere işâret vardır. Fukaranın niyyet ve maksatları Allahın emrine imtisâl ve Cenâb-ı Peygamberin sünnetine kendilerinden hiç bir şey ilâve etmeyerek ittibâ'dır. Bu halleri, ya saf "vecd" den (muhabbet ve iştiyâk ile ihtiyârları elden gidip kendilerine mâlik olamamak), veyahut sãdık "tevâcüd" den (vecde erişmeye

çalışmak) dir. Halleri bu iki sebepten olmıyanlar, münâfik, ehl-i riyâ ve süm'a (iki yüzlü, sahtelikle kendilerini böyle göstermiye çalışanlar) olanlardır ki, bunların işi Allaha kalmıştır. Kur'an-ı Kerimde Hazreti Nûh'dan hikâyeten:

" Kâle ve mâ ilmî bimâ ya'melûn " " in hısâbühüm illâ alâ rabbî lev teş'urûn " " ve mâ ene bitâridilmü'minîn " (Şuarâ, 112, 113, 114)

(= Onların amellerinin iç yüzünü bilemem ancak zâhirine bakarım, onların hesapları yalnız Rabbime kalmıştır, farkında olsanız bunu bilirdiniz, ve ben bu Mü'minleri tard da edemem, onlara reziller diye tahkîriniz cehâletinizdendir) buyurulmuştur.

Hâl ve hareketleri "vecd" ve "tevâcüd"den ileri gelen fukarânın deveranının helâl olduğu hakkında temiz kalpli, insâf ve itidâl sahibi olan Şeyh-ül-İslâmlardan Kemâl Paşa Zâde ve Müftü Ali Çelebi ve Mevlâna Sâded-din fetvâlar vermişlerdir. Cenâb-ı Hak'dan bizi yakîn erbâbından kılmasını ve kalp gözümüzdeki perdeyi gidermesini niyâz ederiz.

Menâkıba devam edelim : "Merhûm buyururlardı ki, hâlimin bu tenezzülünü düşündüm, hakikat ve yakîn ehli bir ârif aramaya azmettim".

İ ş â r e t

Böyle hâlinin tenezzülünü görüp mütenebbih olmak ancak Cenâb-ı Hakkın hidâyet-i ezeliyye ve inâyet-i ebediyyesinin yetişdiği kimselere nasîb olur. Çünki bir kimse hâlinin tenezzülünü, zevk ve irfânından geri kaldığını bilmezse aldırış etmez ve hâlini tedârik için kayıtlanmaz. Böylelikle de kalbinde zulmet terâküm eder. Gide gide şeytanın yakını ve büyük günâh ve isyânların mürtekibi olup rüsvaylıkla ve makâmından düşmek ile cezâlandırılır. Bu gibiler tarîkattan dönmüş, yüz çevirmiş, mürted sayılırlar ki, tarîkatta mürted olmak şeriatta da mürted olmaya yakındır. Allah cümlemizi esirgesin.

Riyâ hakkında nâzil olan:

" Eyeveddü ehadüküm en tekûne lehü cennetün min nahilin ve a'nâbin tecriy min tahtıhal'enhârü ... " (Bakara, 266)

(=İçinde ırmaklar akan, türlü meyvaları ile ihtiyarlıkda, kudretsizlikde sizi geçindiren bir bahçeniz vardır . Bu çok sevdiğiniz bahçeyi , zehir dolu ateşli bir rüzgâr esip yakmıştır. Riyâ da amelleri böyle yapar) meâlindeki âyet-i kerîmenin tefsirinde Kâdı-i Beyzâvi bunun, Âlem-i Nûr'a terâkki ve suûd ettikten sonra Âlem-i Zûr'e tenezzül edenleri temsîl ettiğini beyân eder.

Hazret devâm ile buyurdular ki : "Zile'de ehl-i sülûk ve esmâ'dan iki şeyh vardı amma bunlar ümmiy oldukları için, ilim rüûneti ve kalem karası (bilginlik gururu) bunlara gitmeye mâni oldu. Tenezzül telâkki ettim. Tokat'da **Şeyh Mustafa El-Kirbâsî** namında yüz yaşına ermiş, âlim, fâzıl, kâmil, takvâ sahibi büyük bir şeyh vardı. Ona gittim. Huzûruna varınca, hâlimin kötülüğünden, kalbimin müşevvişliğinden şikâyetle, kendisine bey'at etmek, elini tutmak istedim. Bana:" Evlâdım, sen kuvvetli bir genç, ben ise mücâhededen kalmış zayıf bir ihtiyârım. İki tarafın birbirine küfüv ve denk olması ülfetin, ünsiyetin şartıdır. Nasıl ki genç, güzel, kaviy bir gelin, sahibini, kocasını da kendi gibi ister. Halbuki ben zayıf ve âcizim. Bu vaziyette aramızda netice nasıl hâsıl olur ?" dedi. " Ben senin irşâd ve terbiyyetine gelmiştim, öyle ise benim hâlim nice olur?" deyince, Şeyh bana: "Niyetinde hâlis misin?" diye sordu."Evet, İnşâallâh " dedim." Bu yola tâlib misin, ve bunda sâdık mısın?" dedi." Evet " dedim. Mübârek başını eğdi. Hayli zaman sükûttan sonra başını kaldırdı ve: "Allah seni bir kâmilin hizmetine ulaştıracak veyahut bir kâmili altı aya kadar senin terbiye ve irşâdın için gönderecektir." diye tebşir ve bana dua etti. Vatanım olan Zile'ye avdet ve temiz, hâlis niyetle ilim ve amele devam ettim. Altı ay sonra bir iş için Tokat'a gitmiştim.Tokat 'da Arakiyeci Zâde diye meşhûr olan üstâdım Şems-üd-dîn-i Nahavî' nin ziyâretine vardım.. Beni görünce: "Şems-üd-dîn, ben de senin buraya gelmeni arzu ediyordum. Cevdet-i aklın ve tefâvüt-ü fehmin vardır (aklın, anlayışın daha çabuktur, ve

her şeyin iyisini takdir edersin). Buraya Acemistandan, Şirvan Vilâyetinden seccâde sahibi , irfân ehli bir zât geldi. Va'z ve nasîhat ediyor, fakat vaazlarında rüsûm ve hadsiyyattan (herkesin mâlûmu olan zan ve tahmin ile indiyyâttan) değil, cevâhir-i kudsiyye ve hakâyık-ı İlâhiye'den bahs ediyor. Sözlerini avâm ve câhiller şöyle dursun, ulemâ ve havassımız dahî anlayamıyorlar" dedi. -Şeyh Şirvâni Hazretleri 'zat-ül-ahâdiye' ehli olduğundan, daimâ Lâhut, Ceberût ve Melekût âlemlerinde cevelân eder, Mülk ve Nâsut' dan nâdiren bahs ederdi-. "Kalk beraber ziyâretine gidelim " dedi. Ben Şeyh Mustafa El-kirbâsî'nin bana söylediklerini, aradan hayli zaman geçtiği için unutmuştum. Üstâd ile birlikde Hazretin ziyâretine vardık. Evvelâ bize ikrâm ve tâzim etti. Sonra hakâyık-ı İlâhiye ve Kur'aniye deryâlarının derinliklerinden mânâ cevherlerini neşre başladı. Sanki benim hâlimi târif ve işâretleri ile bana târiz ediyor, ayni zamanda beşâretleri ile de beni yükseltiyordu. Nihâyet sözlerinin sonunda bana hitâp ile: "Vatanımı ve emvâlimi terk ile, dağlarda vâdilerde bunca meşâkkati senin ahvâlin ve senin terbiyyetin için ihtiyâr ettim" deyince hayrette kaldım. Şeyh Mustafa El-Kirbâsî'nin sözlerini hatırladım. Tâyin ettiği zamanı zihnen hesap ettim, tam altı ay olmuştu. Derhal kalbimden ağyâr muhabbeti çıktı, yerine esrâr doldu ve hemen bey'ate ve istiğfâra şitâb ettim. Ve Allahıma hamd ve şükür ile, yitirdiğimi buldum dedim, geçen ömrüme nedâmet ettim. Allah her şeyi bilici, af edici ve kusurları örtüp bağışlayıcıdır".

F a i d e

Bu vak'ada iki fayda görülüyor: Birincisi Şeyh Mustafa El-Kirbâsî' nin kerâmetinin zuhûru ki, altı ay müddet tayin etmesi ve dediğinin aynen, günü gününe çıkması. İkincisi, **Abd-ül Mecîd-i Şirvâni** Hazretlerinin, şeyhimiz Şems-i Sıvâsi'yi terbiye ve irşâd için Allahın emr ve irâdesi ile Şirvan'dan Rûm vilâyetine gelmesidir. Cenâb-ı Hak 'fâil-i muhtar' dır (dilediğini yapar). Bazan hastayı hekimin kapısına, bazan da hekimi hastanın kapısına gönderir. Bu Cenâb-ı Hakkın sâdık ve müstaid tâliplerini kemâle erdirmek için fazl ve inâyetinin kemâl-i zuhûrundandır.

Nasıl ki Şems-i Tebrîzî ile Mevlânâ'da da böyle olmuştur. Rivâyet olunur ki, Şems-i Tebrîzî kuddise sırrehû, keşf ve kerâmet sahibi Baba Kemâl'e mülâkatlarında, bir gün huzurda iken Baba Kemâl bir saat kadar başını eğerek teveccühden sonra, Şems-i Tebrîzî'ye: " Ey Şemseddin ! Allah sana ve senin terbiyyetine, âlim, fâzıl bir büyük adamı tevdî edecektir ki bu zât, ashâb-ı enfâs'dan olacak ve onun ırmaklar gibi akan irfânından insanların çoğu içip kanacak, şöhreti etrafa yayılacak, ledünnî (İlâhî) ilimlerde herkese tefevvuk edecek ve kapalı hakikatları açacaktır" diye müjdeleyince, Şems-i Tebrîzî : "Efendim bu zât nerededir?" diye sorar. Baba Kemâl: "Ara, bulursun" buyururlar. Bunun için Şems-i Tebrîzî seyahata çıkarak üç sene dolaşır, arar, nihâyet Konya'ya gelince Celâl-üd-dîn-i Rûmî'yi bulur ve bir nazarla onu terbiye ve tekmîl eder.

T e n b i h

Evliyânın sözleri, nefesleri aslâ yanlış çıkmaz. Nitekim hadîsi risâletpenâhîde:

" **Lâ yezâlü'l – abdu ileyye bin – nevâfili hattâ uhibuhû feizâ ahbebtuhû küntü lehû sem'an ve lisânen ve yeden febî yubsiru ve bî yesme'u ve bî yabtışu ve bî yemşî ve küntü veliyyen hâfızan ve nâsıran kaviyyen** "

(= Nevâfil (nâfileler) ile bana takarrüb eden (yakınlaşan) kulumu severim. Sevince de onun kulağı, gözü, lisânı ve eli olurum. O kulum benimle görür, benimle işitir, benimle söyler, benimle tutar, benimle yürür ve ben onun dostu ve sahibi, hıfz edicisi ve en kavî yardımcısı olurum) buyurulmuştur.

Menâkıba devam edelim: Merhûm buyururlardı ki: "Vaktâ ki Allah beni Şeyh Şirvâni'ye kavuşturmakla 'Ankã-yı Müğribin' saydını müyesser etti, herkese nasîb olmıyan bir devlete eriştirdi, üzerime saâdet ayı ve güneşi doğdu. Muhabbetim arttı. İrâdem kuvvetlendi.

Hazret-i Şeyh'in bereket ve cezbesinden, füyûzâtından ehl-i beyt ve akrabamın da faydalanmaları için Hazreti Zileye davet ettim. Kasabada öteden beri ileri gelen vâiz ve müderris olarak akran ve emsâlim arasında yüksek bir mevkide idim. Kasabalı ve hariçten gelmiş otuz kadar talebem vardı. Mağrur geçinirdim. Şeyhim, Zile' yi teşrîfinden bir zaman sonra, vaaz, nasihat ve dersi terk etmekliğimi ve zikr-ul-lâh'dan başka konuşmamamı, sumt-ü sükût ile avamdan uzleti, halka karışmamayı emr buyurdu. Emirlerine imtisâl ettim. Sumt-ü sükût ile kapıda papuç ve ibrik hizmetine devama başladım. Birgün kasabanın büyükleri toplanmış bana geldiler ve "Biz senin bu işine şaşıyoruz. Siz bizim vâız ve nâsıhımız ve dinimizin ve evlâdımızın muallimi idiniz. Bu ne hâldir ki, herkes sana hizmet ederken şimdi sen hizmetçi oldun ve meclislerde sen en başta otururken, ne vaazlarını, ne sözlerini anlamadığımız bu şeyhin papuçluğunda ayakta duruyorsun" dediler. Cevap verdim: "Kardeşlerim, dostlarım, Allah size rahmet ve hepimize irfân nasîb etsin. Siz benim ilmimi ve kemâlimi bilirsiniz değil mi ? O halde bu zât'ta büyük bir kuvve-i galebe ve satvet ve ilâhî, lâhûtî bir cevher olmasa böyle hizmetini ihtiyâr eder miyim ? Onda misli görülmemiş öyle acâyib hâlât gördüm ki, ilmimi onun ilmine nisbetle denizden katre ve cevherimi inciye nisbetle kum gibi buldum da, benim Yemen akiki gibi olan âdi taşımla onun baha biçilmez cevherini bir arada dizmek, ilmimi onun ilmine ulaştırarak mültekal-bahreyn olmak (iki denizi birleştirmek) istedim " deyince şaşırdı, hayret ettiler ve " Hakikaten bu zât bu mertebede midir ?" dediler. "Evet, daha da üstündür" dedim. Ve hizmetime sıdkla devam ve temiz, hâlis niyyetle Allaha teveccüh edip, hevesât ve arzuları kalbimden çıkardım. Hakiki bir tâlib ve rãgıb olarak muhabbetle sülûke başladım.

Takrib

Sofi'lere sorarlar: " 'Biz tâlibler, rãgıblar ve sâlikleriz' diyorsunuz. Tâlib olanın bir matlûbu, rağbet edenin mergûbu (bir sevdiği, rağbet edilmiş olanı), sâlikin bir meslûkü (bir yola gidenlerin erişmek istedikleri gayesi) olmak lâzımdır. Sizin sevdiğiniz ve

sülûk ile varmak arzu ettiğiniz gâye nedir ?" derlerse, Allahın tevfiki ve hakikatin yardımı ile biz deriz ki: Bizim maksûdumuz **Allah'** tır. Ve Allah esmâ-i İlâhiyeden bir isimdir. İsimlerden de maksûd olan müsemmâlarıdır. Burada müsemmâdan murâd edilen ise, ikilikten mücerred ve münferid, ikilik düşünülmeksizin, **"hakikat-ül gaybiyye "** olan **" Zâ't-ül ahâdiyye "** dir ki, mekân ve keyfiyetten âli, nerede ve nasıl olduğu tasavvur edilemiyen , nihâyet' lerin nihâyet' i, gâyet' lerin gâyet' i, ve cem' in cem' idir. Burada fehimler âciz, akıllar hayrettedir. Bu, ancak :

" Zâlike fadlullâhi yü'tiyhi men yeşâ' vallahü zülfadlil'azîm " (Cum'a, 4)

(= Bu peygamberlik Allahın bir inâyetidir. Onu dilediğine verir. Allah büyük bir inâyet sahibidir)
buyrulduğu üzere, Allahın dilediğine bahş ve ihsân eylediği fazl-ü inâyeti, lütûf ve âtıfetidir. Bu makâmdan söyleyenler, ancak gizli işâretler ve ince remizlerle söylerler.

" Lâ tüdrikühül'ebsârü ve hüve yüdrikül'ebsâr, ve hüvellatîfül habîr " (En'am, 103)

(= Gözler onu görmez, ihâta edemez, O cümle gözleri görür ve ihâta eder, O lâtif olandır, haberdâr olandır.).

Bu âleme " **Âlem-i Lâhût = Zât-ı Ulûhiyet Âlemi** " ve ehline de, " **ehl-i lâhût** " denir. Bu, " **tevhîd-i zât** " dır. Bu âlemin aşağısı " **tevhîd-i sıfât** "dır. Âlemi : "**Âlem-i Ceberût**" = kudret, azamet, celâlet âlemi" dir. Ehline de, "**ehl-i ceberût**" derler. Bunun da aşağısı " **tevhid-i ef'âl** "dir. Âlemine " **Âlem-i Melekût** " derler ki, saltanat - ı mâneviye, ervâh-ı âliye âlemidir. Bunun aşağısı da : **"Âlem-i Mülk'**tür. Bu âlem, âlem-i ecsâm, âlem-i tabiat ve müşâhedâttır ki bu âlem ehlinin zikr olunan üç tevhîdden, ki tevhîd-i Zât, sıfât ve ef'âl'den nasibleri yoktur. Sülûkleri, talepleri, hazları, zevkleri dahî olmaz. Bu âlemin ehli, zâhirî ibâdat ve rüsûma kanaat ederler. Âlim ve sâlihlerdir. Bunlar süadâ-i ebrâr ve ashâb-ı yemîn ve ahyâr' dan sayılırlar. Âlem-i mülk'ün dahî

aşağısı " **Âlem-i Nâsût**" tur. Bu âlemin ehli her ne kadar akâid-i sahîha ile mûtekid olurlarsa da, Allahın emirlerine itâat ve riâyet etmez, nehiy edilenlerden kaçınmazlar. Şehvet ve tabiatlarının iktizâsına uyarak dilediklerini işlerler. Bunlar Kitâb-ul-lâh'ın beyânı vechile zâlim, fâsık, fâcir, habis ve hazeleler, Hak yolundan ayrılıp Allahın emrine muhâlefet eden, fenalıkla meşgul soysuz alçak ve rezillerdir. Bunlara Allahın inâyeti erişir de son nefesleri imân ile hatm olunursa işleri Allaha kalmıştır. Cenâb-ı Hak dilerse fazl-ü keremiyle günâhlarını af eder. Dilerse adâlet-i İlâhiyyesi gereğince dilediği kadar azâb ettikten sonra yine fazl-ü keremi, lütf-u ihsânı ile nâr'dan, azâbtan âzâd eder. Bu gibilerden isyânda ısrâr edenlerin :

" **Sümme kâne âkıbetellezîne esâüssûâ...** " (Rûm, 10)

(= Allah ve peygamberlere isyân edenlerin âkıbetini gördükten sonra da âyetleri tekzip ve istihzâ edenlerin sonları, âkıbetlerin en kötüsü olur; ve:

" **Belâ men kesebe seyyieten ve ehatat bihî hatıy etühu feülâike ashâbünnâr hüm fîhâ hâlidûn** " (Bakara, 81)

(= Hayır; kim bir kötülük işler de günâhı kendisini kuşatırsa, (artık) onlar ateşin halkıdırlar, orada süresiz kalacaklardır)

beyân-ı âlîsince musırr oldukları fenalıklar kendilerini kaplayarak sui - âkıbete götürür de, - Allah esirgesin- son nefesleri şekâvet ve küfürle hatm olunursa, " ashâb-ı şimâl " den olur ve ebedî azâbta kalırlar. Allahın adâletinin icâbı budur. Allahım, Senin sâhâtmdan (râzı olmadığın şeylerden) rızâna, gazâbından affına, ve seninle senden sana sığınırız.

"Makâmâtın en yücesi, "**tevhîd-ü zât-il ahâdiyye**"ye vasıl olmaktır" diyorsunuz. Bu çok güzel bir nimet ve mazhariyyet ve büyük bir safâ ve sürûrdur. Lâkin buna ermek mümkün müdür? Kul nerede, Rabb-ül - erbâb nerede ? Buna nasıl erişilir ? " denilirse,

şöyle cevap veririz: Eğer âhırette beşeriyyet ve tabiat hükümlerinin fenâ ve zevâli ile, âlem-i bakâ ve safâda Allahın görülmesine inanıyor, itikâd ediyorsanız, bu âlem-i cefâda hakkıyle mücâhede ve türlü riyâzetler ve meşâkkatler ihtiyâr edip, iyi yemek, iyi giymek, zînet ve şöhret gibi nîmetlerin terkiyle mahrûmiyetlere sabır; ve fakrı ganiliğe, meşâkkati rahata tercih ederek lâhm ve şahmını (vücûdun kesâfetini) aşk ateşi ile eriten, nefis öküzünü (hayvanî sıfatlarını) himmet bıçağı. ile boğazlayıp, şerîat-ı Muhammediye'ye muvafakatla Allah yolundan azmak ve azdırmak gibi şeytan sıfatlarını ve bütün kötü huyları, hatta mekrûhâtı dahî esasından söküp atan ve nefsini tabîi ve ıztırâri ölümden evvel ihtiyâriyle öldürüp kıyâmetini dünyâda iken kopararak :

" **Ve lâ tahsebennellezîne kutilû fî sebîlillâhi emvâtâ, bel ahyâün inde rabbihim yürzekuûn** "" (Âl-i İmrân, 169)

(= Siz Allah yolunda ölenleri öldü sanmayınız, hayır, onlar Rableri katında diridirler, rızıklanmaktadırlar)

hükmünce hayât-ı ebediyyeye nâil olan aşk şehidleri için bu makâma erişmek, Allahı görmek neden mümkün olmasın ? Böylece ahlâk-ı hamîde ile ittisaf edip kalpleri zikrullâh ile mutmain, bâtınları envâ-ı ibâdat ile münevver olan, fenalıkları tamamen iyiliklere tebdil olunduktan sonra cilâ' ve safâ ile mücâhede ederek kalp âyinelerini tozdan, pastan ve televvünden temizliyenlerin ruh-i kudsîleri, cevelân ile âlem-i ceberûta ve:

" **Kabe kavseyni ev ednâ** " (Necm, 9)

(= iki yayın beraberliği gibi, belki ondan da yakındı)

ve daha ileri, Allahın dilediği makâmâta vâsıl olup Allahda fânî, Allah ile bâkî olurlar. Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Kerîm'inde :

" **Sübhânellezî esrâ bi'abdihî leylen minelmescidilharâmi ilelmescidil'aksellezî....** " (İsrâ, 1)

(= Allah, kulu ve resûlü Cenâb-ı Muhammed'i bir gecenin az vaktinde Mescîd-i Harâm' (Kâbe) dan Mescîd-i Aksâ' (Kudüs) ya götürdü) buyurmuştur. Muktedây-ı ümmet olan Cenâb-ı Nebiyy-i muhterem için sâbit olan ümmetine de sâbit olur.

" Küllü dâ'in yed'û men de'â ilâ mâ ra'a ve ilâ meblağı ilmihî "

(= Her kes başkasını, kendi görüşü ve bilgisi ölçüsünde davet eder)

bunun delilidir. Ancak Bu rü'yet dünyada beden gözü ile değil, kalb gözü ile olur. Bu iyi anlaşılmalıdır.

Ve, "sülûk'un fayda ve neticesi ve vusûl'ün alâmeti nedir ?" diyenlere de:

" Ma'rifet-i elyakiynen elhakikati "

(= " Hakîkatın yakînen bilinmesini tahsildir ") deriz.

Bu makãmda kul nefsini kemâl-i acz ve noksan ve zaaf ve husrân ile, ve Rabbini kudret ve kemâl , bakã ve gufrân ile bilip, Cenâb-ı Hakkın satveti, azamet ve heybeti zâhir olacağından, kul, Hakkın hürmet ve azametini bizzarûre her şeyin üstünde tutarak, kalbinde hiç bir ıztırab, meşâkkat ve yorgunluk duymadan, Hakkın ubûdiyet ve tâatına muvâfakat ve edebe riâyetle, gece gündüz kapısına mülâzemet ve işâretlerine muntazır olur. Böyle bir kula Rabbinin mükâfatı ne olur denilirse, bunun mükâfatı, faydası çok büyüktür. Zirâ kul bu yüce gâye ve maksada erişince evliyâ-ul-lâh'dan olur ve Cenâb-ı Hak böylesi kulunu, emrinde mütevelli ve şânında kâfi kılar. Ve bu kulun cem'i âzâsı Hakkın kudretine mazhar olur da, Allahın nûru ile görür, Allahtan işitir, Allahtan söyler, Allah ile tutar, Allahda yürür. Nasıl ki:

"**..ve mâ remeyte iz remeyte ve lâkinallâhe remâ...**" (Enfal, 17)

(= (Kâfirlere) o toprağı attığında atan sen değildin, fakat onu atan Allah idi), ve:

" **innellezine yübâyi'ûneke innemâ yübâi'ûnallah... yedüllahi fevka eydîhim,...** (ilâ âhırıl âye) " (Fetih, 10)

(=Sana bey'at edenler Allaha bey'at ettiler, Allahın eli onların ellerinin üstündedir... *illâ bih*) buyurulmuştur.

Böyle olunca da Cenâb-ı Hak o kulunun hasmının hasmı olup, onunla adâvet , düşmanlık edenler, Allah ile münâzea, muhârebe, mübâreze ederler. Cenâb-ı Hakdan hikâyeten vârid olan :

" **Men âde lî veliyyen fekad ezintuhû bi'l muhârebeti** "

(=Benim velîme, dostlarıma düşmanlık edenlere muhârebe ilân ederim) hadîs-i şerîfi bunun delilidir. Bu nimete nâil olup,

" **Fe'emmâ in kâne minel mukarrebiyne** " " **ferevhun ve reyhânün ve cenneti naiym** " " **ve emmâ in kâne min ashâbil yemîn** " " **feselâmün leke min ashâbil yemîn** " (Vâkıa, 88-91)

(= Fakat o (ölen kişi) mukarrebîn'den ise, ona rahatlık, güzel rızık ve Naîm cenneti vardır. Eğer o ashâb-ı yemînden ise, ey ashâb-ı yemîn, sana selâm olsun)

ashâb-ı yemîn'e selâm ve cennet müjdesi vardır, mukarrebîn olanlara ise rahat, huzûr ve hayât-ı dâime-i tâyyibe vardır tebşîr-i İlâhîsi ile mukarrebîn zümresine dâhil olan bu kullar, hayat ve memâtlarında safâ ve sürûr, izzet ve zevk-ü şevk içinde, Arş-ı kerîm'in mahremi, ilm-i kadîm'in âşinası ve hikmet hazinelerinin hazinedârı, esrâr-ı İlâhînin vâkıfı olur. Ulviyyat ve süfliyyatta, yerlerde, göklerde tasarruf ederler. Ve artık bunlar için isim ve resim de kalmaz. Allahın hükmü altında mahv - i mahz olarak

Allahda fânî ve Allah ile bâkî olurlar. İşte böyle bir devlet ve kerâmetten daha büyük, daha kıymetli hangi devlet ve izzet vardır. Bu âlî makâma sâhib olanlar, sultanların sultanı ve Allahın yeryüzünde halîfeleridirler.

Mukarrebînden olan bu zevât-ı âlîye ile sâlik olmıyan ashâb-ı yemînden " süadâ-is-sâlihîn" in dereceleri arasında büyük fark vardır. Bu farkı şöyle temsil edebiliriz: Mesela tanıdığın iki kişiden birisi garibdir, fakirdir. Yatacak evi, yeri, kendisine bakacak ehli ve kimsesi yoktur. Külhânda yatar, kalkar. Yüzü toz toprak, elbisesi ve bedeni kir ve pislik içindedir. Ölse kimse iltifât etmez. Diğeri, neslen bade neslin öteden beri kavminin ulusu, efendisidir. Ümerâ ve sultanlar yanında makbûldür, mevki sahibidir. Sıhhati yerinde, güzel yüzlû, fasîh ve tatlı dillidir. Başında devlet tâcı üstünde kerâmet libâsı, belinde şöhret kılıncı, parmağında kuvvet hâtemi vardır. Türlü nimetlerle dolu sofrası herkese açık ve hâzır, cennetten çıkmış gibi saf saf gılmanlara mâliktir. Herkes ona hürmet ve itâat ve emniyyet eder. Her yerde sözü geçer, hâtırı sayılır. İşte bu iki şahıs arasındaki fark ne ise, yukarda târif ettiğimiz "ahâdiyet-üz-zâtiyye" ye mazhar olan kâmiller ile "süadâ-is-sâlihîn" arasındaki fark da böyledir. Ebrâr'ın derecelerine nisbetle eshâb-ı tecelliyyât'ın mertebelerinin hakikatı yazı ile anlatılamaz ve bunun derinliklerine yetişilemez, tamamen idrâk de edilemez.

Fasıl

Tarîk-i sofiyye'de gâyeye vusûlün asılları çok ve fer'ileri de tamamen sayılamazsa da, ekseriyetle vâki olanı, en mevsûku ve ilmen en kuvvetli ve lüzumlu olanları şunlardır: Evvelâ kitâb-ul-lâh ve sünnet-i Resûl-ul-lâh' ın beyânı ve şimdiye kadar geçen ehl-i sünnet ve cemâatın üzerinde ittifâk ettiği , yakînen hak olan sahih i'tikaddan sonra : Terbiyeye muktedîr bir mürşîdin elinde tevbe ve geçmiş günahlarına istiğfarla, riyâsız, süm'asız, gösterişsiz, hâlis muhlis olarak inâbe ve Allaha rücû' ile, geçen ömründe zâyi ettiklerini telâfiye tedârike gayret etmek. Şeyhin izniyle sumt - ü sükûta devam edip zarûret olmaksızın zikr-ul-lâh'dan başka kelâm etmemek, yalandan kaçınıp daima doğruyu, savâbı söylemek,

edeb, hayâ, vekâr ile istikâmetten ayrılmamak. Haram şöyle dursun, helâli dahî az yemek, az içmek, az uyumak, bilhassa mukarrebîn ve ebrârın münâcaat ve istiğfar zamanı olan seherlerde behemehâl uyanık bulunup bütün mevcudiyeti ile Hakka teveccüh ve rabt-ı kalb ile sırren zikre devam etmek, dâima iki dizi üzerine kıbleye karşı başı önüne eğilmiş, gözleri kapalı oturup, Allah'dan gayrısını yâd (ağyâr) ve ancak Allah'ı dost ve enîs ittihaz ve mümkün olduğu kadar halkdan ve hattâ ehil ve evlâdından dahi uzletle, daima kalbine nâzır ve nefis ve şeytan düşmanlarına rakîb olarak vaktini tefrikadan sıyânet, kalbini cem'edip sadrını vesvese ve şüphelerden sâlim tutarak tevâzula gâh ağlayıp gâh münâcat ve dua etmek, sert, kaba kumaşlardan elbise giyinmek, her vakit abdestli ve temiz bulunup, ibâdet ve namaz vakitlerini muhâfaza ile cemâatle edâya devam ve bütün işlerinde son derece ciddiyet ve yakîn ile ihtimâm etmek sâlike behemehal elzemdir. Zirâ hâlis ve muhlis sâlik olanlar azîmet ashâbından olurlar. Azîmet sahibi olan sülûk ehline ise, müstahab, sünnet; sünnet, vâcib; vâcib dahi farz gibidir. Buna göre artık farz'ın nasıl olacağı kıyâs edilsin. Zirâ bunlar ruhsat ve fetvâ ile (işin kolay tarafıyla) değil, takvâ ile (en küçük noksan ve fenalıklardan dahî sakınarak) amel ederler. Bunlarda ruhsatla amel hâdis olursa, havada uçarken kanadına ok değerek düşen kuşlar gibi olurlar.

Tenbih

Bâzı kimseler bunun hilâfına, gündüzleri oruca, geceleri teheccüde, kıyâm-ı leyl'e mukayyed olmadıkları ve bütün gece uyuyup hayvanlar gibi yiyip içtikleri halde, sâliklerin, sâlihlerin rüsûm ve âdetlerini, alâmetlerini taşımakla kanaat ederek "abâ" giyip, bir elde tesbih, diğerinde asâ tutmakla kendilerini ehl-i keşif ve felâh'tan sayarlar, şeyhlik satarlar. Câhiller de bunları büyük adamlar zannederler. Bunlar sâlik, sâlih değil, belki de liâm (ne kendilerine ne de başkalarına hayırları olmayan) kimselerdir. Hak'dan bu gibilere in'âm ve feyz-i tâm olmaz. Allah bizleri gurur ve ücûptan esirgesin.

Sofîlerin, sâliklerin bu uzak yolda azığı, merkebi, kamçısı, yoldaşı, silâh ve libâsı nelerdir diye soranlara deriz ki: Azıkları,

"...ve tezevvedû feinne hayrezzâdittakvâ vettekuûni yâ ûlil'elbab " (Bakara, 197)

(= ...Azık edinin. Şüphesiz azıkların en hayırlısı takvâ' (= bütün günahlardan hakkıyla korkup sakınma) dır. Ey temiz akıl sahipleri, benden sakının) kavl-i kerîm'i mucibince takvâ'dır. Merkepleri himmetleridir. Dirre'leri (=kamçıları) aşk, şevk ve safâlarıdır. Yoldaşları Allahın tevfiki; silâhları zühd ve hüdâ; libâsları ilm-ü amel; ışık ve meş'aleleri Esmâ-i Hüsnâ; sözleri Cenâb-ı Mevlâ'dır. Bu " **seyr-i mânevî-i suûdi** " ye " **seyr-i il-el-lâh** " denir. Allah bize de sahâ-i kudsini nasîb ve müyesser eylesin.

Hazret-i merhûm devamla buyurdular ki : "Şeyhimin emrine imtisâl ve ihlâs ve gayretle mücâhedeye başladım. Bir zaman sonra benden kötü sıfatların kökleri söküldü. Yerlerini sıfât-ı hamîde, (= iyi sıfatlar) aldı".

T a k r i b

Sıfât-ı zemîmenin usûlü çok ise de, başlıcaları, küfür'den sonra, kibir, ücûb (kendini beğenmek), hased, şehvet, hevâ (kötü arzular), hırs, tamâ', tûl-i emel (zenginlik ve dünya kuruntusu), gazab, buhul (malını saklamak), şekâ ve emsâli gibidir.
Sıfât-ı hamîde'nin de usûlü , tevâzû' (alçak gönüllülük), ihlâs (temiz kalplilik), sahîlik (cömertlik), şehveti kökünden atmak, kasr-ı emel (dünya malı kuruntusunu ve arzularını bırakmak), kanâat, hilim (yumuşak tabiatlilik), rızâ (Hakkın emir ve kaderine râzı ve ondan hoşnud olmak) gibi sıfatlardır.

Hazret-i merhûm devam ile : "Kalbim nûr-i İlâhî ile nurlandı ve zikr-i İlâhî ile itmi'nana, huzûr ve sükûna kavuştu. Öyle ki, güyâ öldükten sonra dirilmiş; sağır, kör ve dilsiz olduktan sonra görür, işitir, konuşur; câhil olduktan sonra âlim; sabi iken bâliğ; deli iken âkil olmuş gibi hayat-ı kalbiyyeye mâlik olmuştum. Kalbimden

hikmet gözeleri kaynamaya başladı ve içim sâf ve mã'mûr oldu. Artık büyük lezzetler duymaya başladım. Vatanımda garib ve akrãn-ü emsâlimden kaçar oldum. Ne yaptımsa Allah için yaptım, Allah için seyr ettim, Allah için hareket ettim. Allah ile dostluk ettim, Allah ile kãim oldum. Bu halde, eşyanın suretleri kalbimin âyînesinde irtisãm etti (nakş oldu), Sanki kalbim envâ-ı ziynetle müzeyyen, mihrâb ve memberinde hâtif-i gayb'ın vaaz ve zecr ettiği bir cami, bir mescid veya misk kokulu türlü çiçek ve ağaçlarla bezenmiş, seherlerde bülbülleri nâğme eden bir bahçe gibi oldu".

T a v z i h

Bu makãma "**makãm-ı kalb**" derler. Allah ile muãmele ve ilhâm makâmıdır. Böyle olunca ruhun nûru kalbe, kalbden nefse, nefisden de âzâ ve cevârihe aks eder. Bu sebebledir ki beden ibâdete meyl eder. İşi kerem, ihsân ve hayrât olur. Bu hâlâta vâsıl olan sâlik, "**tevhîd-i ef'âl**" ehlinden olur.

Menâkıba devam edelim: Merhûm buyururlardı ki : "sonra terâkki ile daha ilerisine, eriştiğime eriştim, nâil olduğuma nâil oldum". -Hazret bu sözleri ile, "**tevhîd-i sıfât**" ve "**tevhîd-i zât**"a vusûlünü murad buyurmuştur.- Tevhîd-i ef'âl ve tevhîd-i sıfât makãmına erişen sâlik, bütün ef'âl ve ã'malde câri olanları ve insan ve hayvan ve kâffe-i ulviyyat ve süfliyyatta sâbit olan sıfatların hepsini Allahdan görür. Çünkü mülk ânındır. Şerîki yoktur. Vâhid ve Kahhârdır.Bu makãma, "**makãm-ı ihsân**" derler. "**İlm-ül-yakîn**" den sonra "**aynül-yakîn**" makãmıdır. Sâlik bu makãma vasıl olunca, ibâdetlerini vakãr, ta'zim, huzû' ve huşû' ile edâ eder. Ve hizmet edepleri ile de edeblenir.
Nitekim, hadîs-i Ömer'de vârid olduğu gibi, Hazreti Ömer Cenâb-ı Risâletpenâh Efendimizden "**imân**"ı sorduklarında:

" El - imânü en tü'mine billâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusulihî ve'l - yevmi'l - âhıri "

(=İmân, Allaha, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine ve âhıret gününe inanmaktır); ve **"islâm"** dan sorduğunda :

" En tukîme's – salâte ve tü'tiz – zekâte ve tesûme Ramazâne ve tuhicce'l – beyte in istetâ'a ileyhi sebîlâ "

(= namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak ve kudreti varsa hac etmektir), ve **"ihsân"**dan haber vermesini rica ettiğinde:

" En ta'budallâhe te'âlâ keenneke terâhu feinnehû yerâke "

(=Allahı görür gibi ibâdet etmektir, sen onu görmesen bile o seni görür) buyurmuşlardır. Sâlik bu makâma erişirse, eşyâ Hakka âyine olur, Allahdan başka görmez.

T e n b i h

Zamanımızda çokları bunun hilâfınadırlar. Allaha muvâfakat ve safâ yolunu terk ile muhâlefet ve cefâ yolunu tutmuşlardır. Namazı bir cerîme add ile horozların yem yediği gibi al-el-acele kılar, rükû'u hazf ve secdeyi belli belirsiz yaparlar. Namazı bu çirkin hey'ette kılanları görenlerin ona : " Namaz kılmadın, kalk namaz kıl" diyeceği gelir.

İzâha devam edelim: Sâlik, ayn-ül-yakîn'den sonra **"hakk-ül-yakîn"**e vâsıl olur. Bu, **" tevhîd - i zât "** makâmıdır. Bu makâma eren sâlik Allahda fâni, Allah ile bâki olur. Buna **" makâm-ı lâhût "** da derler ki yukarıda geçtiği gibi beşinci makâmdır.

F a s ı l

Sâlikin sülûku tevhîd-i sıfâta erişince, mürşîdi olan şeyhin ona hırka ve seccâde, ibrik ve asâ vermesi câiz olur. Çünkü "ruh-i eclâ" dan (mücellâ olan ruhdan) füyûzât-ı Rabbâniyye ve maâni-i

gaybiyye almaya müstaîd olmuştur. Ve artık Allahın yardımı ile, "irtidâ' ve irtidâd" dan emin olarak (fenalıklardan geri durabilmekden ve yolundan, dininden dönmemekten emin olarak) daha yukarı makãmâta terâkkisi ümid olunur. Amma, bu makãma bâliğ olmaz, yetişmez, ruh-i kudsî'ye nüfûz etmez, nefs-i levvâme âleminde kalırsa, ona hilâfet duası câiz değildir. Zirâ me'luf ve mu'tadı olan şeylere henüz yakın olduğundan, sonunda irtidâdından emin olunmaz. Bunun hâricde misâli şuna benzer: Bir vahşi kuş (şâhin, av doğanı gibi) tutup ona av yapmayı öğretirler. Fakat sahibi onu, av yaparken tamamen salıvermez. Büsbütün bırakırsa sahibine tekrar dönmemek ihtimali vardır. Ava bırakılacağı vakit kaçmasın diye kuşun ayağına bağladığı ipin diğer ucunu da kendi koluna bağlar. Bu çok dikkat edilecek bir hususdur. Biz, asâ ve seccâdeyi bırakıp, zikri ve ibâdeti terk ile al-el-âde avâma karışanları çok gördük.

Menâkıba devam edelim. Merhûm buyururlardı ki: "Bu hâlet üzere altı ay kadar sâfâ ve lezzet ile mücâhedeye devam ettim. Nurlanan kalbimde feyz ve zevk gözeleri kaynadı. İlâhî vâridat ve konuklar nâzil oldu. Bu halde iken bir gün şeyhim Abd-ül-mecîd-i Şirvâni ile kasabanın Câmi-i kebîr' ine gitmiştik. Bana sükût ile emrettiği müddetçe burada kendileri vaaza başlamışlardı. Tahiyyât mescid namazını kıldıktan sonra, hatırıma, hazretin bana vaaz etmekliğimi emir ve teklif edeceği lâyıh oldu ise de, içimden, " bu nasıl olur ki, ben altı aydır ders ve kitab ile iştigãli terk etmiş bulunuyorum. Hâfızamda, hâtırımda ma'rûf ve meşhûd hiç bir şey kalmamış olduğunu biliyorlar. Bu muhâli teklif etmezler" demekle beraber, yine kalbime, mutlaka bu teklifi yapacağı vârid oluyordu. Ben kalbimle bu münâkaşada iken, şeyhim : "Yâ Şemis, membere çık" buyurdu. Dizine kapandım. "Efendim, kalbimde hiç bir şey yok ki. Nasıl çıkarım ?" dedim. Hakikaten de böyle idi. Af diledim. Esasen nerede olursa olsun, hazret - i şeyhin yanında şân – ü şöhret sahibi ülemâ ve fuzelâ onun lâhûti ulûm-u bâhiresinin satvetinden mağlûb, makhûr olur, erirlerdi. Tekrar " Elbette çıkacaksın" diye kat'i emr edince, sanki tepeme kaynar su döküldü, başım döndü, gözlerim karardı. Muhâlefetten korktuğum

için, ister istemez, tereddütle, sendeleyerek kürsüye çıktım. Fâtiha-i şerîfeyi okuduktan sonra gözlerimi açtığım vakit, hemen önümde ma'rûfum olan bir zâtı gördüm ve derhal hatırıma bir hadîs-i şerîf geldi. Kalbim açılmaya, inşirâh bulmaya başladı. Hatırıma gelen hadîs-i şerif, bende; Cenâb-ı Hakkın kitâb-ı azîzinde:

"...kelimeten tayyibeten keşeceretin tayyibetin aslühâ sâbitün ve fer'uhâ fiyssemâ " " tü'tiy ükülehâ hıynin bi'izni rabbihâ..." (İbrâhim, 24, 25)

(=...güzel bir söz, kökü yerde, dalları semâya yükselen ve Rabbinin ismiyle her vakit meyva veren güzel ağaca benzer...)

meâlindeki kavl-i kerîminde temsil buyurduğu gibi oldu. Vaazı ikmâl ile dua ettikten sonra : " Bugüne kadar seni dersten, nasihattan men'etmekten murâdım, sana hakikat kapısının açılması ve "ümm-ül-kitâb"a mazhar olup şeksiz, şüphesiz lâhûti ilm-i yakîn ile kavlin ve fiilin doğru ve savâb olmak, kıl-ü kâl'e ve kitaba muhtaç olmadan kalbine minnetsiz ve nihâyetsiz ilim ve hikmet dolmak içindi" buyurdular. Bu da Hazret-i Şirvâni'nin kerâmetlerindendir. Dedikleri gibi oldu. Sırrı mukaddes olsun."

Faideler

Burada şu faideler anlaşılıyor:
1- Ehl-i temkîn olan zevâtın emir ve işâretleri muhakkak "Ayn-ı yakîn" iledir. Çünkü bu zevât intihâyı ibtidâdan (sonu önden) görürler. Nasıl ki yukarıda tafsilâtı geçtiği vechile, Zilenin âyân ve eşrâfının, amucam merhuma: "Efendiliğini bırakıp hizmetçi oldun" diye ayıpladıklarını Şeyh Şirvâni duyunca; "İşittim ki kasaba halkı seni ayıplıyor, şöyle şöyle diyorlarmış. Sen onların sözlerine iltifât etme. Onlar sağı soldan fark edemiyen câhillerdir. Ben sende istidât, kâbiliyyet, kuvvetli zekâ ve iyi anlayış ve kavrayış gördüm.

Fakat ilmin, vaizliğin rüûneti (bilginlik gururu) seni tabiattan çıkarmıştı. Sen bu sıfât ile, bizim yanımızda elindeki levhası renkli, çeşitli mürekkeblerle ve muhtelif yazılarla dolmuş, beyaz ve temiz bir yeri kalmamış bir karalama tutan mekteb çocuğu gibi idin. Böyle boyalar ve yazılarla her tarafı dolmuş, karalanmış, boş bir yeri kalmamış olan bir levhaya esmâ-ul-lâhdan bir isim yazmak nasıl mümkün olurdu ? İşte bunun için mücâhede ettirerek levhandaki o karışık yazıları, boyaları silip izâle ve envâr-ı İlâhiyye ile parlattıkdan sonra, ona ism-ul-lâh-ı âzamı yazmak için -efdâl-i ibâdât oldukları halde- dersden ve vaazdan seni men' ile emrettim. Allahın indinde ebrârın haseneleri, mukarrebînden olan zevâtın seyyieleridir " buyurmuştu. Hakikatte hâl böyledir.

2- Telmizlerin üstadlarına bir vechile muhâlefetlerinin; ve bilhassa müridleri üzerindeki hakları ana ve baba hakkından daha ileride, daha çok sâbit olan meşâyih-i kirâma muhâlefetin asla câiz olamıyacağıdır. Hatta bazı büyükler, bir kimse zâhirde şeyhine muvâfakat ve fakat bâtında muhâlefet etse, kavmin "mevâcidine", meşreblerinden bir zevke nâil olamaz buyurmuşlardır.

3- Evliyânın, Allahın nûru ile bakıp, onunla görmeleridir. Nitekim :

" İtteku firâsete'l mü'mini feinnehu yenzuru bi-nûrillâhi "

(= Müminin ferâsetinden korkunuz ki, o Allahın nûru ile bakar ve sezer) buyurulmuştur. "Mümin"den murad, kâmil ve vâsıl olan zevâttır.

4- Şeyh Şirvâni'nin Şems-i Sıvâsî'ye sumt-u sükût için malûm bir vakit ve müddet tâyin ve tesmiye etmemesi ve ancak mücâhede ve riyâzet emretmekle, tahliye, tezyîn ve tecliye'den (kalbi boşaltıp temizlemek, sonra süslemek, sonra cilâlandırmak) maksûd olunan neticenin altı ay zarfında hâsıl olmasıdır. Bundan anlaşılıyor ki, sumt-u sükût ve mücâhede için te'cil, yani muayyen

bir vakit ve zamana tâ'lik ve tâyin şart değildir. Çünkü bu yolda sıdk ile tâlib olanlardan bazısına bu hâl, Allahın dilediği kadar bir veya iki senede zuhûr eder. Bazılarına istidât ve kabiliyyetlerinin mertebelerine göre daha erken ve bazılarına ise bu nimet ve berekât bir mübârek vakitte ve bir nazarla da hasıl olur. Çünkü kabiliyyet gayr-i mec'uledir. Bazı kimselerin cevheri pâk ve tâhir olur. Cevheri sâf olduğu için de mazhariyyet-i asliyyesi kolayca zuhûr eder. Bunun geç zuhûrundan Şeyh-i Kâmil tâyib olunmaz. Nitekim san'at üstadlarının terbiye ettiği çıraklarının bazısı san'ati çabuk öğrenir, o da üstad, erbâb olur. Bir kısmı ise uzun zaman çalışmadıkça öğrenemez.

Hikâye olunur ki: Ticaret kasdile Necm-üd-din-ül-kübrâ' nın memleketine gelen bir tâcir, şeyhin evsâf-ı hamîdesini işitince, hâlis ve temiz niyyetle ziyâretine gider. Şeyhin sözlerini alâka ve hüsn-ü kabul ile benimseyerek dinler. Şeyh tâcirin bu hâlini görünce ona himmetle bir defa bakar. Ve icâzetnâme yazarak memleketine gidip oranın halkını Hakka, hakikate dâvet ve irşâd etmesini emreder. Tâcir şeyhin elini öpüp

"**...hâzâ min fadlı rabbiy, liyeblüveniy e'eşkür em ekfür, ve men şekere feinnemâ yeşkürü linefsih ve men kefere feinne rabbî ganiyyün kerîm**" (Neml, 40)

(= Bu Allahın bana bir fazl-u inâyetidir. Buna şükür mü veya küfür mü edeceğim diye beni imtihan ediyor. Şükreden kendi nefsine şükreder, küfr ederse yine kendisinedir. Allah âlemlerden ganî ve müstağnidir) diyerek fâni ticareti terk ile, hakikat ve nûr ehli olup ebedi ticarete ve tükenmez hazineye erişir. Bunu iyi anlamalı, gâfil olmamalı. Allahdan bizi sâlihlerin nazarlarına mazhar olan hâlislerden kılmasını niyâz ederiz.

Menâkıba devam. Merhum buyururlardı ki: "Bunun üzerine aradan uzun zaman geçti. Bir gün hazreti şeyhin bir adamı geldi, beni huzuruna istediğini söyledi. Nerede bulunduğunu sordum. Kasabanın

kıble cihetinde sahrâda bulunduklarını bildirdi. Hemen oraya gittim. Hazret yalnızdı. Terennüm ile deverân ediyordu. Selâm verdim, mübârek elini öptüm. Beni saâdet ve hilâfetle, asâ ve seccâde ile tebşir etti. Mübârek ayağına kapandım.

" Lâ râdde li-fazlıhî velâ mu'akkıbe li hükmihî ve hüve'l – fettâhu'l – vehhâb ve yuallimuke'l – hayra ve's – savâb ve yüsmi'uke'l – hitâbe'l – müstetâb "

(= Allahın fazl-ü keremine mâni olacak hiç bir kuvvet ve kudret yoktur, kapılar açan ve bağışlayan, hayır ve savâbı tâ'lim ve hitâb-ı müstetâbı ismâ'e eden , duyuran ancak kendisidir) diyerek hayır ve bereket ile dua ettiler. Rahmet ve hayırları indiren, ihsân eden Allaha hamd olsun. Bundan sonra kasaba ve köylerdeki halkı, fısk ve fesâddan rücû' ile irşâdı ihsân eden Allaha teveccühe dâvete başladım. Aradan bir zaman geçtikten sonra Sıvas âmili Hasan paşa - Allah rahmet eylesin - Sıvasta yaptırdığı mâruf câmiine âlim, fâzıl bir vaız aramış. Beni haber vermişler. "Zileli Şeyh Şems-üd-dîn, şeyh-i rabbânî ve mürşîd-i nurânîdir. Te'lif ve tahrir erbâbından, hadis ve tefsir naklinde mâhir, işâret ve tâbirde tam behre sahibidir" demişler. Günlerden bir gün bir münâsebetle Sıvasa gitmiştim. Hasan Paşa beni görmeye geldi ve pek çok hürmet ve ikrâm ve Sıvas'a gelmekliğimi ısrarla recâ etti. Kasabada (Zilede) bir sürü alâkam olduğunu, güzel evlerim, lâtif bostanlarım ve bir çok ehibbâ ve akrabâlarım bulunduğunu söyleyerek özür diledim. Fakat Paşa şiddetle arzu gösterip ibrâm edince, " Pek muhterem bir şeyhim ve ihtiyâr azîz bir pederim vardır. Bu iş onların rızâ ve muvâfakatlarına bağlıdır" dedim. Paşa onlara kıymetli hediyyelerle adamlar gönderdi, izin vermelerini recâ etti. Zile'ye avdetimde şeyhim ve pederim istihâre et dediler. İstihâre ettim ve sonra düşündüm. Hicret; enbiyâ ve evliyânın sünnetidir. Sıvas Arz-ı Mukaddes' e daha yakındır dedim. Hasan Paşaya muvafakat haberi gönderdim. Bizi ve eşyalarımızı almak üzere adamları ile deve ve katırlar yolladı. Birâderim Şeyh İbrahim ile birlikte Sıvas'a hareket ettik.Yolda bizi götüren Paşanın

adamına Sıvas'a varınca nereye ineceğimizi sordum. Adam Gücük Minâre denilen yeşil kubbenin yanında sizin için güzel bir menzil hazırlandı dedi. Sıvas'a varıp bize hazırlanan yeri görünce, eski bir hâtıra yâdıma geldi. Vaktiyle yolum Sıvas'a uğramıştı. Ahâlisi, ülemâ ve eşrâfı bana ikrâm ve ve hürmet göstermişler, Âl-i Selçuk'tan Sultan Ertana'nın oğlu Şeyh Hasan Beyin kabri üzerine yapılmış olan bu kubbenin (*) yanında güzel bir bahçeye dâvet etmişlerdi. İçinde tatlı su gözeleri akıyordu, yetişmiş yüce ve ulu ağaçları vardı. Havası mûtedil, sabah akşam rûh-i reyhân gibi sabâ rüzgârları esiyor, Seba' bahçelerine benziyordu. Çok sevmiş, kalbim buraya meyl etmişti ve içimden, kâşki Sıvas'ta bulunsam bu mevkii tercih ile burada otururdum demiştim. Nice seneler sonra Paşanın bize bu mevkide bir ikâmetgâh kurduğunu görünce, taaccüble melîk ve habîr olan Cenâb-ı hakkın geçmiş zamanda hatırıma geleni, fazl-ü keremiyle ihsân buyurduğuna şükrettim. Yerleşip kaldığımız bu yurt bize çok uğurlu ve hayırlı oldu. Neşr-i ulûm ve ekseri tasnîfâtım, hidmet-i irşâdım hep burada oldu. Atıyyeleri bahşeden Cenâb-ı Allah, lütûf ve kereminden bu hicret bereketiyle bana çok evlâd ve ahfâd da ihsân buyurdu " derler ve hamd-ü şükür ederlerdi. Bu yurtta hâlen hazretin mahdûm-u mükerremleri Hasan Çelebi oturmaktadır. Yeniden güzel binalar yaptırdı ve eski ebniyeleri de tâmir etti. Allah onu doğru yolda salâh ve sebât ile muammer eylesin.

Fasıl: Sıvasa Hicretten Sonra

Hazret Sıvas'a hicretle Hasan Paşa Camiinde neşr-i hakâyık ve ulûme başladı. Çok rağbet gördü. Günden güne şöhreti arttı, yayıldı. Halk meclisine hûcum ederdi. Öyle ki Cuma namazlarında cemaat birbirinin sırtında secde edecek kadar kalabalık olurdu. Erkek, kadın bütün halk yürekten sevgi ve çok büyük tâ'zim ve tevkir gösterdiler. Ramazan-ı şerîfde her gün ve sair vakitlerde Mesnevi-i mânevî nakl ederlerdi. Mübârek geceleri ibâdet ve ezkâr ile ihyâ ederlerdi. Her gün sabah namazından sonra kavim toplanır, Esmâ - i Hüsnâ, Yâsin - i şerîf ve sair âyât-ı kerîme

(*) Halen Güdük (Küçük) Minare denilen yapı – M.F.G.)

okunduktan sonra halka çevrilip "duhâ-i kübrâ" ya (kuşluk vaktine) kadar zikr olunurdu. Esnâ-i zikirde kimi zevk ve neş'e izhâr eyler, kimisi hararet ve heyecan ile hareketler ederdi. Sonra işrâk namazı kılınır, herkes derin bir hazz-ı ruhâninin sekrânı içinde dağılırdı. Hasan Paşa, câmiinde Cuma ve pazarertesi günleri vaaz edilmesi için vaktin râyicine göre yirmi dirhem tâyin etmişti. Câmiinde ilk defa membere çıkan ve ilk vaaz eden Hazret'di. Câmiin binâ tarihini de Hazretin büyük birâderleri, menkıbesini aşağıda zikredeceğimiz Şeyh Muharrem-üz-ziyli :

" **Mescidün üssise bünyânuhû alâ takvâ** " (972 H.)

(= Binâsı takvâ üzerine kurulmuş mescid) cümlesi ile tesbit etmiştir. Hazret otuz dört sene bu câmide, on altı sene de Sıvas'a gelmeden olmak üzere elli sene vaaz ve nasihat etmişlerdir. Seksen sene muammer olmuş, Sıvas'a teşriflerinden sonra bütün ömrünü irşâd, te'lif ve tasnif ile geçirmişlerdir. Sıvas'da bulunduğu müddet zarfında manzum ve mensur on sekiz eser te'lif etmiştir. Daha evvel de Zile'de iken üç eseri vardır ki, mecmu' müellefâtı yirmi bire bâliğ olur.

Biz de şeyhimize imtisâlen, bu zikr olunanlara ve yevm-i kıyâmete kadar gelmiş ve gelecek kâffe-i mü'minîn ve mü'minâta dua ederek geçmiş enbiyâ ve sâlihînin ve bizden sonra gelecek sulâhanın duası gibi bizim de duamızı kabul buyurmasını Allahdan niyâz ederiz.

Fasıl : Hazretin Kerâmetleri

Hazretin kerâmetlerinden birisi: Civar köylüler beni dâvet etmişlerdi. Köye gitmiştim. Kasabaya döndüğümde ihvândan birisi bana geldi ve, "Bu pazartesi günü hazret-i şeyh vaaz için kürsüye çıkmıştı. Hadîs-i şerîf nakl etti. Tefsir nakline gelince, hazretin vaziyyeti, hâli değişmeye başladı. Elleri titredi. Vücudu sarsıldı. Şiddetli bir nefes aldıktan sonra dıvara dayandı. Gözlerini yumdu, kapadı.

Yüzü ve burnunun ucu bembeyaz oldu. Rûh-u lâtif'i beden-i şerîfinden çıktı zannettik. Kimi ağlıyor, kimisi:

"...**innâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci'ûn** " (Bakara, 156)

(= Biz Allah içiniz ve biz O'na döneceğiz) diyorlardı. Cemaat hayrette kalmıştı. Bazıları kürsüden aşağı indirmek istedi, bir kısmı da "olmaz, bir saat haline bırakalım" dediler. Bekledik, bir saat kadar geçdikten sonra hazret teneffüs etmeye başladı ve yavaş yavaş hareket ederek mübârek gözlerini açtılar. Sanki sarhoş gibi idiler. Bunu görünce Allaha şükr ettik, sevindik, ve tã'zim, tekrîm ile kürsüden indirdik. Fakat hiç birimiz bu halden kendisine sormaya cesaret edemedik " dedi.
Bunu işitince hemen Hazrete gittim. Dizini öptüm ve "Üstâdım, veliyy-ün-nimetim Efendim, geçirdiğiniz hâlden bana haber vermenizi istirhâm ederim" dedim. Cevâben: " Allaha hamd olsun, kâmillerin ahvâlinden olan bu hâlet-i azîze bana da ârız oldu. Buna '**insilâh**' derler. Kürsüde vaktâ ki hadîs-i şerîfi bitirdim, tefsîre şürû' ettim, kendimi âlî bir makâmda, ruhânilerin büyük bir cemiyetinde gördüm, emsâlsiz bir kitapdan "Alîm-ül-hakîm" den ders okudum" buyurdu ve ondan sonraki hâlâtı söylemek istemedi, sakladı, ve:

"**...ve allemeke mâ lem tekün ta'lem, ve kâne fadlullâhi aleyke azimâ** " (Nisa, 113)

(= Bilmediklerini Allah sana bildirdi, bu sana Allahın büyük bir fazl-ü rahmetidir) dedi. "Efendim, insilâh nedir, tavsif buyurur musunuz ?" dedim Cevâben: " İnsanın bedenindeki ruh hakkında hayli söz vardır. Bunlardan en kuvvetli, sahih ve sâvâb olanı hülâsaten şudur: Hassas olan rûh-i mükellef ateşin kömürde, gül suyunun yapraklarında sereyânı gibi insanın bedeninde sâri olan bir cism-i lâtiftir. Nefs-i hayvânî bu ruhun, ve anâsırdan mürekkep olan beden dahî nefs-i hayvânî'nin merkebidir. Bu rûh-i sârî, nefsi bedende bırakarak çıkarsa, nefs-i hayvânî bedende kaldığı için mevt lâzım gelmez. Ancak his ve hareket sahibi olan

ruh çıktığında his ve hareket olmaz. Eğer bu rûh-i sârî nefis ile beraber çıkarsa, o vakit bedende mevt (ölüm hali) vâki olur ve avdet mümkün olmaz. Bunun hâricde misâli; bal arısı petekten çıkar, arzın cevherlerinden bal yapmaya yarayan lüzûmlu hassaları toplar. Ayaklarına, karnına doldurur. İbretle görüldüğü üzere, ağyâr eli ve toz toprak karışmayan bu çok taze ve lezzetli maddelerle peteğe döner. Petek ağaçtan yapılmış, çamurla sıvanmıştır. Arının çıkmasıyla peteğe bir şey olmaz, değişmez. İnsilâhda da böyledir" buyurdu ve devamla: " Rûh-i kudsî iki şey için çıkar. Bazan kuşun havada cevelânı gibi avâlimde dolaşır, "Âlem-i Mülk"den, "Âlem-i Melekût"a; sonra oradan kuvve-i kudsîye ile "Âlem-i Ceberût"a; ve sonra cenâh-ı İlâhî ile "Âlem-i Lâhût" a dâhil olup, istidât ve kabiliyetinin mertebesine göre Cenâb-ı Hakkın fazl-ü kereminden ihsânını dilediği kadar feyz-i akdes alarak bu çok büyük hayr ve bereket, ebedi saâdet ve izzet ve tadına doyulmaz lezzetlerle mesken ve me'vâsına, bedenine döndükten sonra mazhar olduğu bu nimet ve lezzetlerden cûd-u sehâ'sı icâbı ile buna candan tâlib olanlara - arıdan bal sağanların etrafındaki isteklilere bal verdikleri gibi - tattırır. Müstağnilere, istemeyen ve kaçınanlara değil. Nasıl ki müktedâ-yı ümmet olan Cenâb-ı Nebiyy-i muhterem Efendimiz Metâlib-i Â'lâdan avdetlerinde Sıddıkı Refîk'e ve Ali ibn-i ebî Tâlîb'e hikmet ve kerâmet verdikleri gibi.

Bazan da bu rûh-u tâhir bir zararın def'i veya bir hâdise için Allahın izni ve yardımı ile bedeninden çıkar, âlem-i cismâni'de zâhir olur. Bazı evliyâ-ul-lâhın Arafatta, sahralarda, harb ve denizlerde tehlike zamanlarında görüldükleri gibi. " buyurdular.

F a i d e

Hazretin bu beyânından anlıyoruz ki bir velînin, mesâfeleri biribirinden çok uzak bulunan iki mekânda ayni zamanda görülmeleri mümkün ve câiz oluyor. Nitekim bazı evliyânın Arafatta görünerek orada kendisini tanıyanların kendileri ile birlikte vakfede bulunduğunu ve beldesi halkının dahî aynı günde o zâtın memleketinde olduğunu söyledikleri rivâyet olunur.

Lâkin velînin insilâhında cismi; sâkit, hissiz, hareketsiz, yemez, içmez, gözleri kapalı olarak görüldüğünden, onu o halde görenler uyuyor zannederler. Çünkü o hâlette cismi ruhla beraber değildir. Ruh gitmiştir. Beden yerindedir. Amma rûhu, mücerred olarak görenler, hareket ve cevelân eder, gözleri açık gördüklerinden onu cismiyle beraber zann ile, bu, filân zattır derler. Halbuki gördükleri ruh, cisim ile beraber değildir. Cismi, bedeni yerinde bırakarak insilâh etmiştir. Bunun için yemek, içmek ve saire gibi bedene taâlluk eden, cisim ve bedenin âlet olduğu şeyler onda olmaz. Cisim, beden başka yerde bırakılmıştır. Bu çok ciddî ve mühimdir

Bir de, bedenini yerinde terk etmeden muhtelif şekillerde bir şekilden diğer şekle teşekkül etmek suretiyle insilâh vardır. Mesela rûh-i kudsî sahibi olan velî, Bir bakımda bir şekilde, diğer bir bakışta ise başka bir şekilde görünmek mümkündür. "Kãdib-ül-ban-i" Mûsilî' de olduğu gibi. Mumâileyhi ilhâda nisbet edenlerin; memleketin kadısına, mülhid, zındık olduğunu söylemeleri üzerine katl edilmesini murad eden Kadı, bir gün mumâileyhin mâlum sûret ve şekli ile gelmekte olduğunu görür. Bir az yaklaşınca onu bir a'rabî suretinde ve daha yakın gelince de bir kürdî suretinde görür. Kãdib-ül-ban, kadıya: " Ey memleketin kadısı, bunların hangisini katl edeceksin ? Birisini katl etsen diğer ikisi sağ kalacaktır" der. Bu hale şâhit olan kadı'nm inkâr ve kararından vaz geçip özür ve af dilediğini rivâyet ederler.
Ecsâm-ı latîfe eshâbı da bu kabildendir. Bunlar da diledikleri şekle girebilirler. Melâikenin ekseriya güvercin, şâhin, doğan gibi kuş suretinde ve bazan da Hazreti İbrahime gelen misafirler, Lût' a gelen yakışıklı delikanlılar olarak sûret-i hasenede göründükleri gibi. Rûh-ül-emîn' (Cebrâil') in, Nebiyy-i zişân Efendimize "Dihye-i kelbî" suretinde gelmesi de böyledir. Çünkü melâike, rûh-i mahz' (saf rûh) dan yaratılmışlardır. Hilkatlerinde küdûret yoktur. Cinnîler de böyle diledikleri şekillere girebilir amma nefisleri habis ve fâsid olduğundan kötü ve çirkin şeyleri severler. Bundan dolayı da, ekseriya köpek, yılan ve sair habis hayvanlar suretinde görünürler. Hilkatleri ateştendir. Ateşde keder vardır. Bunun

içindir ki Cenâb-ı Nebiyy-i Muhterem Efendimiz üç gün istizân etmeden yılanı öldürmeyi nehiy buyurmuşlardır. Ehl-i hadîs arasında rivâyet edilen kıssa meşhur ve hakikaten güzel bir kıssadır. Menâkıb-ı Evliyâ'da görmüştüm. Melâmi mertebesinde bulunan bir velîyi beldesi halkı, zındık olduğunu zann ile vaktin hâkimine gamaz ederler (koğularlar). Hâkim de salben i'dâmına (asılmasına) hükm eder. Ellerini bağlarlar, boğazına ipi geçirirler. Direğe, dâr ağacına astıkları vakit ellerinin bağını çözüp boğazındaki ipi tutarak dâr ağacının üzerine çıkar ve yükselmeye başlar. Hâdiseyi ağlayarak takib eden sâdık bir mürîdi şeyhinin bu hâlini görünce "Üstâdım bu ne hâlettir ?" diye bağırır. Şeyhi: "Sana daha evvel söylemiş olduğum hâldir" der. Halk bu hâli hayretle seyr ederken şeyh yüksele yüksele gözlerden kaybolur ve artık ondan bir eser ve alâmet kalmaz, ne olduğunu bilemezler. Bu; Cenâb-ı Hakkın kudretine göre güç ve acîb bir şey değildir. Bu çeşit insilâh, rûh-i mücerred'in insilâhından daha efdâldir. Çünkü rûhu, nefis ile cismi ile uçmuştur. Bu zât ism-i vâsi'a mazhar olmuştur. Bunun hariçde misali, bir kuşu tutup kendisine nisbetle daha hafif bir kafese koyarlar. Kafes kuşun kanatlarını oynatacak kadar geniş olursa, kuş vatan-ı aslî'sini yâd ile oraya gitmek için kanatlarını tahrik edince kafesle beraber uçar. Kafesi de götürür. Bu ârifin hali de böyledir. Beşeriyyetin hükmünü, kesâfetini gidermiş, tabiatın zulmetini ref' etmiş, rûh-i şerîfi de kuvvetli olduğu için kafesiyle beraber uçmuştur. İyi anlamak lazımdır. Vefatlarından sonra da tasarruf eden ashâb-ı tasarrufât dahî böyledir. "Abdülkâdir Geylâni" gibi. Müşârünileyh risâlesinde: " Vefâtımdan sonra da bir kimse korku ve şiddetli ıztırâbı halinde bana teveccüh eder, çağırırsa, ona yetişir, yardım ederim " diye sarâhaten yazar. Abdülkâdir'in böyle tasarrufu kavim arasında meşhurdur.

Hikâye

Bir gece Mevlâna İsmail Efendinin evinde idik. Orada Kızılırmağın öbür yakasındaki Sıvasa yakın köylerden 'Üveys' adında bir misafir de bulunuyordu. Abdülkâdir Geylâninin velâyet ve tasarrufundan,

zarurette kalıp kendisini çağıranlara imdâd edip yetiştiğinden bahsedilirken, bu misafir köylü de başından geçen bir vakıayı şöyle anlattı: "Günlerin en kısa ve kışın çok şiddetli bir zamanında idi. Köye gitmek üzere ikindiden sonra akşama yakın kasabadan çıktım. Kızılırmağa geldim. Suda buz parçaları akıyordu. Donumu çıkardım. Suya girip yüzerek öbür tarafa geçdim. Akşam olmuş, ortalık kararmıştı. Karanlıkdan, soğuğun şiddetinden yolumu şaşırdım. Donacaktım, ölüm alâmetleri belirmişti. Hayatımdan ümidimi kesmiş, artık öleceğime kani olmuştum. O sırada İsmail Efendi Hocanın vaktiyle bana söylediği bir sözü aklıma geldi. Evliyâdan bir zâtın böyle darda kalıp bunalanlardan kendisine çağıranlara yetişip imdâd ettiğini ondan işitmiştim. Câhil bir köylü olduğumdan ismini hatırımda tutamadığım o zâta " Ey İsmail Hocanın medih ettiği zât! Bana yetiş, imdâd et" diye çağırdım. Bu söz ağzımdan çıkar çıkmaz üstümde kuş kanadı gibi bir şey peydâh oldu. Kuşların yavrularını örttükleri gibi beni muhâfaza edip koruyordu. O halde karlar üstünde uyumuşum. Üzerimde kürk maşlah ve pamuklu gibi muhâfaza edecek bir şey de yoktu. Elhamd-ü-lillâh sabahtan sapa sağlam kalktım, sevindim ve Allaha şükr ettim" dedi. Bu adam bu vakıadan sonra on sene daha yaşamıştır.

Yine hazretin kerâmetlerinden birisi de, merhum buyurdular ki: "Şarkî Karahisarlılar beni davet etmişlerdi. Gittim, bir kaç gün kaldım. Halk çok hürmet ve ikrâm etti, memuru, havass'ı, avâmı, vaaz ve sohbetlerimi dinlediler. Oradan ayrılırken bana bir hürmet ve tâzim olarak, yolculamak üzere büyük bir kalabalık benimle beraber kasaba haricine çıkmışlardı. Kasabadan biraz ayrılınca bir sürü köpeğin tepelerden inerek vâdilerden, dağ yollarından çıkıp geldiklerini gördüm. Kendi kendime, ne garib hal, bu hayvanlar, kurtlar, tilkilerle kardaş olmuş gibi dağlarda ne yaparlar ? diye taaccüb ettim. Hayvanlar bizim yolumuza teveccüh ederek geldiler. Yolun kenarında dizlerini kırıp kıçları üzerine oturdular. Sanki dertli ve şikâyetçi gibi bir tavır ve halleri vardı. Orada bulunanlara: "Bu köpeklerin hâli nedir ?" diye sordum. Beldelerinde tâun olduğunu, Kadı Efendinin, köpekler katledilirse bu belânın def'i

için faydalı olacağını zu'm ile, öldürülmelerini emrettiğini, öldürmeye başlayınca da dağlara kaçtıklarını söylediler. Vaktâ ki yanlarına yaklaştık, hayvanlar hep bir ağızdan feryâd eder gibi ulumaya, ürümeye ve inlemeye başladılar. Lisân halleri ile şikâyet ediyor ve sanki, " Ey bu halkın hürmet ve tâ'zim ettiği zât ! Bunlar bizim büyüklerimizi öldürüyor, yavrularımızı zayi' ediyor, meskenlerimizden, efendilerimizin kapılarından bizi çıkarıyorlar. Bize şefâatçı ol " diyorlardı. Bu hâli görünce etrafımdakilere : " Sizlerin Cenâb-ı Nebiyy-i Muhtâr'ın :

" Levlâ enne'l – kilâbe ümmeten mine'l – ümemi leakrübeküm bi – katlihâ "

(= Şâyet köpekler ayrı bir millet olsaydı onları öldürmenizi emrederdim)
kavl-i şerîfini işitmediğiniz ve kadınızın da câhil, sözünün doğru ve savâb olmadığı anlaşılıyor. Bu, akıl işi değildir. Bu bîçârelere merhamet ediniz, acıyınız, ilişmeyiniz. Cenâb-ı Hak tâun ve vebayı inşallah def' eder " dedim. Sözüme itâatla kabul ettiler. Ayrıldıktan sonra işittik ki, halk şehre dönerken köpekler de peşlerinden kasabaya dönmüşler. Artık kendilerine dokunulmamış ve Cenâb-ı Hak da tâunu ref' etmiş.

F a i d e

Bundan da anlaşılıyorki, köpekler ve yırtıcı hayvanlar da erbâb-ı kemâli tanıyor ve kadrini biliyorlar. Rivâyet olunur ki: Sahâbeden birisi bir iş için yola çıkmış, sahrada çok kuvvetli ve heybetli korkunç bir arslanla karşılaşmış. Arslan : "Benden korkma, Ebu-bekir ve Ömer ne haldedirler. Benim selâmımı onlara götür, unutma " demiş.

Kerâmetlerinden birisi de : Hazretin Pîr Veli Dede isminde ihtiyâr, emekdâr bir mürîdi vardı. Hareme girmeye mezûn idi. Hazret bir tarafa gittiği zaman harem kapısının iç tarafında yatmak vazifesini

almıştı. Hazret yine bir sefere çıkmış ve aradan bir kaç gün de geçmiş idi. Bir sabah Pîr Veli Dede bana geldi ve "Bu gece bana bir acayib hâl vâki oldu" dedi. Ne olduğunu sordum. "Dün akşam evimde bir saat kadar geç kalmıştım. Mutad olan vazifeme yetişmek üzere koşarak geldim. Harem kapısına vardım, kapı kapalı idi. Vurdum, kimse işitmedi. Tekrar tekrar, elim acıyıncaya kadar şiddetle vurdum, bir türlü işittiremedim. Vazifemi bırakıp geri gitmeye de çekindim. Bu, benim, emre, vazifeme gereği gibi ihtimâm etmediğimden, kötü hâlimden olduğunu düşünerek kendi kendime itâb ile evimde fazla kaldığıma nedâmet ve bir daha böyle yapmamaya azm ile tövbe ederken, bir ayak tıkırtısı duydum ve "Kapıdaki kimdir ?" diye bir ses geldi. Bu ses Hazret-i Azîz'in sesi idi. Azîz'in ben gelmeden evvel seferden dönmüş ve beni evde vazifemde bulamamış olduğundan çok utandım. Af dileyen bir edâ ile " Kapı kulunuz" dedim. "Kapıcıya kapı kapatılmaz" buyurdu ve kapıyı açtı. İçeri girdim. Kapıyı kapatıp kilitledikten sonra baktım, Hazreti göremedim. Kaybolmuş, bir eseri yoktu. Vâlidelere gidip Hazret-i Şeyh'in ne vakit geldiklerini sordum. Geldiğini görmediklerini ve işitmediklerini söylediler." diye vak'ayı anlatınca, " Dede, onların mübârek elleri uzundur, uzaklara yetişir ve uzaklardan duyar ve işitirler. Dabbeleri, biniytleri çok seri ve himmetleri yücedir. Hazreti Ömer'in ' yâ Sâriyetel - cebel elcebel ' vak'asını işitmedin mi ?" dedim.

Hikâye ederler ki Hazret-i Abdülkãdir'in mürîdlerinden birisini Bağdatta bir suç isnâdı ile tutup Halîfeye götürmüşler. Halîfe dövülmesini emretmiş. Cellâd sopayı kaldırıp vuracağı sırada mürid şeyhe çağırmış, imdâd dilemiş. Sopa cellâdın elinde kalmış. Bu vaziyette bir saat beklemişler, bir türlü vuramamış. Bu hâli hayret ve taaccüble görenler mürîdi salıvermişler.

Kerâmetlerinin birini dahî, terceme-i hâlini aşağıda yazacağım amucazâdem Müderris Avn-ul-lah Efendi şöyle hikâye etti: Hazret-i Azîz ile beraber Dãr-üs-saltana' dan Sıvas'a geliyorduk. Bir menzile, (konağa) indik. Ahalisi haşîn, hilekâr, misafire hürmet ve şefkat bilmez dağ adamları idi. İndikten bir az sonra bunlardan birisi bir elinde bir ördek, diğerinde bir tavuk, güler yüzle geldi. Bunları Hazrete hediyye etti. Ne o bizi, ne de biz onu tanıyorduk. Hazret

kabul etti, memnun oldu. Adam gittikten sonra Hazretten bu hediyyenin sebebini sordum. "Yol meşâkkati bizi çok yorduğu, zaaf ve yübûset verdiğinden, menzile yaklaşınca bir tavuk satın almayı niyyet etmiştim. Cenâb-ı Hak iki tanesini birden, hem de zahmetsiz ve parasız ihsân etti" buyurdular ".

T e n b i h

Bu yüce bir makãmdır. Bu makãma erişenler, Rabbinin indinde **marzî** (= Rabbi kendinden râzı) olur. Buna **makãm-ı murâd** ve **makãm-ı mahbûb ve matlûb** ' da denir. Sâlik bu makãmdan evvel şiddetli bir irâdet ve mahabbetle mürid ve muhibb ' dir. Tedrîc ile mezmûme'si (kötülükleri) mahmûde'ye (iyiliklere) tebeddül eder ve artık Allahın ezelde kendisine kısmet ettiğine râzı ve kãni' ve kader-ul-lâh' dan ne isâbet ederse kalbinde hiç bir ızdırab olmadan ona sâbir ve hükmüne teslim olur.

Böyle olunca Cenâb-ı hak da onun hâl ve şânına sâlih ve lâyık olanı ve hatırına geleni murâd ve izhâr ile kıl-ü-kal' siz (istemeye hâcet kalmadan) ihsân eder. Bu makãmda nefis **marziyye** olur ki, velâyet ve kerâmet makãmıdır. Bundan sonrası **nefs-i kâmile** makãmıdır. Makãm-ı marziyye'ye erişen tâlib, Cenâb-ı Hakkın :

" ya eyyetühennefsülmutmainne " " ircı'iy ilâ rabbiki râdıyeten mardıyyeh " " fedhuliy fiy ibâdiy " "vedhuliy cennetiy " (Fecr, 27, 28, 29, 30)

(= Ey emin ve mutmain olan nefis, sen rabbinden ve rabbin senden râzı olduğumuz halde O' na rücû' ile sevgili kullarıyla birlikte cennetine gir) hitâb-ı İlâhîsine mazhar olur.

"Ak Şems-ed-din" in oğlundan rivâyeten hikâye olunur ki, Kostantiniyyenin fethinden sonra pederi ile beraber memlekete dönerlerken yolda, iki dağ arasından çıkıp gelen katı kalbli, azgın yüzlü, leim bir adama rastlarlar. Altında, görenlerin gönlünü çeken,

imrenip hevesleneceği bir at ile gelen bu haşîn adam, Şeyhe hiç aldırış ve iltifât etmeden, selâm dahî vermeden geçtikten bir az sonra geri dönerek şeyhe yetişir, hürmetle selâm verip "muhterem Şeyh Efendi, bu atı sana hediyye ediyorum" diyerek attan inip atı Şeyhe teslim eder. Şeyh Efendi memnun olur, "Allah sana likâ ve burak ve yüce makamlarda güzel ve mübârek nimetler ikrâm eylesin" diye dua ile, oğluna hitâben de " oğlum sen atını bu yiğite ver, bu ata da sen zevk-u safâ ile bin. Bu Allahın atâsıdır, dilediğine verir " der. Atları değişirler. Ayrıldıktan sonra oğlu Şeyhe, bu adamın önce böyle huşûnet ve cefâ gösterdiği halde, sonradan bu fedakârlığının sebeb ve hikmetini sorar. Akşemseddin buyururlar ki: "Oğlum, dikkatle dinle: İtâatli, emin, sâdık, işe yarar, ne verilse ona râzı olup kanaat eder, nimet kadrini bilir bir kul; çok zengin, cömert, uzakta yakında zengin ve fakirlere garazsız, ivâzsız in'âm ve ihsân etmekte olan efendisinden küçük bir şey isterse o efendi reddetmez, değil mi ? Öyle olunca Allah-u Taâlâ bu temsil ve tasavvurumuzdan daha çok â'lâ ve yücedir. Ben otuz senedir elhamd-ü lillâh kendisine itâat ederim. Hiç bir işde isyân da etmedim. Bu atı görünce kalbim meyl etti, içim çekti. Cenâb-ı Hak bu adamın kalbini yumuşattı, gılzetini, katılığını giderdi ve hîbeyi ona ilhâm eyledi. Allah ne güzel efendi, ne güzel dost ve yardımcıdır, bunu unutma " der.

Kerâmetlerinden birini dahi; Azîz'in tilmizlerinden, terceme-i hâlini 'Halîfeleri' faslında zikr edeceğimiz Hacı Sinan'ın mahdûmu Mevlâna İsmail Efendi rivâyet eder: " Hazretin vaazlarında devamlı bulunur, cevâhir-i elfâzından istifâde ederdim. Tefsir vaazları sure-i Şuarâ'ya gelmişti.

ta, sin, mim,

kavl-i kerîminin tefsîrini Hazretten işitmeyi çok arzu ediyordum. Nasılsa kesret-i meşgûliyetten bir mâni zuhûru ile bu kavl-i kerîmi tefsîr ettiği vaazında bulunamamıştım. Çok müteessir olarak gelecek meclisi bekledim. Vaaz günü gittim. Vaktâ ki Hazret kürsüye çıktı, hadîs-i şerîf naklinden sonra tefsîre başlamazdan evvel, (kalplerdekini keşf ile), buyurdular ki, "Bazı ihvânın içinde

geçen vaazdaki tefsîri tekrar etmekliğim arzusu, helecânı vardır. Bunun için yine o dersten başlayacağım " diyerek **ta, sin, mim,** kavl-i kerîminin tefsirini çok tatlı bir edâ ve en güzel misâl ve haberlerle tekrar buyurdular " derdi. Bu, keşif makûlesindendir. Kalp âyinesini tasfiyye edip mücellâ kılan zevâtın karşısına gelen kimselerin kalplerinde irtisâm eden (izdüşümü yansıyan) umûr-i gaybiyye; mücellâ âyinenin karşısındaki eşyâ ve eşkâli aks ettirdiği gibi, bu zevâtın kalplerinde de zâhir olur.

Birini dahi, Sivasın meşhur kâtiplerinden Hacı Hüseyin bin Mehmed nakl eder: Bir gece rüyâsında kendisinden kan aldırdığını ve çok kan aktığını görür. Uyandığında nasıl tâbir edeceğini bilmez. Tâbirnamelere bakar, 'bir kimse rüyâsında kan aldırırsa ölür' diye yazılı olduğunu görür. Hayret ve endişe içinde Hazretin va'zına varır. Hazret vaaz arasında, " Bir kimse rüyâsında kan aldırırsa o kimseden ahlâk-ı zemîmenin bozuk kan gibi zâil olacağına delâlet eder.Öleceğim diye endişe ve ihtilâca lüzum yoktur" buyururlar. Bunu Hazretten işitince endişesi gider, sevinip Allaha hamd-ü şükr eder.

Kerâmetlerinden birisini de, Hazretin halîfelerinden Hacı Mustafa şöyle nakl eder: " 999 Senesinde Mısırda idim. Hazret-i Şeyhin o sene hacca geleceğini haber aldım. Hazreti ziyâret kasdiyle Mısır Hacıları ile birlikte çıkıp Hazretten evvel Mekke-i Mükerremeye vardım. Elbisemi çıkarıp ihrâma girmiştim. Hazretin Şam hacıları ile geldiğini işitince bir arkadaşımla beraber Hazreti Harem-i Şerîf'de görüp ziyâret etmek etmek üzere giderken yolda üzüm satıyorlardı. Bir miktâr aldık. Karanlık bir gece idi. Bir dükkânın önündeki perdenin altına oturduk, üzümü yiyorduk. Baktım ki Hazretin birâderleri İsmail Efendinin elinde bir ışık ve arkada bir cemaat geliyorlar. Anladım ki bu cem'in şem'i azîz şeyhimizdir Cemaat yaklaşınca şeyhim beni bu halde görmesin diye edeben saklandım, görünmek istemedim. Cemaat birer birer geçiyorlardı. Hazret-i Azîz'de geçerken hizâmıza gelince cemaattan ayrıldı ve bizim tarafımıza teveccüh ederek geldi. Mübârek elini başıma koydu ve "Sen elbette Hacı Mustafasın" dedi. Evet efendim diyerek ayağına kapandım. Beraberce Harem-i Şerîf'e gittik. Çok

karanlık bir gecede benim orada saklandığımı keşif buyurduklarından itikâdım bir kat daha arttı" derdi.

Birisini dahî Hazretin aşçılık hizmetini yapan ve sefere çıktıklarında ekseriya beraberinde bulunan Mürid-i hassı Hamza Dede nakil eder ki: "Hazretle hacca gittiğimizde bir gece 'Bedr-il-meymun' dan Beyt-i Şerîf'e müteveccihen giderken Hazret bana: "Hamza Dede, merkebini al, beni takip et" dedi. Efendim merkebe hacet yok ben peşinizden yürürüm, dedim. Tekrar, "merkebini al, bana tâbi ol" buyurdular. Kendisi bir dişi katıra binmişti. Ben merkebimin yularından tutup ittibâ ettim. Kafileden ayrıldık. Çok karanlık bir gece idi. Bilmediğimiz sahrada hayli uzaklara gittik. Bir yere vardık ki bir adam yanı üstüne yatıyordu. Hazret katırdan indi. Onunla bizim bilmediğimiz bir lisânla konuştu. Sonra onu merkebime bindirdi. Dönüp kafileye yetiştik. Hazret bana: " Hamza Dede, deveye bin ve bize yiyip içecek ve abdest suyu hazırla" diye emretti. Konak menziline gelince yemek götürdüm. O adamı göremedim, nereye gittiğini Hazrete sordum. Gülerek, " Bizim vazifemiz onu kafileye ulaştırmak idi. Ondan sonrası bizi alâkadar etmez " buyurdular. Bildim ki, Hazret Allahdan kuvvet, ilhâm ve haber almaktadır."

Kerâmetlerinden birini dahi Müezzin Yâkup Efendi şöyle nakleder: "İhvândan bazıları ile civar köylere davete gitmiştik. Avdet ederken hazrete kurbanlıklar hediyye etmişlerdi. Bunları iki sûfi'ye tevdi ettik. Bizi takiben getiriyorlardı. Yolda deveci göçebelerine rastladık. Zâlim, hunhar adamlardı. Bize fenalık yapmalarından çok korktuk. Bir az uzaklaştıktan sonra onların göremiyeceği bir yere indik, saklandık. Arkadaşlardan bir kısmı henüz uyumuşlardı ki, Hazretin sesini duydum. " Molla Yâkup, deveciler kurbanların bir kısmını aldılar, git kurtar "dedi. Hemen koştum. Çok gitmeden arkamdan tekrar nidâ ettiler, " Gitme, artık hâcet kalmadı, Cenâb-ı Hak halâs etti " dediler. Bir zaman sonra sûfi'ler kurbanları getirdiler. Hadiseyi sordum. Devecilerin evvelâ kurbanları aldıklarını ve bir az sonra da geri verdiklerini söylediler. Bu, çok açık bir keşif ve ilhâmdır. Hazretin sesini uzaklardan duyurması ve devecilerin kalperinde tasarruf etmesi

Evliyâ-ul-lâhdan övülmeye lâyık hasletlerdendir.

Vefatından sonra zuhûr eden kerâmetlerden birisi de, Hazretin Â'mâ Mehmed Dede isminde, kalbi kaviyy, sâdık ve kalp gözü açık bir müridi vardı. Zevk ve istiğrâk ehli, ferâset sahibi, gayb mânâlarına muttali' olmuş bir zât idi. Hazret hîlafetle dua edip vefâtından sonra türbedârlığını buna vasıyyet eylemişti. Bana şöyle anlattı: "Bir gün türbe-i şerifinde hâtırıma 'acabâ merhûm Azîz'im benim türbesinde bulunduğumu ve türbeye gelenleri bilir mi ?' diye bir hatıra geldi. Bu düşüncede iken uyumuşum, Hazreti kabrinin üstünde oturuyor gördüm. Geniş ve beyaz bir elbiseye sarınmış, yüzü ay gibi parlıyordu. Beşâşetle (gülerek) beni çağırdı. Elimin ayası kadar hâlis bir altın ihsân etti, avucuma koydu ve " Avlıya çık, analarınız ve hemşireleriniz ziyâret ve duaya geliyorlar" dedi. Uyandım, hemen avlıya çıktım. Bir ihtiyâr kadın geldi. Azîzin zevce ve kerîmelerinin Hazretin kabrini ziyârete gelmekte olduklarını söyledi. Vâkıamın rüyâ-yı sâdıka ve bu hâtıramın yersiz olduğu zâhir oldu. Düşündüm. Hazretin bana hâlis bir altın sikke vermesi, beni ihlâsa irşâd ve yakın hâdiseleri değil, uzaklardan gelecekleri dahi bildiğine işâret buyurduklarını anladım. Bu, evliyâ-ul-lâh için taaccüb edilecek büyük bir şey değildir".

" Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l – aliyyi'l – azîm "
(= Güç ve kuvvet yalnız yüce ve ulu olan Allaha aittir)

H i k â y e

Rivâyet olunur ki, mezhebimizin sahibi " Nûman Bin Sâbit "in tilmizlerinden birisi, "bir meselede müşkülâta düşersek İmâmın kabrine gideriz, bir saat kadar orada kalırız, bizi tâ'lim ve irşâd eder, mesele bi-izn-il-lâh bize fetih olur" der imiş. Ve yine bu kabilden rivâyet olunur ki, bir adamın karısı sar'a illetine mübtelâ olur. Hekimler tedâvisinden â'ciz kalırlar. Kadın bir gece rüyâsında merhum İmâmı görür. Kadına : "İki tane balmumu al kabrime gel, sabaha kadar dur, İnşâ-al-lâh şifâyâb olursun" der. Kadın vakıasını kocasına söyler. İki balmumu alarak beraberce İmâmın kabrine gidip sabaha kadar kalırlar. Kadın bu illetten ifâkat bulur.

Bâd-el-vefât kerâmetlerinin birisi dahî, müderrislerden ve merhum Azîz'in tilmizlerinden Ahmed Efendi rivâyet eder ki : "Bir zâlim beni suç isnâdı ile itham eder. Bundan çok gamlandım, keder duydum. Hazretin ruhâniyyetinden istimdâd ettim. Rüyâmda merhûmu gördüm. Bir katıra binmiş geliyordu. Üzengisini öptüm ve "efendim, beni bir zâlim suçsuz yere yakaladı, senden imdâd ve yardım ricâ ediyorum " dedim. "Avn ve imdâd Allahtandır, sen gamlanma, işin olur,

"Yâ azîzü'l – menîu'l – el- gâlibü alâ emrihî felâ yu'âdülehû şey'ün "

(= Ey Azîz ve Meni' ve işinde gâlib olan, hiç bir şey kendisine denk olmayan Allah)
kelimelerine meşgul ol" buyurdular. Uyandım. Bu kelimeler tamamen hâtırımda idi. Bin kerre okudum. Cenâb-ı Hak beni kolaylıkla o zâlimin elinden halâs etti" derdi.

Biri dahi, küçük yaşından beri Hazretin muhibb ve hâdimlerinden Cemel Zâde Hacı Murad'ın mahdumu Hacı Ahmed rivâyet eder ki: "Merhûmun vefatından iki sene sonra idi. Bir gece rüyâmda Hazreti kollarını sıvamış, eteklerini beline bağlamış, süratle geliyor gördüm.Yakın gelince selâm verdi. "Efendim bu acele yürümekten maksadınız nedir? Nereye teşrif buyuruyorsunuz?" dedim. Mübârek gözleri yaşarmıştı. "Ahmed Çelebi, duymadın mı oğlum, üstâdın Pîr Mehmed Çelebi vefat etti. Benimle gel, techiz ve tekvin ahvâlini görelim" dedi. İttibâ' ettim. Hasan Paşa Camiinin avlısına kadar geldik, uyandım. Tüylerim ürpermiş, vücudum titriyordu. Sabah eder etmez hemen Pîr Mehmed Efendinin huzûruna gittim. Sağ ve sâlim buldum. Sevindim, hamd ettim. O gün öğle vaktinde hastalanmış, yedi gün sonra Rabbine rücû' etti. Allah rahmet ve rızvân ihsân etsin".

Hazretin bunun gibi daha pek çok kerâmatı vardır. Biz burada bu kadarı ile iktifâ ettik. Takdir edenlere bu kadarı kâfi ve az çoğa delîldir.

Fasıl: Hazret'in Evsâf ve Ahlâkı

Hazret, tab'an kerîm, uysal, mülâyim, taassubdan âzâde, kalbi kaviyy ve cesur, sûreti ve siyreti güzeldi. Fakir ve zayıfların yardımcısı, yetim ve dul kadınların hâmisi, düşmüşlerin ilticâgâhı, eli açık, açları doyurur, nimeti bol, kerem ve atâsı mebzûl, minnet ve şükrân istemeden kerem ve ihsân ederdi. Affı, edebi, hayâyı, sahâyı, ihsânı ve misâfiri çok severdi. Daima hayır ve hasenât eder, kalbi tâhir, temiz, sadrı sâlim, sinesi pâk idi. Halîm, selîmdi. Aslâ gazab etmezdi. Cismi, gövdesi küçük; kadri çok büyük; bedeni zayıf fakat sıhhatli; himmeti, kasdı yüce; şecî' ve bahâdır idi.

İlim, salâh, takvâ ve irfân ile şöhret bulmuştu. Lisânı fasîh (açık, düzgün, kaideye uygun); nazmı beliğ ve muktezây-ı hale muvafık; edâsı telmihli (nükteli); işâretleri telvihli (rengâ renk), müzeyyen ve kinâyeli; ehl-i lisân ve sâhib-i beyân idi. Rûm'da, Şam'da, Hicaz'da kürsü ve memberde akrânına fâik olmuştu.

Dâr-üs-saltanat-ı Kostantiniyye'ye gittiğinde şehir halkı başta Sultan olmak üzere vüzerâsı, ümerâsı, ülemâ, fukahâ, sulehâ ve hükemâsı büyük hürmet ve ikrâm göstermişlerdi.

Çocukları, birâderleri, ihvân ve ehibbâsı ile beraber üç defa hac ettiler.Tafsilâtı aşağıda zikredileceği vechile, İslâm gazileri, din ve vatan muhâfızları ile birlikte gazâ ve cihâda iştirak etmiş, Sultan Mehmed ile Eğri muharebesinde bulunmuşlardı. Sıyt ve şöhreti âfâka yayılmıştı. Semerkand, Buhara ve Gıcdüvan'da tanınmıştı. Ben Hicaz'da iken Buharalı zengin bir hacıya tesadüf ettim. Nereli olduğumu sordu. Sivaslıyım deyince, "Bizim hacılarımız Sivas'da meşâyihden Şems-ed-din namında bir zâtı çok medh ve senâ ediyorlar. Gidip gelişlerinde kendilerine çok ikrâm, hürmet gösterdiklerini, misafir edip yardımda bulunduklarını söylerler ve hayr-ı dua ederler. O zât sağmıdır?" diye sordu. "O zât benim amcamdır" deyince ayağa kalktı, elimi tuttu ve boynuma sarıldı, beni okşadı.

Hazret çok mütevâzı' idi. Büyüğe hürmet, küçüğe şefkat, özürleri kabul eder, nasîhatleri dinlerdi. Aslâ kibirlenmez, hiç bir vakit kimseyi burunlamaz, istihkâr etmez, "Hikmet mü'minin yitiğidir nerede bulursa alır. Hazret-i Ali Kerrem-al-lâh-u vechehû 'söyleyene bakma, söyletene bak' buyurmuştur. Av bulunmayan orman, güzel bulunmayan köy olmaz" derlerdi. Bunun için gariblere iltifât eder, güler yüz gösterirdi.

Bu evsâf-ı hamîdenin menbâ'ı ve asl-il-usûlü :

" **ve inneke le'alâ hulukın azîm** " (kalem, 4)

(= Şüphe yok ki sen ahlâkça en yüksek mertebedesin)

hitâb-ı İlâhîsine muhâtab olan Cenâb-ı Risâletpenâh efendimizdir. Cemî-i Enbiyâ-i kirâm da, mütevâzı' ve mekârim-i ahlâkın menbâı idiler.

H i k â y e

Rivâyet olunur ki, dünyâ ve âhıretin şeref ve devletini cem' eden Halîfet-ül-lâh Süleyman bin Dâvûd Peygamber haşmet ve azametli ordu ve erkâniyle Vâdiy-ün-neml' den geçerken bir karıncanın kavmine (karıncalara)" Yuvalarınıza giriniz ki Süleyman ve askerleri sizi bilmeyerek tepeleyip kırmasınlar " dediğini işitti ve bu söze güldü. Ordu vâdiye inince bu karıncayı huzuruna getirmesini bir cinni'ye emr etti. Haylı aradılar. Derin bir delikte buldular, Hazret-i Süleyman'ın emrini tebliğ ettiler. Karınca bir az durdu. Emri tebliğ edenler "niçin duruyorsun?" diye i'tâb ettiklerinde, "Süleyman Nebi'ye hediye almak için düşünüyorum" dedi. Ve yuvasına girerek, belini iki yerden bağlamış, eteklerini beline sokmuş ve ağzına da bir çekirge budu almış olduğu halde çıktı. İtâat ve inkiyâdma halel getirmemek üzere acele ile Süleyman'ın karargâhına koştu. Askerin çokluğunu, ordunun heybetini görünce Allahın azamet ve imdâdına hayretler içinde kaldı. Ve hediyyesini bir toprak keseğinin veya bir ağacın üstüne koydu.

Süleyman Nebi: "Bu getirdiğin nedir?" diye sordu. Karınca: "Hediyyemdir. Küçüklerin büyüklere hediyyesiz gelmesi câiz değildir. Hediyyeler de hediyye edenlerin mikdarınca olur" diyerek kabulünü diledi. Ve Süleyman Nebi ile karınca arasında şu muhâvere cereyan etti:

Süleyman : Bizim buna ihtiyâcımız yoktur.

Karınca : İhtiyâcınız olmadığı mâlum. Fakat hizmetinizde bir sürü serçeler de vardır, onlar yerler. Mülûke getirilen hediyyeler onların şanlarına lâyık olursa ne âlâ, olmazsa maiyyetindekilere ayrılır.

S : Senden bir şey soracağım, cevap ver.

K : Buyurunuz, sorunuz.

S : Karıncaları niçin ' Süleyman ve askerleri sizi tepeler, çiğner, kırar, yuvalarınıza giriniz' diye bizden tahzîr ettin ? Sen benim babamın kim olduğunu bilmiyor musun ?

K : Evet biliyorum. Sen Allahın nebîsi, emîni ve Dâvûd Peygamberin oğlusun, sizden cevr ve zulüm olmaz.

S : Öyle ise niçin kavmini bizden sakındırdın ?

K : İki cevabım vardır. Birisi:

" **...lâ yehtimenneküm süleymânü ve cünûdühü ve hüm lâ yeş'urûn** " (Neml, 18)

(= ...Süleyman ve ordusu farkında olmaksızın sizi ezmesinler)

dedim. Mutlaka bilerek çiğner kırarlar demedim; bilmeyerek çiğnemesinler dedim.

S : İkincisi nedir ?

K : Bunu ızhâr etmekten teeddüp eder, utanırım.

S : Söyle, hak söz acı da olsa irşâd eder. Faydalanırız.

K : Biz karıncalar bu boş ve ıssız vadîde ot kökleri, kırıntılarını yiyerek yaşarız ve bunu en iyi bir maîşet ve refâh olduğunu zann ile, hamd ve şükür ederek hâlimizden memnun geçinirken, sizin müstâkim kāmetinizi (doğru boylarınızı) ve güzel yüzlerinizi, birbirinizle ağızdan konuşmanızı, süslü elbiseler, kıymetli binekler, müzeyyen eğerler, yaldızlı parlak özengilerinizi, keskin kılıçlarınızı ve lezîz, nefîs yiyeceklerinizi görürler de gözleri kalır ve bizler de hiç bir şey değil imişiz, böyle olacağımıza kâşki hiç yaratılmasaydık diye hâl ve hayatlarından me'yûs olmalarından korktuğum için bunları görmesinler diye yuvalarına çekilmelerini hayırlı buldum.

S : - Karıncanın bu sözlerine taaccüple - Bu güzel ve nasihat âmiz sözlere devam et.

K : Yâ Nebiyy-il-lâh, sen ne ile bu ins-ü cinni zabt edip hükmün altına alıyorsun ?

S : - Çok kıymetli cevherden yapılmış mührünü göstererek - Bununla alıyorum.

K : Bu mühür kaç dirhem, ne kadardır ?

S : Bir iki dirhem.

K : Bundaki işâreti biliyormusun ?

S : Sen söyle bakalım ne imiş ?

K : Baştan başa hüküm ve zabt ettiğin dünyâ dahî bu mühürdeki taş gibidir. Bir sineğin kanadına müsâvi olamaz, buna mağrur olma.

S : Nasihatine devam et.

K : Tahtını taşıyan nedir ?

S : Rüzgâr taşır. Öğleye kadar bir ay, öğleden akşama kadar da bir aylık yol alır.

K : Bu taht-ı âli'den daha ekrem ve âzam olan beden-i lâtîfmiz, vücûd-u şerîfiniz de bunun gibidir. Onu da ruh gezdirir. Cisim toprakta kalır. Ruh Allaha rücû' eder.

Süleyman karıncadan bu sözleri işitince bayılıp düştü. Kendine geldiği vakit, " Subhân-al-lâh yâ Rabbi, Senin halkında aslâ bâtıl yoktur " diye tövbe etti ve karıncaya: "Biz sana misâfir olacağız" dedi. Karınca, "Merhabâ hoş geldiniz" diyerek kavminin içine gitti, ve zâhire cem etmelerini emretti. Karıncalar tepeler gibi arpa yığdılar.

S : Bunları nereden aldınız ?

K : Mülûk-i mâziyenin (geçmiş hükümdârların) hayvan yemlerinin artıklarıdır.

S : - Bu hâle ve karıncanın bu işâretine hayret ve taaccüble - Senin askerin mi benim askerim mi çoktur ?

K : Yâ Nebiyy-al-lâh, benim askerime nisbetle senin askerin kara öküzün alnındaki ak kadardır

dedi ve bir sınıf askerine yuvalarından çıkmalarını emretti. Vâdi karınca ile doldu. Taşların, ağaçların üzerlerini karıncalar kapladı. Yer, karıncadan görünmez oldu.

S : Daha var mı ? Hepsi çıktı mı ?

K : Bu, yetmiş sınıftan birisidir, daha altmış dokuz sınıf yuvalarındadır, çıkmamıştır.

Dedi, Süleyman ," Subhân-al-lâh, Yâ Rabbi, senin cünûdunu ancak yine Sen bilirsin " diyerek hayret ve taaccübler içinde kaldı.

F a i d e

Bu hikâyeden şu faydaları anlıyoruz:

1- Karınca hakîr bir hayvan iken, idâresi altındaki kavminin yuvalarına girmelerini emrederek Süleyman'ın askerlerinin çiğneyip kendilerini kırmasından koruduğu gibi; bir kavmin, bir milletin idâresini üzerine almış olan büyüğünün, reisinin de o kavmin işlerinde faydalı olanları yaptırıp, zararlı olanlardan tahzîr etmek ve onları korumakla mükellef olacağı.

2 - Cenâb-ı Peygamberin :

" **Tehâdû tehâbbû** "

(=Hediyeleşmek muhabbeti artırır) kavl-i nebevîsi, ve Cenâb-ı Hakkın:

" **yâ eyyühellezîne âmenû izâ nâceytümürresûle fekaddimû beyne yedey necvâküm sadakah, ...**" (Mücâdile, 12)

(=Ey müminler, Resul-ul-lâh'dan gizli bir sual ve ricânız olduğunda -eğer varsa- daha evvel fukaraya sadaka veriniz ki, bu sizin için hayırlı ve günâhlardan temizleyicidir)
meâlindeki kavl-i kerîmi üzere hediyye takdiminin lüzûmu.

3 - Büyüklerin huzûrunda edebe riâyet ve kusuruna özür dilemek vâcib olduğu.

4 - Süleyman Peygamber, Allahın emîni ve bu derece yüce mertebe ve mansıb sâhibi iken hakîr ve denî bir karınca ile konuşmaktan ve sözlerini dinlemekten kibirlenmemesi.

5 - Süleyman ve babası ve dedesi Peygamber, ilim, hikmet menbâi, fıtnat sahibi ve Allah tarafından vahiy ve kitâb ile te'yid buyurulmuş iken, bir karıncadan bazı mesâili sorup öğrenmek istemesi ve nasîhatlerini ziyâde kılmasını temenni etmesi. Artık ilim ve hikmet sahibi olmıyanlar için hâlin ne olacağı kıyâs edilmelidir.

6 - Allahın mahlûkatı ne kadar küçük, kara yüzlü, dilsiz ve hakîr de olsa onu küçümsemenin, ona hakâretle bakmanın câiz olamıyacağıdır. Bunları düşünüp ibret alarak doğruyu görmeli ve yapmalıyız.

Fasıl: Hazretin Halîfeleri

1- Halîfelerinden birisi : Hazretin mürşîd-i ekremi Şeyh Abdülmecîd Şirvânî'nin büyük oğlu **Şeyh Veliy-üd-dîn Efendi**'dir. Peder-i mükerremleri Allah yolunda ehl-ü emvâlini Şirvânda terk ile Rûm'a hicret ettiklerinde, iki mahdûm-i âlîsi, Veliy-üd-din ve Mehmed Efendileri de beraber getirmişlerdi. Peder-i âlîlerinin irtihâlinden sonra Veliy-üd-din Efendiyi şeyhimiz terbiye ve irşâdla icâzet verip, Zile ve nevahîsi halkını Allaha dâvete memûr ettiler. Âlim, fâzıl, son derece afîf, haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, müstakîm, kimseden korkup çekinmez, kavî himmetli, sahî tabiatlı bir zât idi. Zâlim ve fâsıklar kendisinden korkar, zulüm yapamazlardı. Hazret ile birlikte 'Eğri' gazâsına iştirâk ve hakkıyla cihâd etmişti. Gazâdan avdetinde Allah onu garib ve şehîd olarak pederine kavuşturdu. Allah cümlesine rahmet eylesin.

2 - Hazretin kibâr-ı hülefâsından birisi de, Azîz'in büyük birâderleri amucamız Şeyh Muharrem Efendi'nin mahdûmu, "**Şeyhî**" lakabı ile anılan **Şeyh Abd-ül-Mecîd Efendi**'dir. Şeyh Şirvânî Hazretlerinin irtihâli sırasında dünyâya gelmişti. Amucamız merhûm, bu mübârek, uğurlu, kademli ve nâsiyesinde hayır alâmeti zâhir olan oğluna, Şeyh Şirvânî'nin hayır ve berekâtma mazhar olması temennisi ile Abd – ül - Mecîd ismini vermişti. Keşif ve zevke

erişmiş, akrânına fâik olmuş, te'lif ve tasnîf erbâbındandır. Nazımları selîs (tekeffülsüz), tabiî ; kelâmı beliğ, mânidârdır. Meclis-i ilminde bulunanların kalpleri yumuşar, gam ve kederleri gider, hikmet ve mârifet şarabıyla kanar, zevk ile hayrân ve sekrân olurlar. Böyle olduğu için, şehirli ve köylüler, dağlarda, çadırlarda oturan aşîretler bile kendisini cân-ü gönülden severler. Hülâsa, her bakımdan hepimizin daha yüce ve şereflisidir. Va'zını dinleyenler Hazret-i Şems' e benzetirler, onun sırrına mazhar olmuştur derler. Allah ömrünü müzdâd ve mes'ûd eylesin. Kendisi sülûkünün ibtidây-ı hallerini bana şöyle anlattılar: "Ulûm-i zâhire'yi ikmâlden sonra, bâtın ve yâkîn ilmini tahsîle döndüm. Amucam Şems-i Sıvasî'nin ve onun fukarâsının hizmetini ihtiyâr ettimse de hazretin müridleri kimi sağa sola sallanır, kimisi yüksek sesle bağırıp çağırır, kimisi elbisesini yırtar, bazıları göğüslerine vurur, bazısı yıkılıp düşer, türlü türlü evzâ' ve hareketler yaparlardı. İlim rüûneti, mürekkep karası (bilginlik gurûru), onlara karışıp sohbet ve ünsiyyete, saflarına girmeğe mâni oluyordu. Bu hallerini bir türlü hazım edemiyor, kalbimden inkârı atamıyordum. Bir gece rüyâmda Hazret-i Nebiyy-i Ekrem Efendimizi gördüm. Hücre-i hassalarından çıktılar. Ellerinde, üstünde ağır bir yükü olan bir devenin yularını tutuyorlardı. Deve hareket ve deverân ediyor, Nebiyy-i Zişân Efendimizde sürûr ve neş'e ile yuları tutmuş, elinden bırakmıyorlardı. Uyanınca, deveyi ehl-i tarîk'e, üzerindeki ağır yükü şerîata ve Cenâb-ı Risâletpenâh Efendimizin de ehl-i tarîkatı yedüp, yularını elinde tuttuğuna te'vil ile, kalbimdeki inkâr bir derece zâil olarak dervişlerin bulunduğu yere gittim. Kuvvetli bir deverân halkası kurmuşlar, kimi vâcid, kimi mütevâcid bir halde elbiselerini soyunmuşlar, kendilerinden geçmişler, deverân ediyorlardı. Bunu görünce yine kalbim daraldı. Çünkü bid'at, dalâlet ve tuğyan ehline benziyorlardı. Hemen geri döndüm. Hazretin hücresi önüne geldim. Müsaade alarak huzura girdim. Gördüklerimi söyledim ve "Üstâdım, efendim, sûfîlerin bu halleri nedir böyle ? İbâdeti bid'ate çevirmişler" dedim. Hazret gazapla yüzüme baktı ve " İnkârının izâlesine bu gece gördüğün rüyâ kâfi gelmedi mi ?" diye i'tâb ederek vâkıamı ve inkârımı keşifle tövbe ve rücû' etmekliğimi işâret buyurdular. Derhal kalbimden inkâr külliyyen

gidip yerine muhabbet kãim oldu. Ve Allaha şükürler olsun, o zevkden bana da tattırıp hayr-ı kesîr ihsân buyurdu" dediler. Bu da Hazret-i Azîz'in kerâmetlerinden birisidir. Şeyh Veliyy-üd-din Efendinin vefâtından sonra onun yerine Zile'ye halîfe gönderilmişti. Hâlen orada tâlibleri irşâd ve terbiye etmektedir. Allah kuvvetini müzdâd etsin.

3 - Birisi dahî **Muhyiddin Efendi**'dir. "**Muhy-il-kemâlât**" lâkabı ile meşhur olmuştur. Hamideli' ndendir. Âlim, fâzıl, fasîh ve beliğ bir zâttır. Hazrete çok zaman hizmet edip feyzini ve nasîbini almış mecmâ'-ül-bahreyn'dir. Hazret hilâfet vererek İstanbula gönderdi. Şimdi orada sünnet ve tarîkatı ihyâ etmektedir. Bu sebeple muhy-il-kemâlât lâkabını almıştır.

4 - Birisi de **Mevlânâ Abd-ül-hayy-il Kayserî**'dir. Kâmil, fâzıl, erbâb-ı fünûndan mütebahhir bir zâttır. Uzun müddet kadılıklarda bulunduktan sonra, tasavvufa rağbet ve rücû' ile Hazretin hizmetine geldi. Sinninin ilerlemiş olmasına rağmen mücâhede ile sufiyye libâsını giymişti. Hazret hilâfet ve irşâda icâzet vererek beldesi olan Kayseri'ye gönderdi. Halen orada tâlibini irşâd etmektedir. Allah zevkini ziyâde etsin.

5 - Birisi dahi **Mevlânâ Alâeddin'dir**. Âlim, âmil, fâzıl bir zât idi. İlk halîfelerdendir. Hazret onun zühd ve takvâsından çok memnun idi. Bazen Hazretin emri ile kürsüsünde va'z eder ve Hazret bir yere gidince makãmına onu bırakırdı. Mevârid-i kavimden tatmış, nasib ve zevk almıştı. Hazretten evvel irtihâl etti. Allah rahmet eylesin.

6 - Birisi de **Muhyid-din Dârendevî**'dir. Şeyh-i Kâmil Hamid-üd-dîn'in ahfâdındandır. Müttaki, sâlih ve temiz bir zâttır. Hazrete hayli zaman hizmet etmişti. Hilâfet verip Dârendeye gönderdi. El'ân orada ceddinin sünnetini ihyâ ve tâlibini irşâd etmektedir. Allah kuvvet versin.

7 - Birisi **Mevlânâ Sinan Halîfe**'dir. Âlim, fakıh, müteverrî', saf, doğru sözlü, güzel huylu, "bakiyyet-ül-selef", Hakdan ayrılmaz bir zâttır. Hazrete onsekiz sene hizmet etti. Hilâfetname yazarak haymenişin (göçer evli) Türk aşiret ve oymaklarını dâvet ve irşâda icâzet verdi. Cenâb-ı Hak bu zâta çok sâlih ve zeki bir evlâd ihsân buyurmuştur ki Hazretin kerâmâtı faslında ismi geçen İsmâil Efendidir. Küçük yaşta ulûm-i arabiye'yi tahsile çalıştı ve bir çok fenleri gereği gibi öğrendi. Hazretten de tefsîr ve Muhtasar-ül-menâr şerhi, "Zübdet-ül -esrâr" kitabını okudu. Âlî ilimleri ve fenleri nefsinde cem' ile akrân ve emsâline fâik oldu. 999 Senesinde Hazretle birlikte hac ettikten sonra Dâr-üs-saltanat-ı Kostantiniyye'de Sultan Murad'ın hocası fâzıl-ı şehir Mevlânâ Sâdeddin'in meclisine devâm ile ondan mülâzim ve sonra bazı medârisde müderrislik yaptılar. Şimdi Sivas'da tedrîs-i ulûm ile meşgullerdir. Allah muvaffak etsin.

8 - Biri dahî **Mevlânâ Muslih-üd-dîn-i Sivâsî**'dir. Âlim, fâzıl, erbâb-ı tasnifdendir. Hazretten tefsîr okumuştur.Tasavvuf mesleğine sülûk ederek Hazrete uzun müddet hizmetle mevâcide erişmişti. Hazret hilâfetle dua edip Ankara'ya gönderdi. Orada dokuz sene kadar tâlibleri irşâddan sonra vefât ettiler. Allah rahmet eylesin.

9 - Birisi de **Mahmud Dede**'dir. Hayli yaşlı olduğu halde mücâhede etmiş, Hazretin hizmetinde sakalını ağartmıştı. Hasan Paşa Câmiinde vaaz günlerinde Hazretin kitabını taşır, Bilâl-i Habeşî gibi önünde yürürdü.Sivasda Bâğiler fitnesinde öldü. Allah rahmet eylesin.

10- Biri dahi **Merzifonlu Şuayıb Dede**'dir. Hazret hilâfetle icâzet vererek Merzifona göndermişti. Orada vefât etti. Allah rahmet etsin.

11- Birisi de **Divrik'li Mahmud Dede**'dir. İcâzet vererek kasabasına göndermişti. Halen orada irşâd hizmetindedir. Allah kuvvet versin.

12- Birisi de **Hüseyin Dede**'dir. Canik'lidir. Caniğe nasb etmişti. Orada vefât etti. Allah rahmet etsin.

13- Birisi de **Mevlânâ Âbid** Halîfedir. Turhal'lıdır. Âlim, hakîm, vera' sahibi, temiz yürekli bir zâttır. Hazrete uzun müddet hizmetle hilâfet ve icâzete mazhar olarak kasabası olan Turhal'a gönderilmişti. El'ân orada tâlibleri irşâd etmektedir. Allah kuvvetini ziyâde eylesin.

14- Birisi, **Mustafa Dede**, Canik'lidir. Hazrete çok zaman hizmetle tâife-i sûfiyye meşrebinden zevk almıştır. İcâzetle Caniğe gönderilmişti. Şimdi orada irşâd ile meşguldür. Allah kuvvetini artırsın.

15- Birisi: **Â'mâ Mehmed Dede'dir**. Zâhiren â'mâ fakat basîreti (kalp gözü) açık, velâyet sahibi bir zâttır. Hazret hilâfet vermiş ve türbedârlığını buna vasiyyet buyurmuştu. Hâlen türbesi hizmetindedir.

16- **İdris Dede**, Kırşehir'lidir. Hazretin zâviyesinde kalarak uzun müddet hizmet etmiş, icâzete mazhar olup kasabasına gönderilmiştir. Allah muvaffak etsin.

17- Birisi, **Mevlânâ Muhyiddin'dir**. Emlâk nahiyesindendir. Âlim, fakıh, çok seri yazı yazar bir zâttır. Hilâfete icâzetle memleketine gönderildi. Allah muvaffak eylesin.

18- Birisi **Ahmed Dede'dir**. Yakacık nahiyesindendir. Hilâfetle icâzete mazhar olmuştur. Allah muvaffakiyet versin.

19- Birisi, **Kemâl Dede**, Karadeniz Ereğlisi'ndendir. Hazretin zâviyesinde kalarak yıllarca hizmet etmiş, tâifenin meşrebinden de bir nebze zevk almış, mevâcid'e erişmiştir. Hazret hilâfetle icâzet vererek kasabasına göndermiştir. Halen irşâd-ı tâlibîn hizmetindedir.

20- Birisi, **Hacı Mustafa**, Kıbrıs'lıdır. Sivas'da camii yaptıran Hasan Paşa merhumun âzâdlılarındandır. Paşanın yanında tahsîl-i ilim etmiş, vefâtından sonra Hazrete gelip zâviyesinde kalarak çok zaman hizmet etmişti.Hilâfetle icâzete mazhar oldu. Hâlen hizmet-i irşâddadır. Allah muvaffakiyet versin.

21- Birisi, Hazretin mahdumları **Pîr Mehmed Efendi'dir**. Âlim, fâzıl, selîm tabiatlı, istihrâcı kuvvetli, ulûm-u arabiye'de yed-i tûlâ sahibi, kemâl-i mehâret erbâbından idi. Uzun zaman kadılıklarda bulunmuş, bir aralık Sivas kadısı da olmuştu. Allahın lütûf ve fazlı erişerek kadılığını terk ile peder-i âlîlerinin mesleğine tâlib ve râgıb oldu. Hazretten terbiye ve teslik gördü. Libâs-ı sûfiyeye girdi. Hazret hilâfet ve icâzetle dua edip makâmına ikâme etti. Hazretin vefâtında iki sene kadar pederlerinin makâmında kaldıktan sonra irtihâl etti. Peder-i muhteremlerinin türbesinde, kubbenin altında, Hazretin arka tarafında medfûndur.

Şeyhimizin âdet-i kerîmeleri, halîfelerini imtihan ve tecrübe ederlerdi. Bu âdet sair meşâyihde de vâkidir. Rivâyet olunur ki, Şeyh Habîb-i Karamânî'nin üç mürîdi vardı. Üçü de ehliyyet ve istihkak iddiasıyla hilâfet temenni ve arzusunda idiler. Şeyh bunlara birer kuş alıp getirmelerini emretti. Getirdiler. Her birisine birer bıçak vererek : "Gidiniz, bu kuşları bir "hayy" ın (hayat sahibinin) göremiyeceği hâlî bir yerde boğazlayınız" dedi. Müridlerden birisi hemen orada bir duvarın, diğer birisi de bir ağacın arkasına gidip kuşları boğazlayıp geldiler. Üçüncü - ki, Şeyhin nazarı bunda idi-, elindeki kuşu boğazlamadan geri geldi. Şeyh ikisine nasıl boğazladıklarını sordu."Emr ettiğin gibi hayat sahibinin göremediği bir yerde boğazladık" dediler. Üçüncüye, "Sen ne için boğazlamayıp diri getirdin?" deyince, bu müstaîd mürîd, "Efendim, bir "hayy"in, bir hayat sahibinin göremiyeceği bir yerde kesmekliğimi emir buyurdunuz. Ben, hayy-i lâyemût olan Cenâb-ı Hak'dan hâlî bir yer bulamadığım için boğazlayamadım" dedi. Şeyh memnun oldu. "Aferin, Allah mübârek etsin. Sen huzûr ve şuhûd makâmına vâsıl ve hilâfet ve seccâdeye müstahâk oldun" diyerek ona hilâfet ve icâzet verip orada hazır olanları da işhâd etti. Kuşlarını boğazlayan iki mürîde dahi, "Sizler büütte, gaybettesiniz, mâsiyetten emîn olamazsınız. Çünkü Hakkın huzuruna ârif olamayanlardan günâh ve kötülük sâdır olması uzak değildir" buyurdu. Bunlar kusurlarını bilip istiğfâr ettiler. Sonra hilâfete mazhar olan mürîdin bunlar için de şefâatle himmet, asâ ve seccâde verilmesi ricâsı üzerine onlara da hilâfet verdi.

Fasıl: Hazretle Aramızdaki Muâmelât

Çocukluğumdan itibaren yirmi sene kadar Hazretin dâhil ve Hâriçteki hizmetlerinde bulunmuştum. İkmâl - i tahsîl için Dâr-üs -saltanat-ı Kostantiniyye' ye giderek usûl üzere medreselerde hareket ve bir çok mevâli-i izâm'dan istifâde ettim. Cenâb-ı Hak ilim bereketi ve salâh nasib ettikten sonra Zile'ye, amucamın hizmetine döndüğümde Allah kolaylık verdi, bustan ve Hazretin hâne-i saâdetlerine bitişik bir ev ihsân etti. Aramızda bir hâil ve dıvar da yoktu. Hulûs-i niyyet ve pâk îtikâd ile tövbe ve Hakka rücû' ederek tarîkata sülûk ettim. Hazret, kerem ve âtıfetinden, büyük kerimeleri Safiyye hâtunu bana tezvic buyurmak suretile de beni taltif ettiler. Çocuklarımın valdesi olan mumâileyhânın siyreti siyretime ve hâli hâlime çok muvâfıktı. Tövbekâr, ibâdet ve tâata müdâvim, itâatli, kanaatli, sabırlı ve gece gündüz kelâm-ul-lâh'ı okurdu. Allah onu Ezvâc-ı Mutahharât'a ilhâk buyursun. Zile'de yine eski hizmetime ve Hazretin ehil ve emvâline hâlis muhlis emânet, diyânetle, istikâmet ve itâatle devâma ve evlâd-ı kirâmını da okutmaya başladım. Gece, gündüz, ekseri evkatte Hazretle beraber olurdum. Irak, yakın bir yere gitseler, hâne-i saâdetlerinin umûrunu bana tevdi ve kürsü ve seccâdelerine beni vekil bırakırlardı. Hayatlarında otuz sene kadar seccâde ve kürsü hizmetlerinde bulundum. Hiç bir işini benden gizlemez, benimle müşâvere ederdi. Tarîkata sülûk edince muhabbetim ve mahremiyyetim daha çok arttı. Bûtün rüyâlarımı Hazretle görürdüm. Ve ne vakit tâbir için arz etsem, "Evlâdım, hayr-ı kebîre alâmettir" derlerdi. Rüyâlarım pek çoktur. Ez cümle birisinde Hazret bana bir parlak kutu içinde ördek yumurtası gibi gayet nefîs bir cevher verdiler. Yine bir rüyâmda Hazret ağzında bir nefîs lokma çiğniyordu. Yanlarına yaklaşınca ağzındaki lokmayı çıkarıp benim ağzıma koydu. Çiğnemeye başladım, "Yut" diye emretti. Yuttum. Bu lokmanın berekâtiyla Cenâb-ı Hak bana inşirâh-ı sadır (gönül ferahlığı, kalp genişliği) sabır ve itmînan ihsân etti. Huzursuzluk ve gönül darlığı kalmadı. Kalbime yeni ve bâkir mânâlar doğdu.

İlim kuvveti ve acâib temsiller hâsıl ve lâyıh oldu. Ülemâ' ve büyükler karşısında ilim bahislerinde, vaazlarda Cenâb-ı Hak öyle tâze manâlar ve hakîkatler fetih ve ilhâm buyurur ki, bir muhkem binâ yapan mimara, binâ için lâzım olan taşı ve sair malzemeyi çıraklar ve ameleler yerlerine göre yontup, hazırlayıp, istemeden, artık kâfi, hâcet kalmadı deyinceye kadar getirdikleri gibi, lâzım olduğundan fazla vâridât-ı kalbiyye hasıl olur. Bu; Allahın beni, şükür mü veyahut küfür mü edecek diye imtihan için Fazl-ü keremidir. Beni şükür ve hamd edenlerden kılmasını Allah'dan niyâz ederim. Yine bir rüyâmda, evlâd-ı Resûl'den imiş, bir büyük şeyh, sırtında dabaklanmış yabani bir koyun derisi olduğu halde Hazretin zâviyesinde fukaranın odasına geldi. Hazret makâmlarında oturuyordu. Bir az konuştuktan sonra Hazret hemen yerinden kalktı, ondan bey'at istedi. Şeyh, "Bârek-el-lâh (Allah mübârek etsin), sen âlim, fâzıl, kâmil bir şeyhsin, bana bey'atine sebîl ve hâcet yoktur" dedi. Ben orada kendi kendime, içimden, eğer bu zât kutub olmasaydı Hazret bey'at murâd etmezdi dedim ve yakîn hâsıl ettim ki, bu zât-ı şerîf kutb-ül-aktâb'dır. Bu esnâda Hazret elimi tuttu ve "Sen bey'at et" dedi. Ben bey'at ettim. Allaha hamd olsun. Ve yine bir rüyâmda etrafı ulu ağaçlarla tezyin edilmiş yukarılı aşağılı hücreleri bulunan âlî bir medrese gördüm. Yukarı katma çıkmak istedim, kapıyı bulamadım. Medresede dolaşırken dıvarın ortasında bir pencere gördüm, demirden kapısı vardı. Müşkülât ile oraya çıktım. Kapı kendi kendine açıldı. Kapının iç tarafında bir adam vardı. Kutbun kapıcısı imiş. Müsâade etti, girdim. İçerde Hazret-i Yusuf gibi güzel, yakışıklı, şâb-i emred bir genç, altın kakmalı atlaslar giymiş, başında mülûk ve sultanların tâcı gibi tâcı vardı. Bey'at etmek üzere mübârek elini şiddetle tuttum ve bey'at ettim. Medresenin etrafına baktım ki, bazı ihvân aşağıda sağa, sola dolaşıyor, kapıyı arıyor, bulamıyorlardı. Bu zât bana, "Seni aşağıda gördüğüm vakit taleb ve isteğinin çok şiddetli olduğunu bildim, onun için sana içeri girmeye izin verdim" dedi. Elhamd-ü-lillâh bundan sonra yine bir rüyâmda Seyyîd-ül-enbiyâ Efendimiz hazretlerini gördüm. Bey'atla şerefyâb olmak istedim. Herkese âm ve şâmil olan lütf-ü kerem-i nebevîsi ile beni de kabul buyurdular. Bey'at ettikten sonra, sahib-i hâl olan

sûfîlerin edebleri üzere iştigâl etmek için bir isim telkînini istirhâm ettim.

es - Saîd, es – Saîd, es – Saîd

buyurdular. Ya Resûl-el-lâh Allahın isimlerinden bir isim dahî telkin buyurunuz dedim.

eş – Şehîd, eş – Şehîd, eş – Şehîd

Buyurdular. Sonra iştigâl etmek üzere bir isim daha yalvardım.

es – Sıddîk, es – Sıddîk, es – Sıddîk

buyurdular. Hepsini de üçer defa tekrar buyurdular. Bunun vech-i hikmeti:

" **ve men yutı'illâhe verresûle feulâike ma'alleziyne en'amallahü aleyhim minennebiyyiyne vessıddıkıyne veşşühedâi vessâlihiyn ve hasüne ulâike refîykâ** " (Nisâ, 69)

(= Allah ve Resûlüne itâat edenler, Allahın nimetlerine nâil olan enbiyâ', ve enbiyâ'yı tasdik edenler, şühedâ ve Allahın rızâsını tahsîl eden sâlihlerle beraberdirler. Onlar ne güzel refîkdir)

kelâm-ı İlâhîsinin tahkikini bilenlere zâhirdir. Cenâb-ı Rabb-i Kerîm'den **Alîm** ve **Hakîm** isimleri hürmetine bunlara ilhâk buyurup, mahrûm ve nevmîd etmemesini recâ ve niyâz ederiz. Ben bunları:

" **ve emmâ bini'meti rabbike fehaddis** " (Duhâ, 11)

(= Fakat Rabbinin ni'metini gizlemeyip haber ver, halka bildir)

kavl-i kerîmi üzere, ancak Cenâb-ı Hakkın niâm-ı İlâhîsinin tahdîs ve izhârı için zikr-ü ihbâr ettim.

Hazret 999 senesinde son defa Hicaz'a giderken bana hilâfet verdiler. Mübârek eliyle yazdığı hilâfet vesîkasının sûreti şudur:

" Ba'de hamden lillâhillezî rabbâ şecerate'l – velâyeti fi arzi'l – inâyeti bi mâ'i'l – hidâyeti ve ezherehâ bi – nuri'l – kerâmeti ve esmerehâ bi – semri'd – dirâyeti ilâ yevmi'l – kıyâmeti.

Kâle resûlünâ ve seyyidünâ ve seyyid – i benî Âdeme aleyhissalâtu ve's-selâm *" Lâ tezâlü tâ'ifetün min ümmetî kâ'imine ale'l – hakkı ilâ – kıyâmi's – sâ'ati."*

Ve ba'du lemmâ hademenî ibn-i ahî Mevlâna Receb min âlimi's - sabâ ve allemtuhû min ilmi'd dirâseti mâ – teyessera. Sümme hademenî fî ilmi't – tevhîd ve câhede fî'l erbaînât ve'l -halevât müddeten kesîrâ hasalel ilme li – hâze'd – daîf. Ennehû zâka min meşâribi'l – evliyâ ve nekkâ nefsehû min mahzûrâti avâmil amya Feeceztuhû fî emri'l - hilâfeti husûsan ve umûman hasebünâ ecâze lî şeyhî ve seyyidî ve hüve men nezelet rûhî fî cesedî eş – Şeyh, el – Âlim, el -Âmil, el – fâzıl, el – kâmilü'l – mükemmel eş – Şeyh Abdülmecîd Şirvânî fî mesvahu bi'l – eltâfî'r – rabbânî ve kuddiset esrâruhû ve ubkıyet âsâruhû. Fe – câhede alâ mâ câhede's – sâbikûn ve kâbede bimâ kâbedehu's – sâdıkûn. Feneûzu billâhi min şurûri enfüsinâ ve min seyyi'âti a'mâlinâ vemâ ürîdü ille'l – hayr. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l – aliyyi'l – azîm.

Ketebehül hakîr er – râcî min lütfihi'l hatîr eş – Şeyh Şemseddîn-i Sıvâsî hâdim-ü'l – fukarâ bi – Sivâs. "

Hazretin büyük mahdumları ve kâimmakâmları Şeyh Pîr Mehmed Efendi vefât edince ihvân bana, sen eskiden beri otuz senedir bizim halîfemiz bulunuyordun, Şeyhin makâmına senin gelmekliğini istiyoruz dediler.

" Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l - aliyyi'l - azîm "
(= Güç ve kuvvet, yalnız, yüce ve ulu olan Allaha aittir)

diyerek, icâbetle merhûmun seccâdesine oturdum. Allahtan, beni, sevdiği ve râzı olduklarına muvaffak kılmasını niyâz ederim.

Amucam merhûm gibi, Şeyh Şirvânî Hazretlerinin de bana nazarları vardı. Şeyh Şirvânî Zile'ye geldiği vakit ben 17-18 yaşlarında idim. Amucamın kapısında hizmet ederdim. Hücrem, Hazretin hücresine muttasıl idi. Şeyh Şirvânî teşrîf edince benim hücremi ona münâsib gördüler. Ben yâkınimizdeki bir mescide gittim, orada kalıyordum. Hazret-i Şirvânî bir gece nısfılleylden sonra teheccüd namazı için mescîde gelmişlerdi. O gece ben şeyhin teşrîfinden evvel kalkmış, ışığı yakmış, ders çalışıyordum. Hazret teheccüd namazını kıldıktan sonra benim tarafıma döndüklerinde, benim bütün mevcudiyyetimle meşgul olup mütalâaya daldığımı, meseleleri incelediğimi göz ucu ile görmüşler. Ertesi günü amucam Hazret-i Şeyhi beldenin âyânı ile berâber bostana dâvet etmişti. Ben hizmet ediyordum. Şeyh Şirvânî orada bulunan zevâta; "Dün gece bu çocuğun tam bir himmet ve ciddiyetle ders ve mütalâa ile meşgul olduğunu gördüm. Manâ ve nasib alacağına kanâat ettim" dedikten sonra amucama hitâben; "Ya Şemseddin, bu çocuğu iyi muhâfaza et, sana lâzım olacaktır" buyurmuşlardı. Allaha hamd olsun, Şeyh Şirvânînin o nazar-ı âlîsi berekâtiyladır ki yaşım altmışa baliğ olduğu ve altı seneden beri de göz ağrısı ve zaaf-ı basar ârız olmakla okuyup yazamadığım halde, vaaz ve tezkir günlerinde elime kitap, kalem, kâğıt almıyorum ve Allahın emr-i kazâsına teslim olarak hiç bir gün inşirâh-ı sadırdan hâlî kalmamışımdır. Hatta bu risâleyi de kalp sahifesinden nakd-i hâtır olarak bir kâtibe nakl ile yazdırmak suretiyle cem'ettim. Halbuki halk beni kitap okuyor zannederler. Bu Allahın fazl-ü inâyet ve in'âmıdır.

Fasıl : Tarîkat Silsilesinin Beyânı

Şeyhimiz **Şeyh Şemseddîn-i Sivâsî** hikmet ve ulûm-i ledünniyeyi şeyhlerin şeyhi **Abdülmecîd-i Şirvânî**'den almışlardır.
Abdülmecid-i Şirvanî **Şeyh Şeyhkubâd-ı Şirvânî**'den ;
onlar, **Şeyh Muhammed Rukiyye**'den ;
onlar, **Mevlânâ Şeyh Mahdûm Yusuf** ' dan ;
onlar da, şeyhleri, **Kutb-ül-aktâb ve seyyid-ül-evtâd vâris-i Resûl-ul-lâh ve hayr-ül evlâd Eş-şeyh Seyyid Yahyâ-i Bâkûyî**'den almıştır ki, ***tarîkat-ı halvetiyye'yi ve sîret-i hasene ve kisvet-i dâliyye'yi bu zât-ı âlî izhâr etmiştir***. Etrafta meşhur olmuş, halîfeleri kesretle Rûm (Anadolu) ve Irak'a yayılmıştır.
Seyyid Yahyâ Hazretlerinin silsile-i tarîkatı da şu suretle :
Şeyh Sadr-ed-dîn ;
Şeyh İzzet-dîn ;
Şeyh Ahî Mirem ;
Şeyh Zâhid-i Ceylânî ;
Şeyh Cemâl-üd-dîn ;
Şeyh Şehâb-üd-dîn-i Söhreverdî ;
Şeyh Necâşî ;
Şeyh Kutb-üd-dîn ;
Şeyh Nüceyd-üd-dîn ;
Şeyh Mimşâd-i-dî-neverî ;
Şeyh-i Kâmil Cüneyd-i Bağdâdî ;
Şeyh Serri Pür Nûr-i Sakatî ;
Şeyh-ür-Rabbânî Marûf-i-kerhî ;
Şeyh Davûd-i Tâî ;
Şeyh-ün-nurânî Habîb-i Acemî ;
Kutb-ül-aktâb Gavs-ül-evtâd Şeyh Hasan-ı Basrî ' den ;
Esed-ül-lâh-il gâlib ve Seyf-ul-lâh-ül mügâlib Hazret-i Ali İbn Ebî Tâlib razıy-el-lâh-ü anh vasıtasıyla ;
Hazret-i Seyyid-il-Enbiyâ ve Sened-il-Asfiyâ' ya vâsıl olur
Hazret-i Nebiyy-i Zi-şân Efendimiz de **F e y z - i A k d e s**' i **Rûh-ül - Emîn**' den ; o da,
Cenâb-ı Rabb-il-Âlemîn' den almıştır.

Sırları pâk ve tâhir ve eserleri kıyâmete kadar bâkî olsun.

Fasıl: Hazretin Nesebi, Evlâtları, Akraba ve İhvânı ve bâzı Ahvâli Beyânındadır

Nesebleri: Şeyh Şems-üd-dîn-i Eb-üs-senâ' nın pederleri **Eş-Şeyh Mehmed Eb-ül-Berekât**, onun pederi **Ârif**, ve onun pederi de **Hasan**'dır. Allah cümlesine rahmet eylesin.
Sultan Selim İbn Bayazıd Hân'ın oğlu Sultan Süleyman Hân'ın evâil-i saltanatında dünyâya gelmiştir. Süleyman İbn Davûd Aleyhis-selâm ile Belkis arasındaki kıssayı hâvi manzum eseri ile kavâid şerhi, "Hall-ül-maakid" kitabını onun zamân-ı devletinde yazmıştır. Süleyman'ın oğlu Selim Hân zamanında da ilm-i usûlden muhtasar-ül-menâr şerhi "Zübdet-ül-Esrâr" kitabını te'lif ve ondan sonraki eserlerinin çoğunu Sultan Murad zamanında tasnif etmiştir. Mir'at-ül-Ahlâk kitabını Sultan Murad'a ihdâ etmiş, Padişah da, Sivasın yakınında "İşhanı" denilen köydeki tuzlayı Hazrete hîbe etmişti. Murad'ın oğlu Sultan Mehmed devrine dahî yetişmiş, çok kıymetli bir eser olan "Nakd-ül-Hâtır" kitabını da Sultan Mehmed'e ihdâ ve anınla birlikte aşağıda tafsîl edileceği üzere Eğri Kalesi Gazâsı'na iştirâk etmiştir. "Nakd-ül-Hâtır" kitabının başında bu zikr edilen geçmiş sultanlara ve Sultan Mehmed ve ahlâfına, saltanatlarının bakâsına, muvaffakiyet, nusrat ve galebe ile dua etmiştir.

Hazret, Sivas nahiyelerinde iki câmi ve kasaba içinde de bir mescid, bir mekteb ve iki köprü yaptırmış, Sultan Murad'ın verdiği Tuzlanın vâridâtından bu vakıflara yevmiyye yirmi dört dirhem vazife tâyin ve tahsîs etmiştir. Allah bunları kıyâmete kadar ma'mûr eylesin.

Hazretin pederleri, büyük babamız Şeyh Mehmed Eb-ul- Berekât, Hızır aleyhis-selâm ve Hazret-i Ali ibn Ebî Tâlib'i görmüş, her ikisi de kendisine ilim, salâh, hayr ve bereket ve necât ile doğru yoldan ayrılmayan ve akıl ve hikmet ve mârifet sahibi evlâd ve ahfâd ile dua etmişlerdir. Böyle olduğu için ceddimiz Eb-ül- Berekât Efendi merhûm, evlâtlarına ve karnen bâde karnin gelecek ahfâdına salâh, ilim, amel ve takvâ ile vasiyyet etmiştir.

Eb-ül-Berekât Efendi merhûmun dört oğlu vardı. Hepsi de ülemâ ve sulehâ'dan idiler.Yaş itibariyle en büyüğü **Şeyh Muharrem-üz Zeylî**'dir. Âlim, fâzıl, fakıh, müstakîm ve kanaatkâr, hile ve hud'a bilmezdi. Vefâtında kitaplarından başka bir şey bırakmamıştır. Tasnîfâtından " Hediyyet-üs -sülûk fi şerh-i Tuhfet-ül-mülûk " adlı eseri pek çok faydalı mesâili ihtivâ eden mübârek bir kitaptır. Bundan başka bir hayli risâleleri de vardır. Câmî' nin "Nefehât"ını da "Künüz-ül Evliyâ" ismi ile Arapçaya nakl ve terceme etmiştir. Ellerde okunup istifâde edilmektedir. Muharrem Efendi'nin sinnen büyük oğlu **Feyz-ul-lâh Efendi**'dir. Ondan sonra yukarda fazl-i irfânını tafsîlen zikrettiğimiz, "**Şeyhî**" lâkabı ile meşhûr olan **Abdülmecîd Efendi**'dir ki, Hazretin kibâr-ı hülefâ'sındandır. Siyreti, dünyaya iltifât etmemekte, pederleri gibidir. Diğer iki mahdûmundan **Abdülkerîm Efendi** Zile Câmii'nin hatîbidir. Küçük mahdûmları **Abdürraûf Efendi** hâlen tahsîl-i ilim etmektedir.

Eb-ül-berekât Efendi merhûmun Muharrem Efendiden sonra dünyaya gelen oğlu, merhûm pederim **Şeyh İbrâhîm Efendi**'dir. Sâlih, müttakî, temiz ve kaviyy-el-kalb, gece, gündüz Kur'an okur, Allah yolunda kimseden korkmaz, çekinmez, büyüğe, küçüğe tevâzula muâmele ederdi. Hazret ile birlikte Sivas'a hicret etmiş, Hasan Paşa Câmii'nin imâmet vazifesini yapardı. Sivas kasabasının kenarında Erzani denilen kabristanda medfûndur. Allah rahmet eylesin.

Eb-ül-berekât Efendinin pederim İbrâhim Efendiden sonra dünyâya gelen üçüncü mahdûmu, Şeyhimiz **Hazret-i Şems**' dir. Hayatının ibtidâsından sonuna kadar izzet ve hürmete mazhar olarak yaşamıştır. Hazretin sesi de çok güzel ve te'sirli idi. İşitenler ağlarlardı. Cenâb-ı Hak onu her yerde azîz ve mübârek etmişti. Nereye gitse, hattâ sahrâda, vâdide, dağ başlarında bile hürmet ve ikrâm görür, her taraftan hediyye ve nimetler gelir, bunlardan kifâyet edecek kadar cüz'i bir mikdârından mütebâkisini muhtâc ve aç olanlara ibzâl ederdi. Allah ona Cennette de türlü ni'metleri ve likâsını ihsân buyursun.

Hazretin elli altı evlâdı olmuştur. Çoğu kendisinden evvel şefî-i âhıret olarak vefât etmişlerdir. Kendisinden sonra yedi kız ve üç erkek evlâdı kalmıştır. Sinnen ve ilmen en büyükleri yukarda zikredilen **Şeyh Pîr Mehmed Efendi** 'dir. Hazretten sonra iki sene yaşamıştır. Hâlen iki mahdûm-u mükerremleri vardır. Allah onlara çok lütûf ve ihsân ve ömürlerini müzdâd buyursun. Büyüğü **Hasan Çelebi** henüz genç yaştadır. İsmi gibi güzel, âlim, zeki, fatin, doğru düşünür, kalbi geniş, cömert, sofrası herkese kayıtsız açıktır. 999 Senesinde Hazretle birlikte hac ettikten sonra Dâr-üs-saltanat-ı Kostantiniyye'ye gidip Ayasofya medresesinde mevâliden müderris-i fâzıl Seyfullâh Efendinin dört sene devamla muîd ve mülâzımı olmuş ve Sivas'a avdetle Sahibiyye Medresesinde müderris ve bilâhare de Arabkir'e kadı olduktan sonra kadılık mesleğini terk ederek peder-i muhtereminin meslek ve siyretini ihtiyâr etmiştir. Pederlerinin tasarrufundaki arâzi kendisine verilmiştir. Hazretin mahdumlarından en küçük yaştaki **Müeyyed Çelebi**'dir. Hâlen tahsîl-i ilim etmektedir. Allahtan her ikisinin de pederlerinin meslekine sülûk ile onun feyz kâsesinden dolu dolu içmelerini, hayır ve hasenât üzere sâbit kadem olmalarını nasîb ve fenâlıklardan, yaramaz şerlerinden hıfz ve himâye buyurmasını niyâz ederiz.

Ceddimiz Eb-ül-berekât Efendinin Hazret-i Şems'ten sonra gelen mahdûmu **Şeyh İsmail Efendi**'dir. Sâlih, temiz, hakdan ayrılmaz, kâri-ül-Kur'an bir zât idi. Hazretle birlikte Hicaz'a gitmişti. Tahdîs-i nîmet olarak, "Benden aslâ günâh-ı kebâir sâdır olmamıştır" der idi. İsmail Efendinin de iki oğlu vardır. Büyüğü, **Fazl-ul-lâh Çelebi**, Hasan Paşa Câmii'nin hatîbi idi. Âlim, müttakî, sâlih, halîm bir zât idi. Sivas'taki eşkiyâların fitnesinde öldü. Diğeri, yukarda bahsettiğimiz **Avn-ul-lâh Efendi**'dir. Sâf, temiz, âlim, halîm ve selîm bir zâttır. Hazretle birlikte Dâr-üs-saltana'ya gitmiş, Sultan Murad'ın muallimi Mevlânâ Sâd-ed-din'den okumuş, ondan mülâzim, sonra bazı medreselerde müderris olmuştur. Allah ömrünü müzdâd eylesin.

Fasıl: Hazretin Zamanında Sivas'ta Tanınmış Zevâttan Bazıları

Birisi; Sivas'daki Cami-i Kebîr hatîbinin oğlu memleketin eşrâfından **Şeyh Mehmed-ül- Hatîb**' dir.Âlim, fâzıl, fakıh, zekâ ve ferâset sahibi, sofrası açık, nimeti bol bir zât idi. Kerîmelerini Hazretin mahdûmu Şeyh Hasan Çelebi ile evlendirdiler. Allah mes'ud etsin. Tarîk-i fukaraya sülûk ile, libâs-ı sûfiye'ye girerek kavmin meşrebinden zevk almış, makãmâtı kat' ile, mevâcid ve lezzât'a erişmişti. Hazretten dört sene sonra vefât etti. Câmi-i Kebîr'in harîmine defn olundu. Allah derecesini âlî kılsın. Vefâtında makâmına dâmâdı Seyyid Yakûb-üs-sâni halîfe oldu. Halen seccadesinde tâlibleri irşâd etmektedir.

Birisi; Hazretin ehibbâsından ve elinde tövbe edip tarîkata sülûk edenlerden, kâmil, fâzıl ve ilmi ile âmil ülemâdan **Mevlânâ Bünyâd Efendi**'dir. Aslen Amasyalıdır. Müderris olduktan sonra bu meslekte hayli ilerleyip yolunu doğrultarak âlî mansıblara erişmek üzere iken tekãüdlüğü, amel ve takvâyı ihtiyâr etti. Kendisine Sivasta şifâiyye medresesinin müderrisliği ile beraber kayd-ı hayat şârtıyla fetvâ vazifesi de verildi. Genç yaşında başladığı ilm-ü-tedris içinde yetişerek ömrünü okuyup okutmakla ve iftâ' ile geçirip hizmet-i İslâmda ve te'yid-i-şerîat-i seyyid-il-enâm'da saçını ağarttı, ihtiyâr oldu. Memleketin şan ve şöhret, vakãr ve haşmet sahibi büyüklerinden olduğu halde, geceleri kãim, Allahın emrine sâbir ve şâkir olarak sulehâ ve fukarânın ahlâkı ile ahlâklanmış, onlara karışmıştır. Sivas halkı pek çok severler. Eskiden beri tarîkat yoldaşım ve en sâdık dostumdur. Hazretin vefâtından sonra yaşı da hayli ilerlemiş olduğu halde büyük bir cemiyette benden "tecdîd-i bey'at" etmiştir. Allah onu bu sağlam ve doğru yolda sâbit kadem ve kalemini hak ve savâbda câri kılsın.

Birisi de; **Mevlânâ Musa Efendi'**dir. Sivas'daki tuzlaların, tuz kuyularının vâkıfı ve imâretlerin bânisi olan sâhib-ül-hayrât Abdülvehhâb Râhetî evlâdından ve ilmi ile amel eden ülemâdandır. Mükerreren müderrisliklerde ve bir zaman da kadılıklarda

bulunmuştur. Hâlâ ceddinin vakfının tevliyyetini yapmakta, vakfı i'mâr ve tecdîd etmektedir. Kalbi temiz, tab'ı selîm, özü sözü doğru, beş vakit namazı taze abdestle kılar, daima Kur'an-ı Kerîm okur, fakirleri, yetimleri ve dul kadınları gözetir, onlara in'âm ve ihsânı sever, sofrası herkese açık, ni'meti bol, Allahın ni'metlerine şâkirdir. Hazretin elinde tevbe ile tarîkata sülûk etmişti. Hazret vefât ettikten sonra bizden bey'atını yeniledi. Cenab-ı Hak salâh ve felâh ile muammer ve evlâtları ile birlikte hıfz ve himâye ve mesrûr buyursun.

Birisi dahî; **Hacı Bedr-ed-dîn**'dir. Âlim-i Rabbânî, âmil, âbid, Allahtan korkar, mütevâzı, kanaatkâr, kalblerde sevilmiş, yer etmiş, herkesin beğeneceği, imreneceği hal ve hasletleri hâiz bir zât idi. Külfetten ârî olarak bütün günlerini gafletsiz, nisyânsız, durmadan usanmadan ulûm-u şer'iyye ve furu' fenlerinin tâlimi, iâde ve tekrârı ile geçirirdi. Kavm onu, en doğru ve hayırlı insanlardan sayar, geçmiş iyi zevâttan bakıyye derlerdi. Hazretten evvel irtihâl etti, Allah rahmet eylesin.

Birisi de **Süleyman Hoca**'dır. Şifâiyye Medresesinin muîdi, âlim, sâlih, müttaki bir zât idi. Bu da Hazretten evvel vefât etti. Allah rahmet etsin.

Birisi; sâhib-i kerâmât Şeyh Merzübân-i Velî evlâdından **Mevlânâ Emir Muhammed**'dir. Fakıh, âlim, âmil, âbid, duha vakitlerinde sünnetler ve revâtib'den başka tetavvu' olarak kırk rik'at namaz kılardı. İlm-i tarihe ve bilhassa sahâbe-i kirâmın menâkıbına şâyân-ı hayret bir derecede vâkıftı. Gözlerinde cezbe alâmeti vardı. Sıkıntılı ve ıztıraplı zamanında onu rüyâsında görenler o sıkıntıdan halâs olurlardı. Bu hâl bir kaç defa bende de vâki ve câri oldu. Hazretten evvel irtihâl eyledi. Allah rahmet eylesin.

Birisi dahi; yine Şeyh Merzübân-i Velî evlâdından **Mevlânâ Hasan Çelebi**'dir.Âlim, sâlih, mütedeyyin, müttakî,sâf ve temiz, âbid, zâhid, kanâat ve hayâ sâhibi bir zâttı. Hâlini ve fakrını gizler, halka çok katılmaz, halk nazarından mestûr kalmıştı. Sözü hikmet ve sükûtu

fikret ve ibretti. Kendisinde cedd-i âlîsinin hâl ve eseri vardı. Şâhin yuvasını hâlî bırakmaz derler. Eşkiyâların fitnesinde öldü. Allah rahmet eylesin.

Birisi; Sâhibiyye medresesinin muîdlerinden **Mevlânâ Sûfi Himmet**'tir. Âlim, sâlih bir zâttı. Hazretten evvel vefât etti. Allah rahmet eylesin.

Birisi; **Hacı Bayram**'dır. Sâlih, fakıh, dünyâyı terk etmiş ihtiyâr bir şeyhdi. Yaşının yüze eriştiğini söylerler. Keşfi açıktı. Aramızda muhabbet ve meveddet olduğundan hâlini bizden gizlemezdi. Hızır Aleyh-is-selâm ile mülâkat ettiğini ve ehl-i kubûrun (ölülerin) ahvâline vâkıf olduğunu, onların gördükleri azabtan çıkardıkları sayhaları, feryâtlarını duyduğunu söylerdi. Bir gün bana tahdîs-i ni'met olarak şöyle söyledi. "Sultan Bayazıd'ın oğlu Selim Han zamanındaki isyân ve şekâvet hâdisesinde gürbüz, kuvvetli bir genç idim. Eşkiyânın korkusundan halkın dağ başlarına kaçtığı karanlık bir gecede ben de bir hayvana binip giderken, yolda çok güzel, emsâli az bulunur genç bir câriyeye yetiştim. "Burada ne yapıyorsun?" dedim. "Kardeşlerimi, hemşirelerimi kaybettim, yolumu şaşırdım" dedi. Benimle gelmesini söyledim. Bir ormana vardık. İndiğimiz vakit baktım ki vücudu sarsılıyor, elleri titriyordu. "Bu hâlin nedir ve niçin böyle oluyorsun?" dedim. Cevap verdi. " Beni her taraftan korku sardı. Düşmanın, ve senin gençliğinin ve Allahın korkusundan titriyorum" deyince; "Korkma, sen benim hemşirem makâmında ol, ben sana aslâ tâlib ve rağıb değilim. Hâtırına hiç bir şey getirme, Allahın ismeti ile benden emîn ol" dedim. Emîn ve sâlim olarak yattı. Sabah olunca onu akraba ve ailesine ulaştırdım ve sâlimen teslim ettim. İşte bu iffetim berekâtı ile Cenâb-ı Allah bana bu keşfi ihsân ve basarımdan perdeyi kaldırdı." derdi. Hazretten evvel irtihâl eylemiştir. Allah rahmet etsin.

Fasıl: Hazretin Sultan Mehmed Hân İle Eğrî Gazâsına İştirâki

Sultan Mehmed'in müşriklerle gazâya hazırlandığı duyulunca Hazret bana müşâvere yolu ile buyurdu ki, "içimde bir gazâ etmek arzusu dolaşıyor. Bu yaşa geldim, bu zamana kadar âcizâne erkân-ı İslâmı da yerine getirdim, helâl ve harâmı ta'lim ettim. Ancak ehl-i küfür ve tuğyân ile cihâd ve gazâ etmek kaldı. onu da yapmak istiyorum " dediler. "Efendim, emir sizindir, lâkin yaşınız çok ilerilemiştir. Mücâhede-i nefs ile de cisminiz çok nahîf ve zayıf olmuştur" dedim.

" **...veccehdü vechiye lillezi fetaressemâvâti vel'arda hanîfen...**"
(En'am, 79)

(= Bâtıl akîdelerden arınıp, yeri, gökleri yaratanın vahdâniyetini tasdîk ederek ona yöneldim) buyurdular. "Sem'an ve tâaten emriniz baş üzere" deyip sefer hazırlığına başlandı. Altı deve satın alındı. Abdülvehhâb Gâzi'nin sancağını da beraber almayı irâde etti. Abdülvehhâb Gâzi, şâyi olan rivâyete göre, Hazret-i Resûl-ul-lâh'm zamanında alemdâr imiş. Bilâhere Rûm'daki gazâlarda şehîd olmuş, kasabanın kenarında yüksek bir türbe üzerinde defn olunmuştur. Mezarı, duaların kabul olunduğu mübârek bir makâm addolunur. Bütün halk, hatta küffâr ve fesekâ dahî ziyâret eder, kurban keser, mum yakarlar. Kabri üzerine kârgir bir kubbe ve yanına bir mescid yapılmıştır. Bazı günlerde çok cemaat toplanır. Kuraklık, kıtlık zamanlarında halk yağmur duasına oraya çıkarlar. Türbesinde güzel büyük bir sancak ve civarında şühedâ ve sulehâ kabirleri vardır. Teberrüken bu alem'i de türbedârından aldılar. Dâr-üs-saltana'ya geldiklerinde, Şam kıt'aları Alem-i Resûl-ul-lâhı getirmişlerdi. Sultan Mehmed, Hazrete pek çok ikrâm ve hürmet gösterdi. Sefer ve yol malzemesini tâyin etti. Eğri Kalesi'ne vardılar. Bu müstâhkem ve kuvvetli kaleyi Allahın inâyeti ile kolayca fetih edip yerleştiler. Kâfirler bunu duyunca son derece gamlandı, ıztırablandılar. Kiliselerde toplandı, buhurlar

yaktı, kurbanlar kestiler. Bütün dindaşlarına haberler gönderip biribirinin dilini anlamayan muhtelif milletlerin ittifâkını temin ettiler. Rivâyete göre otuz fırkalık bir ordu toplandı. Son neferlerine kadar harb etmeye, ya zafer ya ölüm diye İncil ve haç üzerine yemin ettiler. Çok kalabalık ve kuvvetli bir ordu toplanmıştı. Gözleri kararmış, başları dönmüş, dağlar gibi yerinden oynatılmaz safları önünde bayraklarını diktiler. Kibir ve azametle şiddet ve şevketlerini gösterdiler. İslâm askeri küffârın bu kadar kalabalık olduğunu, şevket ve azametini bilmiyordu. Bu dehşetli ve azametli hücûm karşısında imânı kuvvetli olmıyanlar korktu, yüz çevirdiler, geri döndüler, arslan görmüş eşekler gibi silâhlarını bırakıp kaçtılar. Vak'a, günün ikindi zamanında dar vakitte cereyân ediyordu. Hazret derlerdi ki: "Vaktâ ki küffâr mü'minlerin kaçtıklarını gördü, hemen taarruzunu şiddetlendirdi, hücûmunu arttırdı. Hatta mü'minlerin çadırlarına kadar girip yağmaya başladılar. Yâ Subhânallâh, sen Hak'sın ve kelâmın sâdıktır, va'dinde hilâf olmaz, Sen:

" **ve lekad sebekat kelimetünâ li'ibâdinelmürselîn** " " **innehüm lehümülmansûrûn** " " **ve inne cündenâ lehümülgâlibûn** "
(Sâffât, 171, 172, 173)

(=Peygamber kullarımıza, şu sözümüz geçmişti. Mutlaka zafere ulaştırılanlar kendileri olacaktır. Bizim askerimiz elbette gâlib geleceklerdir)

" **hünâlikebtüliyelmü'minûne ve zilzilû zilzâlen şediydâ** "
(Ahzâb, 11)

(= İşte orada mü'minler denenmiş, şiddetli bir surette sarsılmıştılar) "Küffârın kesretini gören mü'minlerden bir kısmı korktu, kalpleri boğazlarına geldi. Allaha türlü zanlarda bulundular. Bir kısmı ise, Allah mü'minlere yardım edecektir dedi, sebât etti, bu tecrübe ile sâbit kadem olan ve olmayanlar belli oldu" buyurmadın mı ? Va'd buyurduğun nusret nerede, ne vakit gelecektir ? diye tazarrû' ettim. İslâm askerine baktım. Semâdaki Süreyyâ yıldızı gibi görünürdü.

Ben bu halde iken sulehâ kisvesinde, yüzü, hey'eti ve siyreti güzel bir kimse peydâ oldu. Evvelce görmediğim bu zât müjde getiren bir tavır ile bana: "Yâ Şeyh-ül-İslâm, şimdi Sultana git, hazinenin olduğu yerin muhâfızları kaçmıştır, oraya asker göndermesini söyle." dedi. "Siz niçin gidip söylemiyorsunuz?" dedim. Cevâben: "Benim Sultan ile ülfetim yoktur, sonra da onu daha görmeyeceğim. Sen git, söyle" dedi. "Olur, baş üzere" dedim. İkindi namazı vakti daralmıştı. Hemen abdestimi tazeleyip namazı acele ile kıldım. Ve Sultana gittim ki, Sultanın ıztırabtan yüzü kıpkırmızı olmuştu. Çok korku ve sıkıntı içinde idi. "Ne haber yâ şeyh?" diye sordu. "Allahın inâyeti ile haber hayırlıdır" dedim. Ve bir az evvel gördüğüm zâtı ve söylediklerini nakil ile, bu zâtın Hızır aleyh-is-selâm olduğunu zannettiğimi ve işin sonunun hayır ve sevinçli olacağını tebşîr ettiğini söyledim. Bu sözlerim padişah üzerinde çok iyi tesir yaptı. Derhal kalbi kuvvetlendi, korkusu ve elemi gitti. Bana "Sen reis ol kumanda et" dedi. Ben, şimdiye kadar harbde bulunmadığımı ve harb halini tecrübe etmediğimi söyleyince, yanında bulunan bir zâta, " O halde sen reis ol, Şeyh de seninle bulunup müşîr ve yardımcın olsun" dedi. Beraber çıktık.O zât oradaki askerlere: " İslâm gayreti, Peygamber ve Sultan gayreti nerede kaldı" diye haykırdı ve eline yazılı bir kâğıt alarak : "Ben şimdi burada reis ve kumandanım, murâd isteyenlere murâdlarını vermek elimdedir" diye bağırdı. Orada hemen etrafına hayli asker toplandı ve düşmana saldırdı. Bu sırada gür ve yüksek bir ses işittik: " Ey Allahı birleyen askerler ! ve ey müslüman gaziler ! küffâr askeri, şeytan ordusu bozuldu, dağılıyor, kaçıyorlar, yetişiniz, takib ediniz, kırınız" diyordu. Bunu işitince kalbler kuvvetlendi, tüylerimiz dikildi, vücudumuz titredi, hepimiz gazaplanmış birer arslan kesildik. Düşman çekirgeler gibi dağılıyor, kaçıyor, kırılıyor ve kökü kurumuş ağaçlar gibi devriliyordu. Âkıbet, müttakilerin ve Allah sabır edenlerle beraberdir". Orada bulunanlar rivâyet ederler ki, on binlerce küffâr öldürülmüştü. Hazret buyururlardı ki, "Allah sıkıntıdan sonra ferahlık, korkudan sonra emniyyet ve mahrûmiyyetten sonra ni'met ihsân eyledi".

" **...elhamdülillâhillezî ezhebe annelhazen, inne rabbenâ legafûrun şekûr** " (Fâtır, 34)

(= Allaha hamd olsun ki, havf ve hüznümüzü giderdi. Allah mağfiret edici ve şükr edenlere mükâfat edicidir)

deyip, hamd ve şükür ederek Sultana gittim. "Ya Şeyh, küffârın hâli nicedir?" diye sordu. "Allaha hamd olsun, va'dini yerine getirdi, kuluna yardım etti. Küffârın cemiyyeti dağıldı" dedim. Ve sonra: "Pâdişâhım, sen askerine güvendin ve zarûret vaktinde bana yardım ederler diye ümerânın zulümlerine göz yumdun, müsâmaha gösterdin. Bunu iyi bil ki, kuvvet, nusrat ve izzet ancak Allahtandır. Bundan sonra yalnız askere itimâd ve zulümlerine müsâmaha etmemeni tavsiye ederim" dedikten sonra: " Pâdişâhım, müsaade edersen sana bir sözüm daha var. Cedd-i âlânız Kostantiniyye fâtihinin ismi Sultan Mehmed Hân'dır. O vakit fetihde refâkat eden Şeyh de Ak Şemseddin idi. Kostantiniyye'nin fethinden sonra Şeyh, Sultan Fatih'e: "Pâdişâhım, Cenâb-ı Hak yedi iklimde misli olmıyan güzel bir beldeyi sana bağışladı. Bu büyük ni'metin şükrünü nasıl edâ edeceksin biliyormusun? Cuma ve cemaat için câmiler; erbâb-ı ilim ve te'lif için medreseler; ve muhtaç ve açlar için imâretler; hastalar, yaralılar ve mübtelâlar için hastahaneler yapmalı, fukarâ ve erbâb-ı mesâlih ve ihtiyâca karşı adâlet temin etmelisin" dedi. Pâdişâh da kabul etti ve dediklerini yaptı. Şimdi pâdişahım, senin de adın Sultan Mehmed ve benim ismim de Şemseddin'dir. İsimlerimiz tevâfuk ediyor. Ben de size adil ve ihsân yapmanızı tavsiye ederim" dedim. Kabul ettiler " buyurdular.

T e n b i h

Burada şu faideleri anlıyoruz. Evvelâ, büyüklerin , ümerânın yanında bulunan kimselerin kalbi temiz ve çok kuvvetli, cesâretli olmalı. Sabırlı ve temkinli olup her duyup işittiğini onlara hemen söylememeli. Ve şiddet ve ıztırab zamanlarında yanlarında aslâ

korku, zaaf ve fütûr göstermemeli, bil'akis mümkün olduğu kadar onların kalblerinden korkuyu gidermeli, kuvvet ve cesâret vermelidirler. Nasıl ki Kur'ân-ı Kerimde hikâye buyurulduğu üzere Belkis, Süleyman Aleyh-üs-selâm'ın mektubunu alınca, kavminin ileri gelen büyüklerini çağırıp," Bana,

" **innehü min süleymâne ve innehü bismillâhirrahmânirrahim** "
(Neml, 30)

(= o (mektub) Süleyman'dandır. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile başlamaktadır)

yazılı bir mektup geldi. Buna karşı ne yapacağımı bilemiyorum, kat'î bir karar veremedim. Sizin bu bâbda fikir ve mütalâanız nedir?" diye sorduğu vakit, Belkis'in ellerinin titrediğini bedeninin sarsılmış, yüzünün sararmış, çok korkmuş olduğunu gören vüzerâ ve ümerâsı, korkusunu gidermek, kuvvet ve cesâret vermek için, "Biz çok kuvvetliyiz, harbe ve cidâle kudretimiz vardır. Maahâzâ emir yine sizindir" dediler. Böyle yapmasalardı, ilk ağızda zaafdan bahisle, biz Süleyman'a ve onun ordularına karşı koyacak kudrette değiliz diye izhâr-ı aciz ve havf gösterselerdi, Belkis'in zaafı ve korkusu artacaktı ve belki de ölmek tehlikesi vardı. Bu sebeble Süleyman'ın kudret ve şevketini bildikleri halde Belkis'i takviyeye lüzûm gördüler.

İ k i n c i F a i d e

Din ülemâ ve hükemâsı, sây-ü-gayret ve emekleri beyhûde ve sözleri zâyi olmamak için, sözlerinin te'sir ve nüfûz edecek zaman ve mekânı gözlemeli, ve vakti gelince de, fırsatı ganîmet bilip fevt etmeden söylemelerinin gerekli olduğu.

Ü ç ü n c ü F a i d e

Büyüklere ve ümerâya da, ülemâ ve fuzelânın sözlerini dinleyip nasîhatlerini kabûlün elzem olduğudur.

Fasıl : Hazretin Vefâtı

Ordu Eğri fethinden döndükten sonra Hazret Sıvas'a, yol meşâkkati, güz mevsimi soğuğunun te'siri ile çok zayıf olarak gelmişlerdi. Günden güne zaafı arttı, mübârek bedeni erimeye başladı. Beni vasıyy tâyin buyurup, cenâze masrafı ve ıskat ve ta'am karşılığı olarak iki yüz dinâr verdi ve Saîd, Hamîd, Râzî ve Marzî olarak 1006 senesinde Rabbi'ne rücû' etti. En son sözü :

"inni veccehdü vechiye lillezî fetaressemâvâti vel'arda hanîyfen ve mâ ene mînelmüşrikîn " (Neml, 79)

(= Bâtıl akîdelerden arınıp, yeri, gökleri yaratanın vahdâniyyetini tasdîk ederek O'na yöneldim, ben müşriklerden de değilim)

kavl-i kerîmi olmuştu. Hazretin irtihâlini duyan halk fevc fevc geldiler. Büyük bir galebelik (kalabalık) cenâzeyi ta'zîm, tekrîm ve tevkîr ile tehlîl sadâları, ağıt ve feryâdlarla başları üzerinde musallâ'ya koydukları vakit Sıvas'da misli görülmemiş ve işitilmemiş bir cemaat toplanmıştı. Musallâ meydanı dolmuş, bir kısım halk damların üzerine çıkmışlardı. Ülemâ, sulehâ, fukahâ, hükkâm, ümerâ hep gelmişler, münâfık ve mülhidlerden başka bütün kasaba halkı cem olmuşlardı. Cenâze namâzının imâmeti Cenâb-ı Hakkın fazl-ü-keremi ile bana nasîb oldu. Musallâdan yine başlar üzerinde getirilip, Hasan Paşa Câmiinin avlısındaki kabr-i şerîfine defnolundu. Hazret hayatlarında bu yerden gelip geçerken burada dua etmeyi âdet edinmişlerdi. Birgün kendilerine, "Efendim, siz her ne vakit buradan geçerseniz durup dua ediyorsunuz, kim için dua ediyorsunuz?" diye sordum. Cevâben: "Bu yeri bana kabir olmak üzere hîbe etmesini câmi sahibinden istemiştim. Hîbe ettiler" buyurmuşlardı. Dedikleri gibi oldu. Vefâtından üç sene sonra üzerine çok güzel kârgir bir kubbe yapıldı. Türbe-i şerîfleri, erbâb-ı hâcâtın dualarının kabul olunduğu mübârek bir yerdir. Bilhassa şiddet, belâ ve musîbet zamanlarında ziyâret ve tevessül olunur. Allahtan bu makâmı

mübârek ve kerîm kılmasını ve burada hayır ve salâh için dua edenlerin dualarını kabul ve mekir ve gam ve elemlerini felâh ve sevinç ve neş'eye tebdil buyurmasını ve bu makâmın ruhâniyetini artırıp bizi de bu sahaya ilhâk ile bereketinden nasiblendirmesini niyâz eder, ehibbâ ve ihvânımızdan da vefâtımızda bizi vifâk ve muhabbetle bu binanın altına koymalarını dileriz. Mehmed Dedeyi türbedârlığına vasıyyet buyurmuşlardı. Vasıyyetini yerine getirdim. Türbedârlık vazifesi olarak da İşhanı Tuzlası hâsılatından yevmiyye bir dirhem ta'yin edildi. Hâlen bu vazîfeyi yapmaktadır.

Fasıl : Kara Yazıcı Vak'ası

Hazretin irtihâlinden sonra zamanın ahvâli bozuldu. Bilhassa bütün Rûm vilâyetlerinde (Anadolu'da) zulüm, cevir ve tuğyan ehli zuhûr etti, ihtilâl ve şekâvet baş gösterdi. Bu hal 1009 senesinde büsbütün artarak şeâmet baykuşunun sesi yükseldi. Kara Yazıcı nâmı ile iştihâr eden bir eşkiyâ reisinin başına nerede fenâ adamlar varsa toplandı. Yirmi bin kadar olduğu rivâyet edilen bu şekâvet ordusu Çorum kasabasından hareketle Sivas üzerine yürüdüler. Sivaslılar tefrikaya düştüler. Bir kısmı çoluk çocuklarını ve mallarını alıp kaçtılar. Bir kısmı da kal'â ve müstâhkem yerlere girip müdâfaa ve muharebeye karar verdiler. Ben sabr ederek Allaha sığındım. Büyük bir kuvvetle şehre giren eşkiyânın hemen hepsi genç delikanlı, kalblerinden şefekat ve merhamet hisleri silinmiş, silâhları keskin, okları zehirli, süngüleri uzun, şiddetleri pervâsız, savletleri, hamleleri âni, kalbleri bozuk, niyyetleri kötü adamlardı. Üç ay kadar kaldılar. Erkekleri öldürdüler, mallarını ve çocuklarını yağma ettiler, evleri, dükkânları yaktılar. Ma'mûr yer bırakmadılar. Ağaçları kestiler, mezrûatı tamamen tahrib ettiler. Hayvanları boğazladılar, şehir etrafında kaz, ördek, tavuk, güvercin, serçe bırakmadılar. Onlar gittikten sonra da insanlarda, hayvanlarda hastalık ve ölüm baş gösterdi. Sivas'tan Kayseri'yi vurmaya gittiler. Orada Hacı İbrahim Paşa kumandasındaki hükümet kıt'aları ile karşılaştılar. Şiddetli ve kanlı bir muhârebede, -Allahın hüküm ve kaderi- eşkiyâ gâlib, Hacı İbrahim paşa kuvvetleri münhezîm oldu. Kayseri'den Elbistan'a yürüyen şakîler Elbistan'da

Mehmed Paşanın oğlu Hasan Paşa kumandasındaki kıt'alarla karşılaştılar. Cereyân eden amansız bir harb sonunda eşkiyâ dayanamadı, kısa bir zamanda mağlûb ve münhezîm olarak perişân bir halde dağıldılar, memleketlerine kaçtılar. Aslı Canik'li olan reisleri Kara Yazıcı, etrafındaki sâdık avenesi ile Canik kasabalarından Samsun'a kaçtı ve orada öldü. Allah ona ve ona tâbî olup muhabbet edenlere lânet eylesin.

Bu hâdiseden sonra Rûm vilâyetlerinde (Anadolu'da) nizâm ve intizâm büsbütün bozuldu. Arz'ı ifsâd ve cemiyyeti, nesli mahveden ye'cuc me'cuc çıkmış gibi zulüm ve cevir ehli türedi, her tarafı istilâ etti. Emniyet ve âsâyiş kalmadı. Bilhassa Sivas ve nahiyelerindeki halk çekirgeler gibi etrafa dağıldı. Issız ve harab olan köylere kurtlar, vahşî hayvanlar yerleştiler. Arâzi baştan başa sâhipsiz, boş ve muattal kaldığından açlık baş gösterdi. Fukarâ halk ot yapraklarını, ağaç köklerini ve kabuklarını, daha sonra çöplük ve yollardaki buldukları cîfeleri yediler ve kurtlar gibi köpek ve kedileri avladılar. Bu feci' durum devam etti. 1012 tarihinde kaht-ü galâ son haddine varmıştı. Kedi ve köpek de kalmayınca hayvan kanlarını ve lâşelerini ve daha sonra da çocukları boğazlayıp yemeye başlamışlardı. Hattâ bir gün bir tencerede pişirilmiş çocuk eti bulundu. Boğazlayanı ateşe atmaya hükmettiler. Bu adam yanarken etrafını çeviren aç insanlar ateşin alevi hafifleyince bunun büryân gibi kızarmış etini de yemek için kapıştılar. Bu hâdiseden sonra artık bu feci' hâl men' edilemez de oldu. Fakirlik, açlık, insanları böyle ne kadar fenâ âkıbetlere sevk ediyor. Bu, çok azîm bir musîbet idi. Kendisine rücû' edeceğimiz hüküm sâhibi Allaha tevbe eder, mağfiret dileriz. Allah zâlimlere insâf, bizlere ve cümle mü'minlere tevbe-i nasûh ihsân buyursun.

Fasıl : Sülûke Müteâllik Bazı Mesâil

Mâlum olsun ki sıdk ile tâlib olan hulûs sahibi sâlike maksadına vâsıl oluncaya kadar durmadan, gevşemeden, ihmâl etmeden ve usanmadan tam bir azim ile teveccüh etmesi vâcibdir. Eğer sâlik

bundan aşağısına kanâat ederse, keşif ve kerâmet sahibi olsa dahî, kâmil olamaz, nâkıslardan sayılır. Sâliki terbiye eden mürşîde de, sâlik mevâcid'e erişinceye kadar terbiyye ve tezkiyyesine devam etmek vâcibdir. Eğer vusûlden evvel terbiyye ve tezkiyye terk edilirse, iyi bir toprağa dikilen güzel bir meyva fidanı diktikten sonra suyuna, tımarına bakılmayınca kuruyup yakacak odunu olacağı gibi, sâlikin de, onu terbiyye eden mürşîdin de emekleri, çalışmaları zâyi ve abes olur.

İ z â h

Mevâcid : Sâlikin bütün âzâsında mânevî ve ruhânî bir lezzetin hâsıl olması, duyulmasıdır. Bu, dördüncü ismin tulûunda olur ki makâmı **n e f s-i m u t m a i n n e** makâmıdır. Âlemine de, **Âlem-i Melekût** derler. Sâlike bu makâma kadar şeyhi nefsile, ve bu makâmdan sonra da Hakkın yardımı ile himmeti ile delîl olur. Sâlik bu makâma erişince "irtidâd"dan emîn olur, yani artık bu yoldan dönmek korkusu kalmaz ve ona ibâdet, meşâkkatsiz, külfetsiz tabiat olur. Çok büyük bir lezzet ve zevke erişir. Gecesi gündüz ve gündüzü gece olur. Çünkü sâlik Allahın tükenmez, bitmez hazînelerinden bir hazîne bulmuştur.

Bu, hâricde, âfakta, şöyle temsil edilebilir: Dünyayı çok seven harîs ve bahil bir adam zengin olmak için elinde kazma kürekle defîne ararken tesadüf ettiği sâlih, dindâr, her şeyi iyi bilen, aklı eren bir zât ona, "Defîne arıyor isen ben bir yerde büyük bir defîne alâmeti gördüm, gel sana göstereyim" diyerek önüne düşer, oraya götürür ve " işte burasını kaz, inşâallah aradığını bulursun" der. Defîne arayan, o yeri tam bir gayretle sabaha kadar kazar, bir alâmet bulamaz, döner. Delîl olan zâta gelir, bir şey bulamadığını söyler. O zât, ümidini kesmeyip kazmaya devâm etmesini tavsiye eder, geri gönderir. Büyük bir himmet ve gayretle tekrar kazmaya başlar. Yine bir şey bulamayınca me'yûs olarak hırsla delîl olan zâta gelir ve "Benim sana îtikâdım kalmadı, beni boş yere bu kadar yordun, belâya düşürdün, artık bu işi bıraktım" der. Delîl, "Hayır, bırakmıyacaksın, muhakkak defîne vardır. İhmâl ile ve ağır ve gevşek çalışmakla bulunmaz. Ya defîne çok derinlerdedir

veyahut sen yerini iyi tâyinde isâbet ettirememişsindir." diyerek berâberce gider ve defînenin yerini tâyin edip gösterir. Adam kazmaya başlar, delîl de elinde asâ ile başında durur ; yorulup, usanıp, kaçacağı vakit asâ ile vurur, bırakmaz, akşama kadar kazdırır. Artık tâkatı tükenir, bırakmak ister. Delîl;

"ve en leyse lil'insâni illâ mâ se'â " " ve enne sa'yehü sevfe yürâ " (Necm, 39, 40)

(=İnsanlığın icâbı sây edip çalışmaktır, sây edenler mükâfatlarını göreceklerdir)

diyerek, mücâhede ile kazmaya devamını emir ve ısrâr eder. Karanlık çöker. Zahmet ve cefâ kemâlini bulur ve adam artık bu işin aslı olmadığına kâni' olup vaz geçmeye karar verir. Fakat delîl yine müsâade etmez. "Dönmek yok, bırakamazsın, mutlakâ kazacak ve bulacaksın" diye icbâr edince, adam son bir gayretle eşerken, şiddetle vurduğu bir kazmanın ağzında tatlı bir sesle tâze bir altunun sıçradığını görünce sevinir, ferahlanır. Şevk ve şiddetle kazmayı tekrar vurur, altunlar çıkmaya başlar. Neş'esi, sevinci artar, kuvveti ve gayreti tâzelenir. Bütün kuvvet ve gayreti ile kazarken nihâyet defînenin kapağı kalkar, üzerlerinde :

Lâilâhe illâllah Muhammed resûlâllah

yazılı el değmemiş altunları görünce hemen üzerine kapanır. Bundan sonra o kimse artık o defineyi hiç bırakır mı ? Geceyi üzerinde geçirir ve delîl olan zâta da son derece muhabbetle dua, hürmet ve ikrâm eder, onu ana, baba, evlâd ve ayâlinden daha ileride tutar. İşte, "mevâcid" i anlatmak için bu çok güzel ve yerinde bir teşbîh olur. İyi düşün, anla ve doğruyu bul !

Ve yine mürîde, vaktini tefrikadan koruyup ibâdetle i'mâr ve kalbini ağyârın kederinden ve teşvişinden muhâfaza ile gece gündüz kalbini cilâlandırmaya gayret etmesi ve nefs-i emmâre sahibi, hevây-ı nefsine tâbi zâlimlerden, Allahın emrini tutmayan

muhâlefet eden fâsıklardan, fâcirler ve şerîr adamlardan son derece kaçınması ve zenginler ve ümerâ ile düşüp kalkmaması vâcibdir. Çünkü bunların sohbetleri uyuz hastalığı gibi geçer, sâridir. Sâlih ve kerîm, fâzıl, hayırlı kişilerle oturup kalkmalıdır. Kadın, çocuk ve genç delikanlıların da sohbet ve ülfetinden ictinâb etmelidir. İmâm-ı Kuşeyrî, gençlerin, delikanlıların sohbetinden tahzîr ile, bunların sohbetleri hile, hud'a ve rüsvâlığa sebeb olur der.

Rivâyet ederlerki : Ebu Amr-ül-basrî, zamanında kıraat ilminde en ileride gelen çok kuvvetli bir hâfız idi. Kasabanın zengin ve büyüklerinin evlâtlarını da okuturdu. Bir gün talebelerinden temiz giyinmiş çok yakışıklı ve güzel bir genç yalnız olarak kendisine gelir. Onu görünce içi çeker, meyl eder. Kalbinde hâsıl olan muhabbeti zabt edemiyerek çocuğu bağrına basar ve öper. Çocuk: "Üstâdım, bu haram işi nasıl yaptın ? Millet seni İslâmın ulularından, şeyhlerinden sayarlar iken bu haram iş sana yakışır mı ?" deyince, Ebu Amr müdhiş bir hicâb duyar, hacâlet içinde kalır. Bu hadiseyi kendisi şöyle anlatıyor: "Bu hareketimden pek çok nâdim ve peşimân oldum. Benliğim sarsıldı. Kalbimi yokladım. İlim, hikmet, irfândan eser kalmamış, tamamen boşalmış, yerlerini cehil, zulmet, hayret, şaşkınlık ve nisyân kaplamış, Kur'an-ı kerîmden hâfızamda hiç bir şey kalmamıştı. Bu hâdise şâyi oldu. Talebelerim dağıldı. Şaşırmıştım. Ne yapacağımı bilemiyordum. Tevbe ve istiğfar ettim. Birisi; erbâb-ı irfândan kâmil bir şeyh haber verdi. Ona gittim, ellerini, ayağını öperek vakıayı, bu kötü hal ve hareketimi beyân ve i'tirâf ettim. Himmetini diledim, beni kovdu. Çok yalvardım, ısrâr ile istirhâm ettim. Bana işâretle, " Çok azîm meşâkkat çekmedikçe bu işin olmaz, evvelki hâlini bulamazsın. Hicaz'a git. Orada Câmi-i Âyîşe'de kâmil ve müstecâb-üd-dâve, duası makbûl bir zât vardır. Ona mürâcaat eder, benim selâmımı da söylersin" dedi. Derhal yola çıktım, çok zahmet ve meşâkkatten sonra varıp o zâtı buldum. Selâmı tebliğ ettim. Bana himmet ve dua etti. Allahın fazl-ü kereminden onun duası berekâtı ile kalbim yine nûr, ilim nûru ve Kur'an ile doldu" diyor.

Fasıl : Halka-i Zikir

Kavm (ehl-i tarîk), zikir etmekte iki yol tutmuşlardır. Bir kısım tarîkat erbâbı, zikr-i hafî ve kalbî'yi ihtiyâr etmiştir (sessiz ve kalbden zikrederler). Bu, Ebû Bekr-üs-sıddık hazretlerinin tarîkidir. Bu tarîkin sâlikleri kıyâfetlerini tebdil etmez, değiştirmezler, halka kurmazlar, hareket etmez, seslerini ızhâr etmez, bağırıp çağırmazlar. Böyle olduğu için tarîkatları inkâr edenler bunlara dahl ve inkâr için vesile ve cevâz bulamazlar. Bunlarda riyâ ve süm'a sebebleri de olmadığı için selâmet bir tarîkat ise de, bunların menzilleri, tuttukları yol çok uzun bir yol olduğundan, maksada, gayeye ancak binde birisi vâsıl olur. Bu tâife ekseriyetle Buhara ve Semerkand taraflarındadır. Başka diyârlarda pek az bulunurlar.

Diğer bir kısmı zikr-i cehrî'yi ihfâ üzerine tercih etmişlerdir. Zikirlerini sesle, hareketle yaparlar, halka kurarlar. Bunlar Nebî-i Zîşân Efendimizin :

" İzâ merartüm biriyâzi'l - cenneti ferfe'û fîhâ. Kâlû vemâ riyâzu'l – cenneti yâ Resûlullâh fî'd – dünya Kâle : Halâku'z – zikri ve meclisü'l ilmî "

(= Siz cennet bağçelerine rastladığınızda ondan mütena'im ve müstefîd olunuz..Yâ Resûl-el-lâh "Dünyâda cennet bağçesi nerede?" diyenlere, "Zikir halkaları ve ilim meclisleridir" de) buyurdukları vechile, sünnet-i Resûl-ul-lâh' da câri olduğu üzere halka kurmak sünnetini ihtiyâr etmişlerdir.

İbâdete mahsûs olan temiz ve tâhir bir yerde fâsid, fâni, yaramaz ve geçici meşguliyetlerden fâriğ ve hâlî olunduğu bir zamanda birbirine sıkı sıkıya bitişik, aralarında hiç bir açık yer bırakmadan dizleri üzerine oturarak gözlerini kapayıp hulûs-i kalb ile fenâlıklardan vaz geçip sıdk ile Allaha meyl ve teveccüh ederek irşâd ve hidâyet taleb ve niyâz etmek şartıyla kurulan halkada, temiz bir lisân ve başı önüne eğilmiş mütevâzi bir beden ve tavır; mahviyetkâr, sâkin ve mutmain bir kalb; içten gelen,

inleyen bir sadâ ve güzel bir makâm ve edâ ile başlayıp sonra hepsinin bir vücut gibi, aslâ birbirine muhâlif olmadan bir "yay"dan fırlamış ok gibi hareket ederek böyle kemâl-i edeble yapılan zikirde, halka, aşk ateşi ile tandır gibi yanmıya başlar ve zikrin kalblerde parlayan ateşi, alevi, bedene sirâyetle cildleri yumuşatır, tüyleri ürpertir, kalbleri devreder, dolaşır, cesed ve bedenleri değirmen taşının şiddetle döndüğü gibi tahrik eder, döndürür. Beden hafifler, terler akar, ve böylelikle bedendeki hayvânî rutûbet ve fenâ buhar çıkar. Sonra bu harâret bedenin, cildin içine de sirâyetle cisimdeki fazla eti ve yağı eritir, kanı keser, daha sonra da ciğere, dalağa ve nihayet kalbin "sanev beriyy-üş-şekil" olan dâhiline vâsıl olup yağını eritince bedenin ağırlığı da gider. Balgam ve kan halitaları hallolur. Ciğer boşalır, hafifler, temizlenir ve beyazlanır ve artık beşer tabiatının zulmeti zâil olur, uyku ve gevşeklik gider, içi dışı dabağlanmış deri gibi pâk olarak kalbler zikr-i cehrînin nûru ile aydınlanır ve insandaki ahlâk-ı zemîme, şeytan ve yırtıcı hayvanların huyları kalmaz. Çünkü aşkın ateşi, hicâb (perde) ağaçlarını yakmış, ruhun nûru parlamış, zulmet gitmiştir. İşte buna böylece sıdk ile, ihlâs ile devam edenlerin Allahın izin ve keremi ile ahass-ı havâs' dan olmaları kuvvetle me'muldur. Bu hâli haricde şöyle temsil ve teşbih edebiliriz :

Geniş bir sahrâda üzerinde uzun kamışlar bitmiş, orman haline gelmiş büyük bir gölün suları çekilip kuruyunca içine yabânî, vahşî hayvanlar, yılan akreb vesâir haşerât yerleşerek orada saklanıp, üreyip türerken, kamışlar kuruduğu zaman bir ateş düşer ve şiddetli bir rüzgâr da eserse, sazlar, kamışlar kısa bir zamanda içindeki haşerât ile birlikte yanıp, yeri temiz ve pâk olarak her türlü hubûbat, meyve ağaçları, gül, çiçek zer'ine sâlih olacağı gibi zikr-i cehrî de sâliki böyle yapar. Dikkat et, iyi anla.

Ehl-i tarîkden zikr-i cehrî'yi ihtiyâr edenler, bu yolun maksada en çabuk ulaştıran kestirme bir yol olduğunda ittifâk etmişlerdir. Bunların silsileleri"Cenâb-ı Aliy-el-Mürtezâ kerrem-al-lâhü vechehû" ya müntehî olur. Hazret-i Ali ibn-i Ebî Tâlib, Resûl-ul-lâh

Efendimiz'in zikr-i cehrî'yi :

" Kul yâ Alî : Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Rasûlullah "

(= 'Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Resûlullah' diye zikret yâ Alî) emri ile ilk defa telkin buyurdukları zât-ı âlî'dir.

Erbâb-ı Halka (Zikirde halka kurup devrânı tercih edenler), devrânın şeklinde ihtilâf etmişlerdir. Bazılarının devrânları "rahâvî" dir. "Semâ" ettiklerinde değirmen taşı gibi sağ taraflarına devr ederler, bunlar "Rûşenî" lerdir. Beyt-ül-harâm'daki tavâfa ve sağın soldan hayırlı olmasına temessük ile bu şekli tercih etmişlerdir. Erbâb-ı halkanın diğer büyük bir kısmı ise, semâ'da sol tarafa devr ederler. Bunların delilleri de şudur: "Nefs-i emmâre" nin kuvvetleri olan kalb, ciğer ve dalak sol taraftadır. Soldan tahrîk ederler. "Nefs-i emmâre" ise düşmanların düşmanı olduğundan sâlike, zâkire vâcib olan, onu kahr ve tenkil ve mağlub edinceye kadar üzerine hücûm etmektir. Düşman solda iken sağa devretmek, ona hücum değil, ondan yüz çevirmek olur ki, hikmete de muhâliftir" derler. Ve nasıl ki altındaki âb-ı hayat gibi lezîz bir su membaını meydana çıkarmak için üzerindeki kayayı kırmak isteyen kimse kayayı sol tarafına ve "külüng" ü sağa alıp taş parçalanıncaya kadar sağdan sola kuvvetle vurduğunu misâl getirerek, sola teveccüh lâzımdır derler. Ve Tabakât-ül Evliyâ'da görüldüğü veçhile, "**Ricâl-ul-lâh**"tan "**Üçler**" denilen zevât-ı âlîye, **Hazret-i Kutb-ül-aktâb ile İmâmeyn**" dir. İmâmeyn'den birisi kutbun sağında diğeri solunda kãimdir. Sol tarafındaki zât sağdakinden daha mukaddem ve hayırlıdır. Çünkü kutbun kalbine nâzırdır. Kutbun kalbinde ne zâhir olursa kıl-ü-kal'siz onu yapar. Kutbun intikãlinde sol tarafındaki zât makãm-ı kutbiyyet'e geçer. Sağdaki de sol taraftakinin yerine; "**Evtâd**" denilen ricâlden birisi de sağ taraftakinin; "**Büdelâ**" denilen ricâlden birisi evtâd'dan olanın; ve "**Nücebâ**" denilen ricâl-ul-lâhdan birisi de büdelâdan olanın; "**Nükebâ**" denilen ricalden birisi dahi onun yerine kãim olması ile de sol tarafa deverânın müreccâh olduğunu te'yid ederler.

Fasıl : Evliyâ-ul-lâhın Tarîkleri

Mâlum olsun ki, evliyâ-ul-lâhın tarîkleri, yolları:

" El – turuku ilâllahi bî – adedi enfâsi'l halâyıki "

(= Allaha giden yollar mahlûkātın nefesleri sayısıncadır)
beyân-ı âlîsi veçhile kısımları ve sınıfları zabt edilemiyecek, sayılamıyacak kadar çok olmakla beraber, aslı itibâriyle başlıca üç kısımda mütalâa etmek mümkündür.

1- Birinci kısım: Sülûk'e girmeden, mücâhede ve riyâzattan evvel kendisine cezbe erişip Allahın hazinelerinden bir hazineye vâsıl olanlardır. Bunlar Allahın sırlarına vâkıf oldukları için evliyâdan olmuşlardır. Bu kısım velîler Allahın murâdı ve mahbûbudurlar. Çünkü ikāz, uyarma ve dâvet evvelâ Hak tarafından vâki olmuştur. Bu çok büyük bir nimettir. Bu nimete nâil olduktan sonra mücâhedeye devam etmeyenlerin hazinelerinin tükenerek hallerinin zâil olup evvelki gibi müflis olmalarından korkulur.

2- İkinci kısım: Bir ni'met-i azîme olan cezbeye eriştikten sonra, Cenâb-ı Hakkın bu ni'metinin şükrünü edâ ve tarîkatın hak ve icâplarını ifâ için şiddetle mücâhede ederek ubûdiyyet makāmında şeriat edepleri ile edeplenip Mevlâsının emrine muntazır ve riayetkâr olanlardır ki, bunların vâridatları Allahın inâyeti ile mücâhede tarafından devam ettiğinden, hazineleri, mülûk ve salâtîn-i kadîmenin hazineleri gibi tasarrufla tükenmez, dâim ve bâki kalır. Bu ikinci kısım, üç kısmın en kâmil, tam ve güzel olanıdır. Çünkü evvelâ Allahın murâdı ve mahbûbu olduktan sonra da durmadan, ihmâl etmeden, azm ile mücâhede etmişlerdir.

3- Üçüncü kısım: Sâlik evvelâ âhıret azâbı korkusu ile uyanır. Ya bir kâmil şeyhin nefesi veya nazarı, veyahut ilmi ile amel eden bir âlim-i Rabbânî'nin kelâmı tesiriyle cezbesiz olarak tarîkata sülûk eder. Hakkın mürîdi olur. Hakkı dileyerek, istiyerek ahlâk-ı zemîme ve bütün fenâlıklardan tamâmen arınıp ahlâk-ı hamîde ile

bezeninceye kadar Allah yolunda bihakkın mücâhede ve edeb-i şeriatta bütün güçlük ve meşakkatlere tahammül ettikten sonra Mevlâsının hizmetine lâyık olup cezbeye erişir ve kendisine Allahın hazinelerinin kapıları açılır. Bu üçüncü kısım da güzel ve nefsinde tam ise de, ikinci kısım mertebesinde değildir. Zirâ evvelce Hakkın mürîdi olmuş, Hakkı dilemiş, sonra cezbeye erişmiştir. Aralarında büyük fark vardır.

Vâsıl olanlar, bu yolda gâyeye erişenler de, istîdatlarına göre her ne kadar mertebeleri birbirinden farklı iseler de, başlıca iki kısımdırlar:
Bir kısım vâsıl'lar, gâyeye, maksada erişince, Cenâb-ı Hak onu ind-i İlâhisinde tutar, halk'a dönmeye, irşâda izin vermez. Bunlar nefsinde kâmil ve makbûl olur. " **Vâsıl-ı Makbûl**" denilir.
Diğer bir kısım vâsıl'lar maksada erişince - cezbesi mücâhededen evvel veya sonra olsun - Cenâb-ı Hak onu halk'a rücû'a ve halkı dâvet ve irşâda me'zun kılmıştır. Bu gibi zevâta da "**Vâsıl-ı Merdûd**" , ve:

" **Sâyir anillâh bi – iznillâh** "

(= Hakkın izni ile Hak'tan halk'a seyr edenler) denilir. Bu kısım vâsıllar, vâsıl-ı makbûl denilen birinci kısımdan daha çok kâmil, tam ve âlâdır. Çünkü hem nefsinde kâmildir, hem de başkalarını tekmil ederler. Bu makâm, Cenâb-ı Hakkın:

" **yâ eyyühennebiyyü innâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiren ve neziyren "" ve dâ'ıyen ilâllâhi bi'iznihî ve sirâcen münîrâ** "
(Ahzâb, 45, 46)

(= Ey Resûlüm ! Seni ümmetlerin tasdîk ve tekzîbine şâhid, rahmetimize müjdeci, azâbımızdan korkutucu ve insanları tevhîde dâvetle, küfür ve şirk karanlığını aydınlatan parlak bir ışık ve nûr olarak gönderdik)

kavl-i kerîmi üzere enbiyâ' makâmıdır.

Şu da bilinmek gerekir ki, geçmiş zamanlardaki meşâyih bir beldede şeriata mütemessik tarîkatlardan bir halîfe var iken - ve lev sülûk ve etvârları muhtelif de olsa - oraya diğer bir halîfe göndermezlerdi. Bunu usûl ve edep ittihâz etmişlerdi. Zirâ hilâfet ve halîfe göndermekten maksad mü'minlerden ahlâk-ı zemîmeyi gidermek, fenâlıklardan uzaklaştırıp Hakka takrîbdir. Böyle olunca bir beldede iki halîfe ayni zamanda ictimâ' eder, bulunursa, ihtilâf- ı kelimeyi mûcib olup, emir aksi neticeyi verir. Bu da hilâfet ve halîfe göndermenin hikmet-i vücûdunu ihlâl eder. Binâenaleyh, bir beldede sülûk ve etvârları ayrı ayrı da olsa iki halîfenin bulunması maksadı ihlâl ederse, bir şeyhin iki halifesinin aynı zamanda bir beldede bulunmasının aslâ câiz olamıyacağı aşikârdır. Nitekim iki şeriat-ı cedîde sahibi bir asırda asla ictimâ' etmemiştir. Biz şimdi maâlesef bunu bir çok yerlerde görüyoruz ve dediğimiz gibi de buluyoruz. Şu da sûfilerin âdâbındandır ki, kendisini irşâd edecek olan şeyhi sağ oldukça onu terk etmez ve başka bir şeyhe de asla gitmezler. Böyle yapmayıp da hayatta şeyhi var iken diğer bir şeyhe de gidenler, kocasından başka birisini de dost tutup onunla da münâsebette bulunarak bazan kocasının, bazan dostunun evinde kalan fena kadınlara benzerler ki, dostundan olan feyz-i mânevi, veled-i zinâ gibi olur. Böyle bir hareketi ancak tarîkata fâsid garazlar, âdi maksad ve menfaatler için giren riyâ ve süm'a erbâbı veya sülûküne zaaf ârız olan, fütûra düşenler veyahut bir fitneye uğrayan, akl-ı selîmini kaybedip dalâlet ve inkâra sapanlar yaparlar. Böylesi fenâlıklardan Allaha sığınırız. Bu gibiler sokaklarda ciyfe arayan, çöplüklerde murdar şeyleri yiyen köpeklere benzerler. Ehl-i rüsûmdan zâlim, fâsık, rezil ve alçaklara müdâhene ile (kavuk sallayarak) onların öldürücü zehir gibi olan haram lokmalarını yerler. Cahil halk da onları hâl ehli ve esrâr sahibi kimselerdir zannederler. Hayır, aslâ böyle değillerdir. Onlar ebrâr değil, eşrâr ve yol kesen din hırsızlarıdırlar. Cenâb-ı Allah cümlemizi bu şeâmetten (uğursuzluklardan) esirgesin.

Hâteme
Sivas Kasabası İçinde ve Etrafında Medfûn Olan Velâyet ve Kerâmet Sahibi Zevâtın Kabirleri

Birisi **Abd-ül-Vahab Gâzi**'dir: Halk arasında şâyi' olan rivâyete göre Hazreti Peygambere yetişmiştir. Menâkıbını yukarda zikr etmiştik. Kabri, Sivasın şarkında, Nehr-i Sâfi denilen çayın kenarındaki yüksek bir tepenin üstündedir.

Şeyh Erzurum : Şehrin kıble tarafında Sultan Çayırı kurbindedir. Rivâyet ederler ki, bu zât Sivasa geldiği vakit zâviyesinin bulunduğu yerde beyaz bir elbise ile kıbleye teveccüh etmiş, başını cübbesinin içine çekerek mürâkabe halinde oturur imiş. Bu esnada kasabadan gezmek ve avlanmak için o semte çıkan bazı kimseler uzaktan bunu görünce beyaz bir cisim zan ile ok atmaya başlarlar. Atılan okların sağına, soluna, etrafına düştüğünü, bir türlü isabet etmediğini görürler, hayret ederler. İçlerinden birisi koşup yanına gider, bakar ki, şâyân-ı hürmet ve muhabbet bir şeyhdir. Hürmet ve ta'zim ederler. Vefâtından sonra da kârgir kubbeli bir türbe yaptırır ve vakıf ta'yin ederler. Allah ona ve civârında medfûn olan ülemâ, sulehâ ve şühedâya rahmet eylesin.

Şeyh Çoban: Kasabanın garb cihetinde medfûndur. Mezarı teberrük ve ziyâret olunur. Şehirde ve köylerde pek çok muhibleri vardır. Rivâyet olunur ki bazı zamanlar, hâlen kendi evkafından bulunan Sivas'ın yakınındaki Emir Han karyesinde oturur ve orada ziraat ve hirâset ederken ekin ve buğday dövme işlerinde bir yaban öküzü gelir, onu çalıştırır imiş. Ben o köye gittiğimde, civarındaki dağın altında çayın aktığı hâlî ve sâkin bir yer gördüm. Sâlike teveccüh-i tâm hasıl olacak ruhânî bir yerdi. Rivâyet edilir ki, Abd - ül - kâdir Ceylanî hazretlerinin şeyhi, yüce himmet ve açık kerâmet sahibi olan " Şeyh eb - ul - Vefâ Tâc - ül - ârifin - il - Bağdâdî ", Diyâr-ı Rûm'a üç halîfe göndermiş ve bunlara: "Bindiğiniz hayvan nerede tevâkkuf eder, dururs a, makâmınız ve irşâd yeriniz orasıdır, orada kalınız " diye vasiyyet

etmiş. Şeyhlerinin vasiyyetleri gibi yapmışlar. Bunlardan birisi, bahsettiğimiz Şeyh Çoban'dır. İkincisi, Sivas Vilâyetinin hududunda medfûn bulunan **Şeyh Merzübân** ' dır ki, vefâtından sonra da tasarrufâtı bâkidir. Menkıbeleri çok ve evlâtları ülemâ ve sulehâdandır. İçlerinde ehl-i hevâsı yoktur. Mezarı teberrük ve ziyâret olunur. Üçüncüsü, **Şeyh Mehmed Perhevendî** ' dir. Kabri Tokat civarında meşhur Çöreği Büyük zâviyesinin yakınındaki bir köydedir. Cümlesine Allah rahmet eylesin.

Şeyh Âdil : Kırk sene hücresinden zarûret olmadıkça çıkmayarak ibâdetle ömrünü geçirdiğini rivâyet ederler. Allah rahmet eylesin.

Kadı Burhan : Âlim, fâzıl, tasnîfat sahibi bir zâttır. Kabri kasabanın kenarındadır.

Şeyh Şehâbeddin : Kabri şehrin şimâlinde, kale kapısı yanındadır. Ferâiz'i şerh ettiğini söylerler.

Şeyh Aliyy-ül-Uryân : Keşif ve kerâmet sahibi olduğu rivâyet olunur. Kabri Şeyh Şehâbeddin'in yakınındadır.

Kadı Seyyidî : Kale kapısı yanında medfûndur. Yukarda zikri geçen Şeyh Merzübân evlâdındandır. Cedd-i âlîsi gibi tasarruf sahibi olduğunu rivâyet ederler. Allah rahmet eylesin.

Hacı Şâhin : Aliyy-ül-Uryân kabri yanında medfûndur. Kerâmet ehli bir zât imiş. Hakkında şöyle rivâyet ederler: Sâlih ve zengin bir adamın kölesi imiş. Efendisi Hicaza gitmiş. Arife günü efendisinin zevcesi helva pişirir, Hacı Şâhin'e : "Efendin helvayı çok severdi, keşke burada olsaydı da 'sıcağıyla' yeseydi" der. Hacı Şâhin de hanımına: "Onu bir kaba koyunuz, Allahın izni ile onu ulaştırırım" diyerek helvayı alıp, şehrin kıble tarafına gider. Bir müddet sonra eve avdetinde hanımı helvayı ne yaptığını sorar. Hacı Şâhin efendisine ulaştırdığını söyler ise de, hanım bir türlü inanmaz. Helvayı kendisi yiyerek böyle söylediğini zanneder. O gün efendisi Arafat'ta vakfede iken Hacı Şâhin gelip sıcak helvayı kabı ile önüne koyarak elini öptükten sonra gözden

kaybolur. Efendisi de helvayı yer kabını muhafaza eder. Hicazdan döndüğü vakit helvanın kabı efendinin eşyaları arasında çıkınca Hacı Şâhinin sıdkı ve kerâmeti zâhir olur. Efendi kendisini tebrike gelenlere, vâkıayı hikâye ile, beni bırakınız da Hacı Şâhinin elini öpünüz der. Bu suretle hâli şâyi olan Hacı Şâhin'e halk hürmet ve muhabbet eder ve ma'mur vakıf tayin ederler.

Şeyhimiz merhum **Şemseddin Sıvâsi** : Yukarda zikr edildiği gibi, Hasan Paşanın yaptırdığı câmiin havlisinde kârgir bir kubbe altındaki türbelerinde medfûndurlar. Mübârek mezarlarını, evcâ-ı redîe ve emrâz-ı şedîde'den muztarib ve bilhassa cin tutmuş olanlar ziyâretle kesb-i şifâ ederler. Sivas halkı, hac, gaza ve sair hayırlı bir sefere çıkmazdan evvel kabirlerini ziyâret etmeyi âdet ittihâz etmişlerdir.

Şeyh Çükânî : Meşhurdur. Zamanımızda kabrinin üzerine yeni bir bina yaptırılmış, evkafı vardır.

Hoca İmâm : Kabri mescidine muttasıldır. Erbâb-ı keşifden bir zât imiş. Derler ki mescidini yaptırırken mihrâb yerinde mimarla ihtilâf ederler. Hoca, Hıristiyan mimara: "Başını kaldır, Allah gözündeki perdeyi ref'eder" diyip elile mimarın gözlerini sıvazlayınca, mimarın Beyt-ul-lâh'ı görerek istiğfâr ile islâmı kabul ettiğini ve iyi bir adam olduğunu ve mimarın kabrinin de mescidin yanındaki dıvarın dibinde olduğunu söylerler.

Akbaş Dede : Kabri ziyaretgâhdır.

Yusuf Halîfe : Zayıf Yusuf diye meşhurdur. Kabri, şehrin meşhur Eğri Köprü'ye giden yolunun uğrağındaki kabristanda Halîfe Künbedi denilen bir kubbe altındadır.

Ali Baba : Kabri, Abdülvehhâb Gâzi türbesine yakın bir mahalde, çayın kasaba cihetinde, kendi mescidinin içindedir. Güzel ve güleç yüzlü, tatlı dilli, kerîm tabiatlı, cömert, yetim ve dul kadınlara yardım ve muâvenet eder, sofrası umûma açık bir zât idi. Allah rahmet eylesin.

Şeref Saray : Şeyh Şehâbeddin Söhreverdi'nin halîfelerinden, âlim, fâzıl, kâmil bir zâttır.

Mecd-üd-dîn Harzemî : Sâd-üd-dîn Hamevî'nin halîfelerinden âlim, ârif, büyük bir şeyhdir.

Şems-üd-dîn Tiflisî : Evhâd-üd-dîn Kirmânî'nin halîfelerindendir. Ârif, âlim, kâmil bir şeyhdir.

Bu son üç zât, Tezkiret-ül-evliyâ'da yazıldığı üzere ashâb-ı tasarrufdan ve kibâr-ı evliyâdandırlar. Allah cümlesine rahmet eylesin, sırlarını mukaddes ve eserlerini bâki kılsın.

Hâtemet-ül Hâteme:
Müellif Hakîrin Bazı Hâlleri

Cenâb-ı Allahın bana in'âm ve keremindendir ki, pederim merhum Şeyh İbrâhim Efendi ile 989 senesinde Hacca giderken, Şeyh ve üstâdım bana :" Oğlum, Hazret-i Muhammed'e Cenâb-ı Ali ne menzilede ise, sen de bana o menziledesin. Makâmât-ı mübârekede ve büyüklerin mezarlarında, hassaten Seyyid-ül-enbiyâ ve Sened-ül-asfiyâ Efendimizi ziyârette beni hayır duadan unutma" demişlerdi. Ve yine Allahın bana ihsân buyurduğu eltâf-ı İlâhiyyesinden birisi de, Hazretin vefâtından bu güne kadar hemen hiç bir gece geçmemiştir ki onu bir veya iki def'a görmeyeyim. Görmediğim günler pek nâdirdir. Bu, Allahın dilediğine bahşettiği fazl-u-keremi'dir. Hazretin işbu menâkıb-i şerîfesini cem'etmeyi murad ettiğimde, bir gece rüyâmda, bir tepenin altındaki bir mescid'de bulunuyorum. Cemaatla beraber Hazret ve pederim merhum Şeyh İbrâhim Efendi'de oradalar. Babam ile aramızda bir kimse olduğu halde duruyorum. Hazretin elinde Çükânî bir asâ var. Beni çağırıyor, yanma varınca bana: "Beyt-ul-lâh-il-harâm'ın şerîfi bizi ziyâret etmek murad ediyor, sen ne dersin ?" diye soruyor. Ben de: "Fazl-ı kerâmettir" diyorum. "Öyle ise ara, bul, ne vakit geleceğini anla" diyor. Ben tepenin üstüne çıkmak isterken, üstündeki bir adam yüksek bir sesle : " Yanınızdakileri bize

gönderiniz ki, yemeklerimizi, taamımızı size götürsünler" diye nidâ ediyordu. Bu halde uyandım. Yanımda bulunanlara anlattım. "Rüyânız sâlihdir, kitabınızın mübârek olmasına; ve Beyt-ul-lâh sahibinin taam göndermesi, fazl, rahmet ve mağfiret-i İlâhiyye'ye işârettir" diye ta'bir ettiler. Ve yine lutf-i İlâhî'den birisi de, Allaha teveccüh edenler için Kitâb-ul-lâh'dan bir "vird" cem'ine muvaffak buyurmasıdır. Vird'e, evvelâ seyyid-ül-istiğfâr ile başladım. Sonra her kelâm ve hitâbın hatmi olan Fâtihât-ül-kitâb ile, "velleyl-i izâ yağşâ" suresine kadar surelerin tertibi üzere, uzun ve kısa bütün surelerde fazîleti hakkında hadîs-i şerîf veya Ashâb-ı - kirâmın eseri vârid olan âyât-ı izâmı intihâb ettim. Velleyl-i suresinden sonraki sureleri de tamamen aldım, ve ondan sonra da Esmâ-i Hüsnâ okunmak suretile tertibledim ve ismini " **Hatm-i Sagîr**" tesmiye ettim. Çünkü az bir zamanda okumak mümkün ve kolaydır. Bu vird'i okuyanların hatm-i kebîr sevâbına nâil olmalarını Allahdan recâ ve niyâz eylerim. Gece, gündüz, ne vakit olsa şevâgil-i fâside ve avâik-i kasîdeden hâlî ve fârig olunduğu vakitlerde okunur. "**Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh-il aliyy-il azîm**".

Bu risâle, Âl-i Osman'ın zübdesi Sultan Ahmed Bin Mehmed Han'ın zamanında sona erdi. Sultanın adâlet kılıncı zulmün karanlığını izâle ettiğinden dolayı ona hayır dua etmek bize vâcib ve belki farz gibi olmuştur. Deverânın âhırına kadar devletinin payidâr olup ordularının Kaviyy ve Metîn ismine mazhar ve Rûh-ül-emîn'in, melâike-i kirâm ve ervâh-ı enbiyây-ı izâm ve ricâl-ul-lâh-ı fihâm'ın imdâdına mazhar olmasını Cenâb-ı Hakdan niyâz ederim. Allahım ! İslâmın livâsını, bayrağını daima mansûb olarak dalgalandır ve altında cem' olanları gâlib ve mansûr et ve din düşmanlarının bayrağını da ters çevir ve altında toplananları mağlûb ve makhûr eyle. Yâ Rabbi, vüzerâsını küffâra şiddetli, fukaraya merhametli kıl, yakınlarını sâdık; nedimlerini, kendilerine ilticâ edenlere kerîm ve şefîk kıl. Düşmanlarını Ashâb-ı Fil gibi dağıt, perişân et ve asker-i İslâmın kılınç ve oklarını Ebâbil Kuşları gibi müessir eyle ve aşikâr olan hakka müzâhir kıl.

(SOY AĞACI)

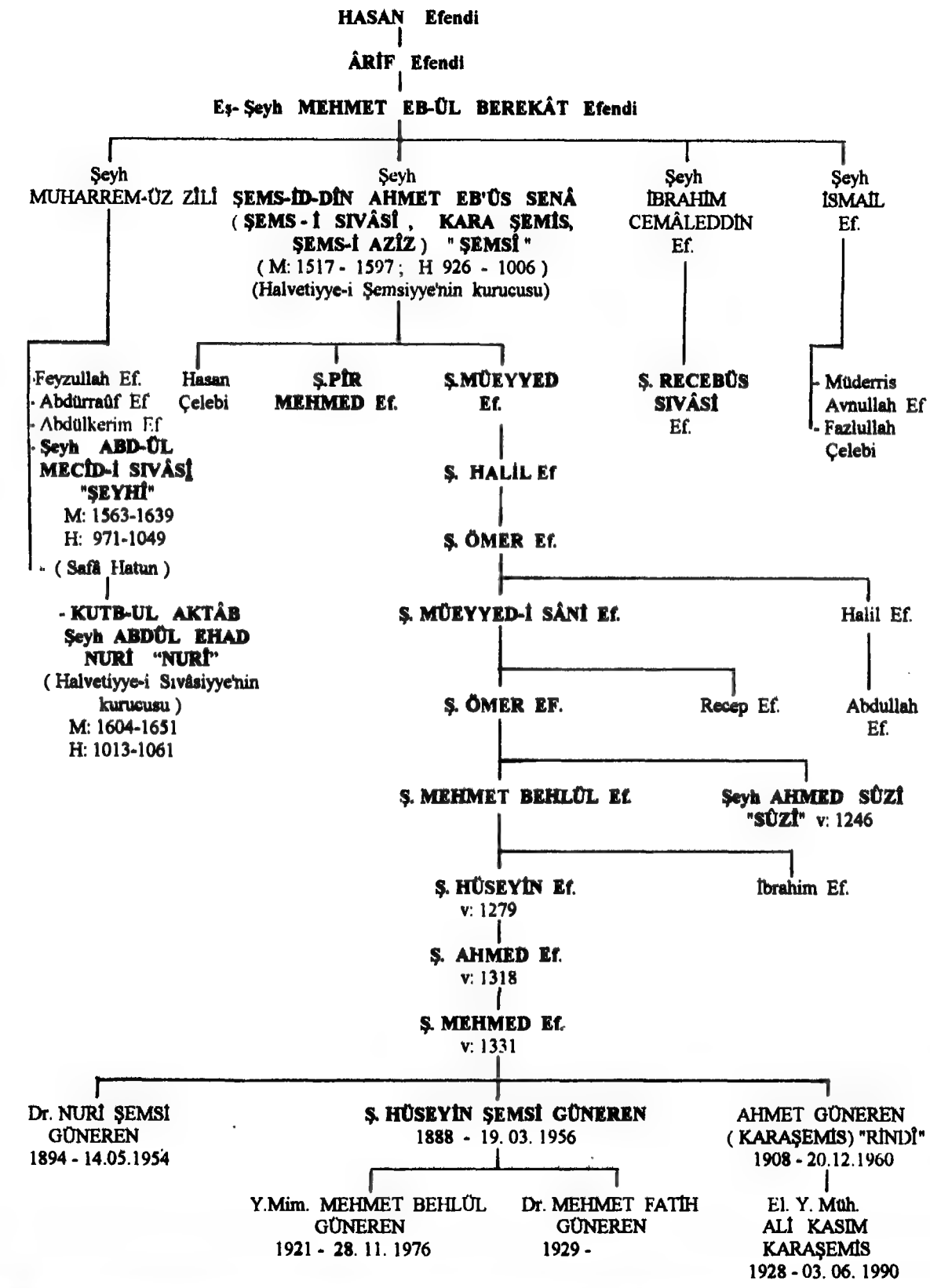
HASAN Efendi
ÂRİF Efendi
Eş- Şeyh MEHMET EB-ÜL BEREKÂT Efendi
Şeyh MUHARREM-ÜZ ZİLİ
Şeyh ŞEMS-İD-DİN AHMET EB'ÜS SENÂ (ŞEMS - İ SIVÂSÎ , KARA ŞEMİS, ŞEMS-İ AZİZ) "ŞEMSÎ" (M: 1517 - 1597 ; H 926 - 1006) (Halvetiyye-i Şemsiyye'nin kurucusu)
Şeyh İBRAHİM CEMÂLEDDİN Ef.
Şeyh İSMAİL Ef.
Feyzullah Ef.
Abdürraûf Ef
Abdülkerim Ef
Şeyh ABD-ÜL MECİD-İ SIVÂSİ "ŞEYHÎ" M: 1563-1639 H: 971-1049
(Safâ Hatun)
- KUTB-UL AKTÂB Şeyh ABDÜL EHAD NURİ "NURÎ" (Halvetiyye-i Sıvâsiyye'nin kurucusu) M: 1604-1651 H: 1013-1061
Hasan Çelebi
Ş.PİR MEHMED Ef.
Ş.MÜEYYED Ef.
Ş. HALİL Ef
Ş. ÖMER Ef.
Ş. MÜEYYED-İ SÂNİ Ef.
Halil Ef.
Ş. ÖMER EF.
Recep Ef.
Abdullah Ef.
Ş. MEHMET BEHLÜL Ef.
Şeyh AHMED SÛZİ "SÛZİ" v: 1246
Ş. HÜSEYİN Ef. v: 1279
İbrahim Ef.
Ş. AHMED Ef. v: 1318
Ş. MEHMED Ef. v: 1331
Ş. RECEBÜS SIVÂSİ Ef.
Müderris Avnullah Ef
Fazlullah Çelebi
Dr. NURİ ŞEMSİ GÜNEREN 1894 - 14.05.1954
Ş. HÜSEYİN ŞEMSİ GÜNEREN 1888 - 19. 03. 1956
AHMET GÜNEREN (KARAŞEMİS) "RİNDİ" 1908 - 20.12.1960
Y.Mim. MEHMET BEHLÜL GÜNEREN 1921 - 28. 11. 1976
Dr. MEHMET FATİH GÜNEREN 1929 -
El. Y. Müh. ALİ KASIM KARAŞEMİS 1928 - 03. 06. 1990

LÜGATÇE

A

Abd : Kul, köle, mahlûk
Âbid : Çok ibadet eden (a uzun okunur)
Acîb : Şaşılan ve hayret uyandıran şey, garib ('i' uzun)
Âfak : Ufuklar (ilk 'a' uzun okunur)
Ağyâr : Yabancılar, başkaları
Ahass-ı havâs (Ehass-ül havas) : En halisin halisi, salihlerin en salihi
Ahfâd : Torunlar, evlât oğulları
Ahkâm-ı diniyye : Din hükümleri (ikinci 'a' uzun okunur)
Ahlâf : Halefler, evladın evlatları
Ahlâk-ı hamîde : Övülmeye değer iyi vasıflar
Ahvâl : Hal'ler, durumlar, oluşlar, bulunuşlar (son 'a' uzun)
Ahyar : Hayırlılar, dostlar, iyilik sevenler
Akâid : Akîdeler, inançlar, îtikâd edenler, inanç esasları ve hükümleri
Akâid-i sahîha : Doğru akîdeler
Akdes : En kudsî, en mübârek
Akik : Yüzüklere takılan kırmızı renkli kıymetli taş
Akîl : Aklı başında. akıllı
Akran : Yaş, sınıf, deraca gibi yönlerden birbirlerine benzeyenler
Aks etme : Yansıma
Allahda seyr : Hakka ermek için yapılan mânevi yolculukda, önce "Allaha doğru " gidilir (= seyr edilir) ki, buna " seyr-i il'âllah " denir. Sâlik (hakikat yolcusu) Hakkı tanıdıktan sonra ise " Allah'da seyr = seyr-i fil' lâh " başlar ki, artık kalp tam ve gerçek inanmıştır. Allah ile söyler (sözleri Allah tarafından diline ilhâm edilir).
Âl : Soy, sülâle ('a' uzun ve ince okunur) Âl-i Selçuk: Selçuk Oğulları
(Âl-i Muhammed : Peygamberimiz (sav) hazretlerinin pâk sülalesi)
Ale-l - âde : Âdet olduğu gibi, bayağı, basit
Alem : Bayrak ("a" kısa okunur)
Âlemler : Allahın isim ve sıfatları sonsuz olduğu için bunların zuhûr yeri olan âlemler de sonsuzdur. Bu âlemler şu beş mertebede düşünülür
*Lâhût Âlemi (Âlem-i Lâhût):
*Ceberût Âlemi (Âlem-i Ceberût)
*Melekût Âlemi (Âlem-i Melekût) :
*Şâhâdet Âlemi / Mülk Âlemi (Âlem-i Şâhâdet, Âlem-i Mülk)
*Nasût Âlemi (Âlem-i Nasût)
Âlem-i nûr : Nûrlar âlemi ('a' uzun) Âlem-i zûr : Yalancı âlem
Âlî : Yüce , yüksek ('a' ve "i" ince ve uzun okunur)

Âlim : Çok okumuş, bilgin, ("a" uzun ve ince okunur)
Alîm : (Cenab-ı Hakkın sıfatlarından) Bilgisi ezelî ve ebedî olan, her şeyi tam manasıyla bilen. ("a" kısa, "i" uzun okunur)
Alîm-ül-hakîm : Âlim ve hikmet sahibi Allah (Hikmet: en üstün ilimlerle en üstün hususları bilmek) ("a" lar kısa ; "i" ler uzun okunur)
Â'mâl : Ameller, yapılan hayırlı işler
Âmil : Sebep, bir vilâyetin vâlisi
Âmiz : Karışık, karışmış (örn. "hikmet âmiz" = hikmetli, hikmetle karışık) ("a" yumuşak ve uzun)
Anâsır : Unsurlar, elemanlar, ögeler
Ânın : Onun
Ankã-yı mügribin (magribin) : Zümrüd-ü ankã kuşu, ismi olup cismi bilinmeyen çok büyük kuş
Arık : zayıf, beslenmemiş
Ârız : Sonradan olan ('a' uzun okunur)
Ârif : Bilen, bilgide ileri olan
Ârif-i billâh : Cenab-ı Hakkı bilen (yol gösterici =mürşid)
Arş : En büyük felek, mülk, Allahın kudretinin ilk tecelli ettiği yaratılmış şey,
Arş-ı Kerîm : Her şeyi kuşatan küllî nefis , (Levh-i Mahfûz, Levh-i Kader, Kitâb-ı Mübîn, Yâkut-i Ahmer)
Arş-ur Rahmân : Kâmil insanın kalbi
Asâ : Baston, değnek, elde taşınan sopa
Asâlet : Soyluluk (ikinci 'a' uzun, yumuşak okunur)
Asfiyâ-i kirâm : Şerefli, kerim safiyet ve olgunluk sahibi zâtlar (son iki 'a' uzun)
Ashâb (Bk. Eshâb) : Sahipler, arkadaşlar (son 'a' uzun)
Asl : Temel, esas, Usûl : (Asl' ın çoğulu) temeller, esaslar ; yol, yöntem, metod
Asl-il-usûl : Yolların / usûllerin (metodların) esası; Esasların esası
Âşinâ : Bildik, tanıdık (a' lar uzun okunur)
Atâ : Bağışlama, verme, bahşiş, lütuf
Âtıfet : Koruma, sevgi, acıma, şefkat
Ãtıl : İşlemiyen, boş duran, tembel
Atiyye : Hediye, bahşiş, lütuf ve ihsân ('a' kısa)
Avâik : Manialar, engeller, müşküller
Avâlim : Âlemler, Cihanlar
Avam : İlmi irfanı kıt kimse, tevhid'e erememiş kimse
A'vân : Yardımcılar (Avene : Yardım edenler, beraber olanlar)
Avlı (Avlu) : Evlerin içi veya yanında duvarla çevrili üstü açık alanlar
Avn : Yardım, imdat, yardım eden
Ayâl (Iyal) : Çoluk çocuk, nafakasını temin zorunda olunan aile fertleri

A'yân : İleri gelenler, yüksek meclis üyeleri
(Ayân : Âşikâr, görünür şekilde - örn. ayân beyân)
Âyât : Âyetler Âyât-ı kerîme : Şerefli âyetler Âyât-ı izâm : Büyük ayetler
Âyine : Ayna
Ayn : Tıpkısı. tã kendisi
Ayn-ül yakîn : Bir şey hakkında gözle görür derecede kazanılan kesin bilgi
(Hakk-ul yakîn : Bir şey hakkında o şeyi yaşayarak edinilen kesin bilgi)
(İlm-el yakîn : Bir şey hakkında habere / ilime dayanarak edinilen kesin bilgi)
A'zâ : Vücûdun her hangi bir uzvu / organı, bir cemiyetin üyesi
(Cem'i a'zãsı : Bütün uzuvları / organları)
Âzâde : Serbest, bağlardan kurtulmuş, hür
Âzam : En büyük, çok büyük, daha büyük
Azık : Yolculuk için hazırlanan yiyecek
Azîmet : Allahın emirlerini tam olarak, eksiksiz ve mükemmel yerine getirmek ; kat'i karar ; yola çıkmak
Azîz : İzzetli, mânevi kudret sahibi

B

Bâb : Konu, mevzu (bu bâbda = bu konuda); kapı ; bölüm
Bac : Vergi
Bâd : Yel, rüzgâr, nefes (Bâd-ı rahmet : Rahmet rüzgârı)
B'ad (Bade) : Sonra Bad-el-vefât (Bad-el mevt) : Ölümden sonra
Bahil : Hasis, cimri
Bâhusus : Hususiyle, özellikle, en çok, hele
Bâki : Ebedi, sonu gelmez, kalıcı, daimî ('a' uzun)
Bâliğ olmak : Yetişmek, erişmek
Bâni : Kurucu
Basar : Görme, görme duygusu, kalple hissetme
Batnen ba'de batnın : Nesilden nesile, kuşaktan kuşağa, soydan soya
Bãtıl : Hak olmıyan, sahte, hurafe
Bãtın : iç yüz, gizli, sır ('a' uzun) Bãtınen : Mânevi yönden, iç ãlem yönünden
Behemahâl : İster istemez, mutlakã, her hâl ve şartta
Behre : Nasip, pay, hisse
Bekã (Bakã) : Devamlılık, ayni hal üzere daim kalmak
Belî (Belâ) : Evet
Beliğ : Maksadını açık, düzgün ve noksansız ifade eden, belâgatli
Beşâret : Müjde, sevindirici haber ('a' uzun ve ince)
Beşâşet : Güler yüzlülük ('a' uzun ve ince)

Beyân : İzah, açıklama, açık olarak söyleme
Bey'at (biat) : Bir kimseye bağlılığın bildirilmesi
Bezl : Bol bol vermek, saçmak
Bigâne : Kayıtsız, ilgisiz
Bihakkın : Hakkiyle, tamamiyle
Bi hamdillâh : Allaha hamd olsun ki
Bi izn-il-lâh : Allahın izni ile
Bilâhare (bilâhıre) : Sonra, sonradan
Bizzarûre : İster istemez
Burak : Resulullah'ın Miraç'ta bindiği binek
Buhl (Buhul) : Cimrilik, tamahkarlık, hasislik
Büdelâ : Gönlünü tamamen Allaha vermiş evliya zümresi, ermişler

C

Câri : Akan, akıcı, insanlar arasında geçerli ve itibarlı olan
Ceberût : Ululuk, Allahın büyüklüğü, İlâhi kudret ve azamet
Celâl : Cenab-ı Hakkın kahrının ve azametinin tecellisi ('a' uzun, ince)
Celâlet : Kuvvet ve şiddetlilik, yiğitlik, bahadırlık
Cem etmek : Toplamak, (tasavvufda) Halkın, Hakkın dışındaki şeylerin Allah ile kâim olduklarını görmek. Bunun karşıtı: Tefrika olup Hakkın dışındakileri yani mâsivayı görmektir. Cem'in cemmi = Cemm-ül cem : Hakdan başka hiç bir şey görmeme hâlidir. Ayn-ül cem : Bütün fiillerin hakiki fâili olarak Hakkı görmektir, yani "Lâ fâile illâllah", kozmik şuur.
(bu) Cem'in şem'i : (Bu) topluluğun ışığı
Cemâl : Cenab-ı Hakkın lütuf ve ihsan ile tecellisi ('a' uzun, ince), güzellik
Cerîme : Suçludan alınan para cezâsı, cereme
Cevâhir : Cevherler Cevâhir-i kudsiyye : Kutsal cevherler
Cevâhir-i elfâz : Çok kıymetli sözler, cevherli sözler
Cevârih : El, ayak gibi vücut organları
Cevdet : İyilik, güzellik, kusursuzluk
Cevâz : İzin, ruhsat, müsaade
Cevelân : Dolaşma, gezme
Cevr (Cevir) : Eziyet, sıkıntı, cefâ
Cevher : Bir şeyin özü. esası, kıymetli taş, zerre, en küçük cisim, atom
Cidâl : Sözle mücadele, cenk ('a' uzun)
Cîfe : Kokmuş et, ölü hayvan, leş
Cihâd : Din uğruna düşmanla savaşmak
Cünûd : ('cünd' ün çoğulu) askerler, askerî kıt'alar, askerî kuvvetler

D

Dahl : Karışma, bir şeyin içine girme
Dar-üs saltana : Saltanat yeri, saltanat'ın başkenti, İstanbul
Dem : An, vakit, saat, kan, nefes, soluk
Denî : Soysuz, alçak
Derc etmek : Kitabın içeriğine almak
Ders-i âmm : Camilerde isteyen kişilere ders veren müderris (öğretmen)
Derûn : İç, içeri, gönül, kalb
Dihye-i kelbî : Ashab'tan Dihye b. Hanife el-Kelbî. Bizansa elçi gönderilmişti. Çok yakışıklı olduğu için Cebrail a.s. vahiy getirdiğinde çok zaman onun suretinde görünürdü.
Dirâyet : Beceriklilik, akıl, zeka
Dirre : Kamçı

E

Ebed : Sonu olmıyan gelecek zaman
Ebniye : Binalar, yapılar
Ebrâr : Sâdıklar, iyiler, özü sözü doğrular, faziletliler
(Suedâ-i ebrâr : Allahın rızâsını kazanmış sâdık / faziletli kişiler)
Eclâ : Pek parlak, çok güzel, çok aşikâr
Ecsâm : Cisimler
Ednâ : Pek aşağı, çok yakın
Ef'âl : Fiiller, işler
Efdâl : Çok erdemli, daha fazîletli Efdâl-i ibâdât : Daha fazîletli ibâdetler
Efkâr : Fikirler, düşünceler
Ehibbâ : Dostlar, sevgililer, habib'ler
Ehil : Iyâl, eş / birinin karısı; bir işte mâhir / usta / becerikli kimse
Ehl-i Beyt : Ev halkı, Hz. Peygamberin hâne halkı (Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fâtımat-üz Zehrâ vâlidemiz)
Ehl-i felâh : Kurtuluş / saâdet / selâmet ehli
Ehl-i keşif : Perdeli olan ve duyularla bilinemeyen hakikatleri bilen velî
Ehl-i lisân : Lisân'da usta olan kimseler. (Lisân : Konuşma dili)

Ehl-i tahkîk : Hakikatleri delilleri ile bilen kimseler
Ehl-i tarîk : Yol ehli, tarîkat mensubu ("a" kısa, " î " uzun)
Eimme-i (Eimmet-ül) esmâ : İsimlerin başları, imamları
(Tasavvuf da : Allahın şu yedi ismi "Esma-i Seb'a":
Lâ İlâhe İllâllâh, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kahhâr)
Ekrem : Çok cömert, daha kerîm, en kerîm
Elfâz : Sözler, lâfızlar, lûgatler
Eltâf-ı İlâhiyye : İlâhi lütuflar
Elzem : En lüzumlu, en gerekli
Emrâz-ı şedide : Şiddetli hastalıklar
Emsâl : Denk, benzer
Emvâl : Mallar
En'âm : Nimetler
Enbiyâ : Nebiler, peygamberler
Enbiyâ-yı izâm : Büyük peygamberler
Enfâs : Nefesler, dualar, canlar, ruhlar
Enîn : İnilti,
Envâ : Neviler, çeşitler
Envâ-ı ibâdat : Çeşitli ibâdetler
Envâr-ı İlâhiyye : İlâhi nurlar
Erbâb : Bir işin ehli olan, o işde maharet sahibi olanlar
Erkân : Rükünler, temeller, esaslar, ileri gelen kimseler
Ervâh : Ruhlar Ervâh-ı âliye : Yüksek ruhlar
Esed-ul-lâh-il Gâlib : Allahın mağlûb edici aslanı (Hz Ali'nin bir lâkabı)
Eshâb : (Bk.: Ashâb) Eshâb-ı divan : Divan üyeleri
Eshâb-ı enfâs : Nefes sahipleri, duası makbul olanlar
Eshâbı Şimâl : Amel defterleri kıyâmet gününde sol tarafından verilecek olan cehennemlik kimseler, solda olanlar, müşrikler
Eshâb-ı yemîn : Kıyâmette amel defterleri sağ taraflarından verilecek olan, kişiler, ahid ve yeminlerinde sebat edenler, sağda olanlar, müminler
Esmâ : İsimler Esmâ-ül Hüsnâ : Allahın güzel isimleri)
Esmâ-i izâm : Büyük isimler Esmâ-ul-lâh : Allahın isimleri
Esmâ ve sıfat eshâbı : Allahın isim ve sıfatlarının bilgisine sahip olanlar
Eşkâl : Şekiller, kılıklar, insanların görünüşleri ("a" ince ve uzun)
Eşrâf : İleri gelenler, büyükler, şerefli kişiler
Eşrâr . Şerli kimseler, kötülük ediciler

Etibba : Tabipler, doktorlar, hekimler
Etvâr : Tavırlar, haller, davranışlar
Evâil : Başlangıçlar, evveller, eskiler
Evcâ-ı redie : Kötü (şiddetli) ağrılar / acılar / vecâ'lar
Evlâd-ı mânevi: Mânevi yönden evlât Evlâd-ı sulbî : Kendi sulbinden (döl'ünden) gelen evlât
Evliyâ-i izâm: Büyük evliyâlar
Evsâf-ı hamîde : Öğülmeye lâyık güzel sıfatlar
Evtâd : Direkler, sütunlar, (burada) dört cihete hükmeden büyük veliler
Evzâ : Haller, durumlar
Ezâ : İncitme, kırma
Ezel : Başlangıcı olmadan her zaman var olan

F

Fâcir : Hak'dan sapan, haram ve günâha dalmış kişi
Fâik : Üstün
Fakih : Fıkıh ilmini (dinin usul ve hükümlerini) bilen âlim
Fakr : Yoksulluk, kendisindeki her şeyin Allahın olduğunu bilmek
Fâriğ : İlgisini kesmiş, ilgi göstermeyen
Fâsık : Günahkâr, allahın emirlerini yapmayan, yasaklarını yapan kişi
Fâsid : Yanlış, bozuk, kötü
Fasih : Açık ve güzel konuşan ('a' kısa okunur!)
Fatin : Zeki, anlayışlı, zihni açık, fetânetli ('a' ve 'i' kısa)
Fehm (Fehim, Fehem): Anlayış, zihnen kavrayış
Fenâ : Yokluk, yok olma, benliğini yok edip Hakka ulaşma
Ferâgat : Özveri, hakkından vaz geçmek
Ferâset : Anlayışlılık, çabuk seziş yeteneği
Ferîd : Benzersiz; doğrudan Kur'an-ı Kerîm'den ders alan evliyâullâh
Fer'iler : Esasa ait olmıyan , dallara ve şubelere ait teferruat şeyler
Fesekâ : Fâsıklar, günâhkârlar
Fetvâ : Bir şey hakkındaki dini hükümlerin ehliyetli kişilerce bildirilmesi
Fevc fevc : Dalga dalga
Fevt etmek : Kaybetmek, fırsatı kaçırmak (Fevt : Ölüm)

Feyz : Bolluk, bereket, ihsân, kerem
Feyz-i akdes : En kutsal feyizler
Feyz-i mânevî : Allahın lütfettiği iç mutluluğu
Feyz-i tâm : Noksansız, eksiksiz feyiz / ihsân
Fırka : Parti, insan grubu, (askerlik:) tümen
Fısk : Allaha isyan, Hak yoldan çıkma, ahlâksızlık, dinsizlik (Bk. Fasık)
Fıtnat : Zihin açıklığı, çabuk kavrayış
Fihâm : Çok kuvvetli, nüfûz / itibâr sahibi kimseler, ulular, büyükler
Filvâki : Mevcut duruma göre, var olan hale göre
Fuhş : Haddini aşma, kötülük, namusa aykırılık
Fukahâ : Fakih'ler, Fıkıh âlimleri
Fukarâ : Fakirler
Fukarâ-i tarîkat : Allah yolunda fakri (yoksulluğu) tercih edenler.
Füru' : Dallar, fıkıhta cüz'i hükümler ve kâideler
Fuzalâ (Fudalâ) : Fazîletliler, erdemliler, fâzıllar
Fütûr : yeis, ümitsizlik, keder, zaaf
Füyûzât : Feyizler, mânevî tecellîler
Füyûzât-ı Rabbânîye : Allahtan gelen feyizler

G

Gaffâr : Bağışlaması çok, günâhları örten
Galebe : Üstün gelmek, yenmek
Ganî'lik : Zenginlik, varlıklı olmak
Garaz : Maksat, kötü niyet, kin ve düşmanlık
Garp : Batı Şark : Doğu, Şimâl : Kuzey, Cenup : Güney
Gayb : Gizli, akıl ve duyularla bilinemiyen
Gazâ : Din uğrunda savaş,
Gılâf : Bir şeyin üzerinin örtüsü, kılıf
Gıll-u gış : Gönül darlığı, iç bozukluğu
Gılman : Cennette hizmet gören gençler
Gılzet : Kabalık, çirkinlik
Gufrân : Affetme, merhamet etme, yarlıgama
Günâh-ı kebâir : Büyük günâhlar

H

Habis : Kötü, alçak, pis
Hacâlet : Utanç, mahcûbiyet, utanılacak şey, yüz karası
Hacât : Hâcetler
Hâcet : İhtiyâç duyulan şey, ihtiyâç, lüzûm
Hacil : Utanmış, utanan ("a" kısa okunur)
Hadîs : Peygamberimizin kutsal sözleri, Bunlardan bahseden ilim
Hâdis : Meydana gelen, ortaya çıkan, yeni yeni çıkan
Hâdise : Olay ; Hâdîsât : Olaylar
Hâdim : Hizmet eden
Hadîs-i Risâletpenâhî : Hazret-i Peygamberin hadîsi
Hadsiyyât : Mümkün olan şeyler, mümkînât
Hafz : İtidâl, ılımlılık, aşırı olmamak, ölçülü olmak
Hâk : Toprak Zerre-i hâk : Toprak zerresi
Hakãyık (hakãik) : Hakikatlar, doğru olan şeyler
Hakãyık-ı İlâhiyye : İlâhî hakîkatler Hakãyik-i Kur'aniye : Kur'an hakikatları
Hakdan halka seyir : Mânevi yolculukta kişinin "fenâfillah" olması yani kulun zãtı ve sıfatının Hak'kın Zãt ve Sıfatında yok olmasından sonra, o zâtın insanlara yol göstermek üzere Halk'ın arasına geri dönmesidir. Bu , 'davet ve irşâd ' makãmıdır ve o zât 'Mürşid-i Kâmil'dir.
Hakîkat-ül gaybiyye : Gayb âlemine ait hakikatler
Hakîm : Çok bilgili, bilge ('a' kısa ' i ' uzun okunur !)
Hâkim : Yargıç ('a' uzun, ' i ' kısa) Hakem : Ara bulucu, hakem ('a' ve 'e' kısa)
Hakîr : Önemsiz, değersiz, zavallı, hor
Halâs : Kurtulma, kurtuluş
Hâlât :Haller, keyfiyetler
Hâlet : Dikkate değer hâl, keyfiyet, nitelik, sûret
Hâl ehli : Bir şeyi (laf ile değil) yapan veya bir mertebeye ulaşan kimseler
Hâli : Tenha, boş, ıssız, sahipsiz
Halîfe : Birinin yerine geçen veya geçmesi kararlaştırılan kimse
Halim : Yumuşak huylu ('a' ve ' i ' kısa okunur !)
Halita : Karışık halde olan, karışık, karma
Hallâk : Yaratan, halk eden (ikinci 'a' uzun) Hallâk-ı Âlem : Âlemlerin Yaratıcısı
Hamd-ü senâ : Hamd ve şükür ederek Allahı isimleriyle methetmek, öğmek

Hâmi : Koruyucu
Hanîn : İnleme, şiddetli ağlayış
Harîk : Yangın, ateş (' a ' kısa, ' î ' uzun)
Harîm : Yabancıların giremiyeceği, dokunamıyacağı yer veya şey
Hasene : İyilik, güzellik, Allah rızâsına uygun iş
Haslet : Huy, tabiat, mizâc
Hâtem : Mühür, üstü mühürlü yüzük
Hâteme (Hãtime) : Son söz
Hâtemet-ül hâ teme : En son söz, son sözün son sözü
Hatib : Güzel konuşan, hutbe okuyan
Hãtif-i gayb : Gayb'dan (akılla bilinmezler âleminden) haber veren melek
Hatm : Bitirme, Kur'an-ı Kerîmi baştan sona okuma, mühürleme
Hatm-i kebir : Büyük hatim (Kur'an-ı Kerimi baştan sona okumak)
Hatm-i sagîr : Küçük hatim , Kur'an-ı Kerim'den sırayla seçilmiş ayetleri okumak
Havãss (havãs) : Okumuşlar, bilginler, saygın kimseler, duyular, hisler
Hayâ : Utanma, sıkılma, ar, edep, Allah korkusuyla günahtan sakınma
Hayâlât : Hayâller
Hayât-ı dãime-i tayyibe : Ebedî güzel hayat
Hayrât : Sevâp için yapılan hayırlı işler veya kurulan müesseseler
Hayr-ı kesîr : Çok büyük hayır
Hazele : Adiler, aşağılıklar, bayağılar, alçaklar
Hazm : Sindirme, bir şeyi iyice sindirerek öğrenme
Hazret-i Sıddık : Hazret-i Ebûbekir
Hevâ : Gelip geçici heves, nefsin istekleri, zararlı arzular
Hevesât : Arzular ve nefsâni hevesler
Hıfz : Saklama, muhafaza etme, koruma
Hibe : Bağışlama, bağış
Hicâb : Perde, örtü, utanma duygusu
Hidâyet : Doğru yola girmek, bãtıl yoldan uzaklaşmak
Hidâyet-i ezelîye : Yaratılıştan doğru yola sokulma
Hidmet : Hizmet, iş, görev
Hikmet : Bilgi, Eşyanın hakikatlerinden bahseden ilim, herkesin bilmediği gizli sebep, yaratılıştaki İlâhî gãye, faydalı kısa söz
Hilm : Doğuştan yumuşak / iyi huyluluk
Himmet : Mânevi yardım ve koruma
Hirâset (harâset) : Ekip biçme, ziraat

Hisset : Hasislik
Hitâbet : Güzel ve faydalı konuşmak, hutbe okumak
Hitâb-ı müstetâb-ı ismâ'e eden : Güzel kitâbı (Kur'an-ı Kerîm'i) işittiren / dinleten
Hud'a : Hile, aldatma
Hulûs sahibi : Gönlü temiz, samimi, saf
Hunhar : Kan döken, kan içen, zâlim
Huşû : Tanrı huzurunda boyun eğme, alçak gönüllülük, nefsini hor görme
Huşûnet : Sertlik, kabalık, kırıcı olmak
Huzû : Alçak gönüllülük
Hüdâ : Doğru yolu gösterme, Kur'an-ı Kerîm
Hükemâ : Hakimler ('a' uzun okunur) , bilgeler
Hükkâm : Hâkimler
Hüküm : Karar, emir, hâkimlik, kadılık
Hülefâ : Halifeler
Hüsrân : Mahrumiyet, kayıp, çok büyük ziyân

I , İ

Iskat : Ölünün namına dağıtılacak sadaka; düşürmek, düşürülmek
Iztırâri : Mecburi olarak
İbâdât : İbâdetler
İbdâ : Örneği olmıyan bir eser ortaya koyma
İbrâm : Can sıkacak derecede ısrar etme / üzerine düşme, zorlama
İbzâl etmek : Esirgemeden bol bol harcama, bol bol vermek
İbtidâ : Başlangıç
İctima' etmek : Toplanmak, bir araya gelmek
İdrâk : Anlayış, akıl erdirme
İfâ etmek : Bir işi gerçekleştirmek, yapmak
İfâkat : İyileşme, hastalıktan kurtulma
İfsâd : Bozma, fesada uğratma, karışıklık çıkarma
İftâ : Fetvâ vermek
İhâta : Geniş bilgi ve tam kavrayışla anlamak, etrafını çevirme, sarma
İhdâ : Hidayete eriştirmek, doğru yolu göstermek, hediye etmek / vermek
İhfâ : Gizleme, gizlenme
İhlâs : Hâlis, temiz, samimiyet, doğruluk

İhram : Hacıların dikişsiz elbisesi, Hac ederken bazı şeylerden nefsi men etmek
İhsân : İyilik etme, bağışlama, bağışlanan şey, lütuf, iyilik
İhtilâc : Kaslarda çarpınma şeklinde kasılmalar, seyirme
İhtimâm : Özenle, dikkatle iş görme, gayretle çalışma
İhtiyâr : İstiyerek seçmek, gönüllü olarak yapmak
İhtiyâr-ı tekãüd : İstiyerek emekliliği tercih etmek, köşeye çekilmek
İhvân : Candan dostlar, sadık arkadaşlar, eş dost, tarîkat arkadaşları
İhyâ : Diriltmek, canlandırmak, eski haline getirmek
İkmâl : Tamamlamak, eksiğini giderme, kemâle erdirme
İlhâd : Doğru inançtan dönme, inanç bozulması, dinsizlik
İlâ ãhırıl -âye : (Söz konusu olan) Ayetin sonuna kadar
İllet : Hastalık, şifasız hastalık, bir şeyin sebebi
İlhâm-ı İlâhi : Allah tarafından kalbe doğan manalar
İlim rüûneti : Âlimlik gururu, ilim sahibi olmanın verdiği kibir
İlm-i ledünnî : İlham ile vasıtasız gelen ilimler
İlm-i kadîm : Eski ilim
İlmi ile âmil : İlmi ile uygun iş gören, bildiğinin icabını yerine getiren ('a' uzun)
İlticâgâh : Sığınma yeri
İmâmet : Baş olmak, reislik
İmdâd : Yardım
İmtisâl : Örnek kabul etmek
İnkiyâd : Boyun eğmek, razı olmak
İnâbe : Günahlara tövbe edip Hak yoluna ve bir mürşidin terbiye dairesine girmek
İn'am : Nimet verme, iyilik etme
İnâyet : Lütûf ihsân, iyilik
İnâyet-i ebediyye : Sonsuza kadar sürecek lütuf ve ihsân
İnhizâm : Bozguna (hezimete) uğrama, yenilme, mağlûb olma
İnkıyâd . Boyun eğme
İns-ü cin : İnsan ve cin
İnşâ' : Güzel nesir halinde yazmak
İnşirâh : Rahatlık, açıklık
İntihâ : Son, nihayet, sona erme,
İntihâb etmek : Seçmek
İntikal : Bir yerden diğerine göçme, bir şeyi algılayabilme
İbtidâdan intihâya : Baştan sona
İrâb : Arabçada kelime sonlarındaki harflerin ve harekelerin değişmesi
İrâd etmek : Söylemek

İrâdet : Kalpte uyanan arzu, istek
İrfân : Kur'an hakikatlarını bilmek, anlamak
İrşâd : Doğru yolu göstermek
İrtidâ : Yasak olan şeyde geri durma, çekinme
İrtidâd : Dinden çıkmak, İslamiyetten çıkıp dinsiz olmak / din değiştirmek
İrtisâm : İzdüşüm, cisimlerin şekillerinin düz bir yere çizilmesi
İsâr : Cömertlik, ihsan, kendisine gerekli olan şeyi başkasına vermek
İsmâ : İşittirmek, sesini duyurmak
İsmet : Namus, iffet, temizlik, günâhsızlık
İsm-i Âzam (İsm-ul-lâh-ı Âzam) : Allahın en büyük adı
İsm-i Câmi : Allahın bütün isimlerinin mânalarını içinde toplayan adı ('a' uzun)
İsm-i Vâsî' : Esmâ-i Hüsnâ'dan biri - Her ihtiyâcı olana bol bol ihsân eden
İsnâd etmek : Bir haberi birisine dayandırmak, bir suçu birinin üzerine atmak, iftira
İstiğfâr : Günâhların bağışlanmasını dilemek
İstiğrâk : İlâhî aşk ile kendinden geçmek, gark olmak, dalmak
İstihâre : Bir şeyin hayırlı olup olmadığını gösterecek rüya görmek için abdest alıp, namaz kılıp dua edip uykuya yatmak
İstihkâr : Hakir / hor görmek, hakaret etmek ("a" uzun fakat kalm)
İstihzâ : Alay etme
İstikâmet : Doğruluk, Bir yöne doğrulma, yön, Allaha kullukta bulunma
İstimdâd etmek : İmdat isteme, yardıma çağırma
İstirhâm : Yalvarma, merhamet dileme
İşrâk : Güneşin doğması, etrafı aydınlatması
İştihâr etmek : Meşhur olmak, ün yapmak
İ'tâb : Azarlama, paylama, tersleme
İtham : Suçlama
İ'tibâr : Saygı gösterme, önem verme, şeref, haysiyet, saygınlık
İtidâl : Aşırılıktan kaçmak, ılımlı olmak
İtikâd : Bir fikre / inanca bağlanma, iman, inanç
İtmînan : Emin olma, inanıp güvenme, kat'i olarak bilme, kalpten inanma
İttibâ : Tâ'bi olmak, itaat etmek, arkasından gitmek
İttifak : Birleşme, sözleşme, uyuşma
İttifak etmek : Söz birliğine varıp anlaşmak
İttisaf : Vasıflanma, nitelenme, muttasıf olma
İvaz : Bedel, karşılık, tâviz
İzâle : Giderme, yok etme
İzâm : Lüzumundan fazla önemseme, mübalağa etme, büyütme

İzhâr : Açığa vurmak, ortaya çıkarmak
İzzet : Değer, kıymet, yücelik
Kaht-u galâ : Yokluk, kıtlık, fakirlik, pahalılık
Kādir : Her şeye kudreti yeten ('a' uzun)
Kadr (kadir) : Değer, kıymet
Kâffe : Bütün, hep
Kahhâr : Kahredici , yok edici , Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimlerinden biri
Kāhir : Kahredici, zorlayıcı, ezici, ezen ("a" uzun fakat kalın okunur)
Kāil olmak : inanmak ('a' uzun fakat kalın okunur)
Kāim : Ayakta duran, mevcut, var olan ("a" uzun, kalın)
Kāim makām : Birinin yerine geçen, ilçeyi idare eden (kaymakam) (ilk ve son'a' uzun)
Kāl ehli : Bir şeyi yapmak yerine lafıyla vakit geçirenler (Bk.tersi: "Hal ehli")
Kāmet : Boy, endam, farz namazlardan önce okunan ve "kadd-ü kamet-üs salat" eklenmiş ezan ("a" kalın ve uzun)
Kāni : İnanmış, kanaat sahibi olmuş, kanaat eden ("a" kalın ve uzun)
Kâr : Tesir etmek, etki yapmak ('a' uzun ve ince okunur)
Karin : Hısım, akraba, yakınlar
Karn : Asır, yüz yıllık süre, bir insanın 60 yıllık ortalama ömür süresi, boynuz
Kasr-ı emel : Kısa emel, fazla bir şey beklememek,
Kâşki : Keşke, "ne olurdu" şeklinde pişmanlık ifadesi
Katl-i-âm : Kitle halinde halkı öldürme, ahaliyi kılıçtan geçirme
Kāri : Okuyucu ("a" kalın ve uzun) (Kāri-ül Kur'an : Kur'an okuyucu)
Kat etmek : Kesmek, ayırmak, bir uçtan bir uca yol almak
Katre : Damla
Kavi (kaviy) : Sağlam, kuvvetli, zorlu
Kavim : İnsan topluluğu, cemaat, ümmet, millet
Kavl-i kerîm : Şerefli söz
Kazā : Verilen hükmün yerine getirilmesi
Kemâl : Olgunluk, kâmillik, bir şeyin son derecesi
Kemâl-i acz : Âcizliğin son derecesi
Kerâmât : Kerâmetler Kerâmet : Bir velinin gösterdiği olağan dışı işler
Kerâmât-ı indiyye : Şahsî / subjektif kerâmetler, keyfî kerâmetler
Kerâmât-ı zâhire : Görünürdeki apaçık kerâmetler ('a' lar uzun)
Kerîm : Kerem sahibi, ihsan edici, cömert, ulu, büyük
Kerîme : Kız evlât
Kesâfet : Yoğunluk
Kesb-i şifâ : Şifa bulmak, hastalıktan iyileşmek

Kesret : Çokluk Kesret-i meşguliyyet : meşguliyet fazlalılığı, fazla işi olmak
Keşf (Keşif) : Bulma, meydana çıkarma, Allah tarafından bir ilhâm ile bir şeyin olacağının önceden bilinmesi
Kıl-ü kāl : Dedikodu
Kırāat : Okumak, namazda Kur'andan bir miktar okumak
Kıssa : Hikâye
Kıtal : Savaş
Kıyâm : Ayakta durma, kalkma Kıyâm-ı Leyl : Gece namazına kalkma
Kifâyet : Yeterlilik
Kisve (Kisvet) : Elbise, özel kıyâfet
Kisvet-i dâliyye : Eski yazıdaki "dal" harfi şeklinde olan özel kıyâfet
ks (Kaddes Allahü sırrehû, kaddese sırrahû , kuddise sirruhû) : Allah sırrını takdis etsin
Kubbe ittihâz etmek : Hâlini saklamak üzere bir şeyi örtü / perde gibi kullanmak
Kudsî : Kutsal, mübârek Kudsiyyet : Kutsallık
Kutb (kutub) : Zamanının / o yerin en büyük velîsi
Kutb-ül aktāb : Kutup'ların kutbu
Kuvve : Kuvvet, güç Kuvve-i galebe : Üstün gelme gücü / kuvveti
Kuzat : Kadılar
Küdûret : Gam, tasa, bulanıklık
Küfüv : Akran, benzer, eş

L

Lâhm : Et
Lâhût : Ulûhiyyet alemi (Ulûhiyyet : Cenâb-ı Hakkın Allahlık sıfatı)
Lâtif : Hoş, nazik, yumuşak
Lâyıh olmak : İçe doğmak, āşikâr olmak
Ledünnî : (Ulum-i ledünniye)
Leîm : Alçak, rezil, mayası bozuk
Leyl : Gece
Lezzât : Lezzetler, tatlar, tadı güzel olan şeyler
Liam : Ne kendine ne başkasına hayırları olmayanlar
Libâs : Elbise
Likā : Kavuşmak, sevilen'in seven'e (mâşukun âşıka) zāhir olması
Liyâkat : Ehliyet sahibi olmak, lâyık olmak, kıymetlilik

M

Maahâzâ : Bununla beraber, böyle olmakla birlikte, mamafih
Maani-i gaybiyye : Görünmeyen / gizli mânâlar
Mağfur : Günahlarının affı için kendine dua edilmiş olan
Mahabbet (Muhabbet) : Sevgi
Mahbûb : Sevilen kimse (dişi için : Mahbûbe)
Mahdum : Erkek evlât, oğul; kendisine hizmet edilen
Mahmûde : İyilikler
Mahv : Yok etme, harab etme, bitme, yok olma
Mahz : Hâlis, su katılmamış, ta kendisi, bir şeyin aslı
Maişet : Yaşama, geçim, yaşamak için gerekli olan şeyler
Maiyyet : Beraber olma, birinin yanında bulunup emrinde olmak
Makâmât : Makamlar
Makbûl : Kabûl olunan, beğenilen
Makhûr : Kahredilmiş, mahvedilmiş, bozguna uğratılmış, mağlub olmuş
Maksûd : İstenilen şey, istek, arzu, kasdedilen şey
Makûle : Cins, çeşit, nevi, tür, kategori
Ma'mûr : İmar edilmiş, bakımlı
Mansıb : Devlet hizmeti, memuriyet, mevki, makâm
Mansûb : Tâyin edilmiş, nasbedilmiş
Mansûr : Allahın yardımıyla üstün gelen / muzaffer olan
Mantuk-u âli : Bir sözün delâlet ettiği esas mânâ, mefhum
Mârifet : Keşif ve ilhamla kazanılan vasıtasız bilgi, mânevi tecrübe ile öğrenilen ilim ; bilme, hüner
Marîz : Hasta, dertli
Marzî : Râzı olunmuş, beğenilmiş, Cenâb-ı Hakkın rızâsını kazanmış
Ma'siyyet : Günâh, isyân, itaatsizlik
Matlûb : İstenilen şey, istek
Matrûd : Kovulmuş, tard edilmiş
Mazhar : Nâil olma, sahib olma ; bir şeyin göründüğü (ortaya çıktığı = tecelli ettiği) kişi, şey veya yer
Mazhar-ı cemâl : Hakkın 'cemâl' sıfatıyla tecelli ettiği kimseler / şeyler
Mazhar-ı celâl : Hakkın 'celâl' sıfatıyla tecelli ettiği kimseler / şeyler
Mazhariyet : Nâil olma, şereflenme
Mazhariyyet-i asliyye : Esas (asıl) mazhariyyet

Mecmu' : Bütün, hepsi, tamamı, toplanmış, cem olunmuş
Mec'ul (Mec'ule) : Meydana çıkarılmış, yapılmış
Medâris : Medreseler
Medâris-i seman: Fatih Câmii etrafındaki sekiz medrese
Mehâz : Kaynak
Mehâz-ı asl : Ana kaynak
Mekârim : Keremler, iyilikler, güzel ahlâk
Mekir : Hile, aldatma, düz en kurma
Mekruhât : İğrenç, nâhoş görünen şeyler, haram olmadığı halde mecbur kalınmadıkça dînen yapılmasına izin verilmeyen şeyler
Melekût : Saltanat, ululuk ; ruhların ve meleklerin alemi
Melîk : Mülkün sahibi, padişâh, Mülk ve melekût sahibi
Me'luf : Alışmış alışılmış, huy edinmiş
Mel'ûn : Lânetlenmiş, kovulmuş
Memât : Ölüm, ahırete göç etmek
Member (Minber) : Camide hatibin hutbe okuduğu kürsü
Me'mûl : Umulan, ümid edilen
Menâkıb : Menkıbeler
Menâr : Nûr yeri, fener kulesi, câmi minâresi
Menba' : Kaynak
Menkıbe (menkabe) : Meşhur kimselerin maddi, manevi hallerini anlatan metinler / hikayeler
Menfûr : Kendisinden nefret edilen, iğrenç, sevilmeyen
Mensur : Yardım görmüş, zafer kazanmış, muzaffer
Menzil : Konaklama yeri, Dünya, mesâfe
Merdûd : Geri döndürülmüş (Bk. Vasıl-ı merdûd)
Mergûb : Beğenilmiş, rağbet edilmiş
Merhûm : Kendisine rahmet edilmiş, rahmete kavuşmuş (kadın için:merhume)
Merkeb : Binilen vasıta, binek, eşek
Mesâil : Meseleler,
Meslûk : Bir yola gitmek isteyenlerin erişmek istedikleri gaye
Mesrûr : Sevinçli
Mest : Sarhoş
Meşâkkat : Zahmet, sıkıntı, güçlük
Meş'âl : Meşale, kandil, lâmba
Meşâyih : Şeyhler, pîrler

Meşhûd : Görünen, şehâdet edilen
Metâlib : İstekler, arzular, taleb edilen şeyler
Metâlib-i âlâ : Yüce / yüksek talepler, şanlı şerefli arzular
Me'vâ : Mekân, varılacak / sığınılacak yer, mesken
Mevâcid : Vecd halleri, kalbî zevk veren haller
Mevâhib : Mevhibeler, hediye edilenler, ihsânlar, karşılıksız verilenler
Mevâli : Efendiler, azad edilmiş köleler
Mevâlid . Mevcut'lar, doğmuşlar, vücut bulmuş şeyler
Mevâlid-i selâse : ' Maden, bitki, hayvan ' olarak tabiatın üç unsuru (ögesi)
Mevârid : Varacak yerler, bir yere ulaşacak yollar, caddeler
Mevsûk : Belgelendirilmiş, sağlam delile / vesikaya dayanan
Mevtâ : Ölüler, cenâzeler
Me'yûs olmak : Ümidini kaybetmek, kederlenmek, ye'se düşmek
Meyyâl : Çok meyil eden, çok istekli, bir şeye düşkün
Mezmûm : Ayıplanmış, aşağılanan, zemmedilen,
Mezrâ : Tarla
Mezruat : Ekilmiş olan şeyler, ekinler
Me'zûn : İzin verilmiş, bir şeyi yapmaya salâhiyetli kılınmış
Milk (Mülk) : Dünyâ âlemi, mal, yer, binâ
Mihmân : Misâfir
Mihrâb : Câmide imamın, cemaatin önünde durduğu yer
Mir'at : Ayna
Muallim : Öğretmen, ilim öğreten, ilim ta'lim eden
Muâmele : Davranma, hareket tarzı, resmi dairelerde yapılan işler
Muammer : Ömür süren, uzun ömürlü, bahtı açık
Muattal : Kullanılmaz olmuş, ãtıl bırakılmış, tâtil edilmiş, işlevsiz
Mû'cizat-ı kaviyye : Hakkında şüphe olmıyan kesin mucizeler
Mû'cize : Beşer kudretinin üstündeki açık ve kat'i alametler
Mufassal : Ayrıntılı Mufassalan : ayrıntılı olarak
Muhãtab : Kendisine hitâb edilen, söyleneni dinleyen
Muhâvere : Konuşma
Muhtasar : Kısa Muhtasaran : Kısaca, özet olarak
Muhâl : İmkansız, vukuu mümkün olmayan
Muhâlefet : Kabul etmeme, karşı koyma, zıt gitme

Muhârebe : Harb etmek, cenk etmek
Muhîb : Seven, dost
Muhibb-i müştâk : Şiddetle arzu duyanları seven
Muhterem : Hürmet görmüş, kıymetli ve şerefli kimse
Muîd : Yardımcı öğretmen (müderris muavini)
Mukarrebîn (Mukarrebûn) : Yakınlaşmış olanlar, Cenâb-ı Hakk'ın indinde kıymetli mübârek zâtlar, büyük meleklerden bir zümre
Mukayyed : Kayıtlı, serbest olmıyan, bağlı, sınırlı
Muktedâ : Kendisine uyulan, önde giden, müctehid, imamlık yapan
Muktedâ-yı ümmet : Ümmetin önde gelenleri / liderleri
Muktezây-ı hâl : Duruma göre, durumun icâbına göre
Muktedir : Gücü yeten, güçlü, iktidar sahibi
Mumâileyh : İsmi evvelce geçen, kendisine işaret edilen
Muntazır : Bekleyen
Murâd : Arzulanan şey, maksad, emel
Musannâ : Sanatkârâne yapılmış
Musirr : Israr eden, direnen,
Mu'tad : Âdet edinilmiş, alışkanlık haline getirilen, itiyâd edinilen
Mûtekid : İnanmış, dindar, itikâd eden
Mutmain : İtmi'nan' a ermiş, şüpheden arınarak tam inanmış ve güvenmiş
Muttali : Haberli, bir şey hakkında bilgi sahibi, haber almış
Muttasıl : Aralıksız, durmadan, arka arkaya, birbirine bitişik
Mûtû kable en temûtû : " Ölmeden önce ölünüz"
Muvâfakat : Râzı olmak, uygunluk
Muvâfık : Uygun, yerinde
Mübârek : Bereketli, ilâhi hayır sahibi, uğurlu
Mübâreze : Sözle çekişme, kavga, döğüşme
Mübeşşirât : Müjdeli haberler, hayırlı alâmetler
Mübtelâ : Dertli, bir şeye tutulmuş, hasta, ibtilâ sahibi
Mücâhede : Nefsi yenip terbiye için çalışmak ; gayretle çalışma, cihâd etme
Mücellâ : Cilâlı, parlak
Mücerred : Yalnız, tek, saf katışıksız halde, yalın (soyut) (çoğulu: Mücerredât)
Müdam : Sürekli, devamlı, devam eden
Müderris : Ders veren, muallim, öğretmen, profesör
Müderris-i fâzıl : Fazîlet sahibi öğretmen / profesör

Müellefât (Te'lifât) : Yazılmış (te'lif edilmiş) eserler
Müellif : Yazan (te'lif eden) kimse, yazar
Müflis : İflâs etmiş
Mükerrem : Hürmet ve ta'zim edilen kimse
Mükerrer : Tekrarlayan, tekrar tekrar
Mülâkat : Kavuşma, buluşma, yüz yüze görüşme
Mülâyim : Yumuşak, ılımlı, yumuşak huylu, yavaş
Mülâzemet : Bir işle devamlı meşguliyet, bir işe sıkıca bağlılık
Mülâzım : Medrese tahsilini bitirip icâzet (diploma) alan
Mülhîd : Dinden çıkan, imansız
Mülûk : Melikler, hükümdarlar
Mü'minât : Kadın müminler (inananlar)
Mü'minîn : Erkek müminler (inananlar)
Münâcaat : Allaha yalvarma
Münâsebet : İlişki
Münâzaa : Ağız kavgası, çrkişmek
Münevver : Nurlanmış, ibadet ve taat ile nurlanmış, aydın, ışıklı
Münferid : Tek başına, tek, yalnız, kendi başına
Münhezîm olmak : Bozguna (hezîmete) uğramak
Müntehab : seçilmiş, intihab edilmiş
Mürgân : Kuşlar
Mürîd : İsteyen, irade eden, tarîkatta mürşîd'e talebe olan
Mürşîd : Doğru yolu gösteren, irşâd eden
Mürted : İslâmiyetten çıkan
Mürtekîb : İrtikâb eden, rüşvet alan ve yiyen, kötü iş yapan
Müseccâ : Cümlelerin sonu veya ortası kâfiyeli olan düzyazı (nesir) şekli
Müsemmâ : İsimlendirilen, ad verilmiş olan, bir ismin sahibi olan
Müstâğni : Kimseye ihtiyâcı olmıyan, tok gözlü
Müstahâb : Sevilmiş şey, dinde farz ve vâcib dışında yapılması sevaplı olan şey, Peygamberimiz (sav) in bazan yapıp bazan terk eylediği şeyler
Müstakîm : Doğru, hilesiz, düz, istikâmet sahibi (= doğru yola yönelmiş)
Müstaîd : İstidâdı olan, eğilimi olan, kâbiliyetli
Müstecâb : Hoş görülen, isteği kabul edilen
Müstecâb-üd-dâ've : Duâsı kabul olunan, duâsı makbûl olan
Müşâhedât : Gözle görülen şeyler, görüşler

Müşârünileyh : Adı geçen, işâret edilen
Müşâvere : Konuşup danışma, istişâre etmek
Müştak : Şiddetle arzu eden
Mütemessik : Bir delil veya şâhide dayandırılan
Mütenebbih : Tenbih ile uyarılmış, ders almış, aklını başına toplamış
Mütercim : Tercüme eden
Mütevelli : Birinin yerine geçen, bir vakıfın idâresine memur edilmiş kişi
Müvelledât : Doğum ile oluşmuş canlılar (velâdet : doğum)
Müzâhir olmak: : Yardımcı olmak, korumak, arka çıkmak
Müzdat : Çoğaltılmış, artırılmış
Müzeyyen : Tezyin edilmiş, süslenmiş, ziynetli

N

Nâçiz : önemsiz
Nâil olmak : Ele geçirmek, murâda ermek
Nâkıs : Noksan, eksik, (mat.) eksi işareti
Nakl : Anlatmak, aktarmak
Nâr : Ateş, cehennem
Nâs : İnsanlar
Nâsih : Nasihat veren, öğüt veren, içi temiz kimse
Nasûh : Halis, temiz, çok nasihat eden (' a ' kısa, ' û ' uzun)
Nâsût : İnsanlar, insanlık, insanlık âlemi
Nazar : Göz atma, bakış
Nâzır : Bakan, bir şeyi bakıp gözeten, (kabinedeki) bakan
Nâzil olmak : Yukardan aşağı inmek / indirilmek
Nâzil : Yukardan aşağı inen, inici
Necât : Kurtuluş, selâmet
Necm-ül Hüdâ : Hidâyet yıldızı, doğru yolu gösteren yıldız
Nedâmet : pişmanlık
Nefes : Velilerin, mânevi yönden ölü haldeki kalpleri dirilten, ferahlatan nefesleri

Nefs (Nefis) : Can, öz varlık, öz benlik, kendi zât'ı, kendi aslı, ruh,
Nefs-i emmâre : İnsanı kötülüğe sürükleyen benliği, zorlıyan ve kötülüğü emreden (iç güdüsel) nefis (sülûkdan önce ilk mertebedeki nefsin sıfatı)
Nefs-i levvâme : Kendini kınayan nefis (nefsin ikinci, tasavvufda sülûkun başlangıç mertebesi)
Nefs-i mülhîme : Kendisine ilhamlar gelen nefis (nefsin üçüncü mertebesi)
Nefs-i mutmainne : İtmînan'a ermiş, kalbi şüpheden arınarak inanmış nefis (nefsin dördüncü mertebesi)
Nefs-i râziyye : Allahından her şey için râzı olmuş nefis (nefsin beşinci mertebesi)
Nefs-i marziyye : Allahın kendisinden râzı olduğu nefis (altıncı mertebe)
Nefs-i sâfiyye : Nefsin son (yedinci) mertebesi = İnsân-ı Kâmil.
Önce " Çokluk'tan Tek'liğe" (kesretten vahdete = halk'tan Hakk'a) seyr'etmiş ve sonra tâliblerin irşâdı için "Tekļik'ten Çok'luğa" (Vahdetten kesrete = Hakk'tan halk'a) dönmüş mürşîd-i kâmil
Nefs-ül - emâr : İşin hakikati, hakikatin kendisi
Nehâr : Gündüz
Nesir : Düz yazı
Neseb : Sülâle, soy, atalar zinciri, baba soyu
Neslen bâde neslin : Kuşaktan kuşağa, nesilden nesile
Neşr : Kıyâmette bütün insanların dirilmesi (Bk.: Haşr) ; yaymak
Neşr-i hakâyık : Hakikatleri yaymak
Neşr-i ulûm : İlimleri yaymak
Nevâfil : Nâfileler, nafile namaz ve oruçlar
Nevahî : Taraflar, yönler, nâhiyeler
Nidâ : Seslenmek, çağırmak, haykırmak, (gram.) ünlem işâreti
Nisyân : Unutmak
Nûr-i mâ'rifet : Mâ'rifet nûru , mâ'rifet ışığı, (Bk. 'Mâ'rifet')
Nusret (nusrat) : Yardım, zafer ve fetih için Allahın yardımı

O , Ö

Özr-ü kavî : Kuvvetli mâzeret / özür ('a' kısa, ' î ' uzun okunur)

P

Payidâr : Devamlı, kalıcı
Pîr : Tarikat kurucusu, ihtiyar
Post-nişîn : Posta oturan, daha evvelkinin (selefinin) makamına oturan
Pürnûr : Işık dolu, aydınlık dolu

R

Rabb-ül erbâb : Bütün sahiplerin ve terbiyecilerin Rabbi.
Rabt-ı kalb : Gönül bağlama
Râh : Yol, meslek, usûl Râh-ı ibâdet : İbâdet yolu
Rağıb : İsteyen, rağbet eden
Rahâ : Değirmen Rahâvi : (Bk. Rehâvi) Değirmen taşının dönmesi gibi
Rahmetullâh-ı aleyh : Allahın rahmeti üzerine olsun
Rakîb : Bir işte birbirinden üstün olmıya çalışanlar ("a" kısa, "î" uzun)
*Cenâb-ı Hakkın güzel isimlerinden: Bilici , koruyucu, görüp gözetici
Ravza : Bahçeler, çimenli bahçeler
Râzî : Hoşnut, râzı olmuş, boyun eğip itâat eden
Reayâ : Vergi veren halk
Reddetmek : Karşılık vermek, selâma karşılık vermek
Ref etmek : Kaldırmak, hükümsüz kılmak
Rehâvî : Rehâ (=Urfa) şehrine ait, bir musiki makâmı (Urfa ağzı);
küçük çalgılı kutu veya çalgılı saat
Remiz (Remz) : İşaret, işaretle anlatma, üstü kapalı söyleme
Resim (resm) : Vergi
Revâtib : Vazifeler; namazda farzlardan önce kılınan müekked sünnetler
Reyhân : Fesleğen, hoş ve güzel koku
Rızâ : Hoşnutluk, memnunluk, râzı oluş
Rıdvân (Rızvân) : Rızâ, râzı olma, Cennetin kapısındaki melek
Ricâl : Mevki sahipleri, devlet adamları, ileri gelen erkekler
Ricâlul-lâh (Ricâl-ül gayb) : Evliyâlar, ermişler
Rikâb : Özengi, büyük bir kimsenin huzuru
Rikkat : Kalp yumuşaklığı, yufka yüreklilik
Risâle : Bir konuyu kısaca anlatan kitap
Rivâyet : Bir şeyin başkasına anlatılması
Riyâzât : Nefsi terbiye için az yiyip içmek, zevk verici şeylerden kaçınmak

Ruhâni : Ruh alemine ait
Rûh-i eclâ : Çok parlak ve güzel olan ruh
Rûh-i mücerred : Saf / yalın ruh
Rûh-i reyhân : Hoş ve güzel ruh
Rûh-i sâri : Bedenin her noktasına yayılan ruh
Ruhsat : İzin, müsâade ; Kur'an-ı Kerîm'in emir ve yasaklarının dışında kalan ve yapıp yapmamakta kolaylık ve serbestlik sağlanan fiiller ve hususlar
Ruhsat erbâbı : Dinî hükümlerde kolaycılığa kaçan veya bu hükümleri bazı mâzeretler sebebi ile ruhsat verilen tarzda uygulayan kişiler.
Rücû' etmek : Geri dönme, vaz geçme, cayma
Rüsûm : Usul, merâsim, vergiler / harçlar
Rüsvâlık : Rezillik, haysiyetsizlik, itibârsızlık
Rüyâ-yı sâliha : İyi, hayırlı, ve doğru haber veren rüyâlar

S

Sabâ rüzgârı : Gün doğusundan esen hoş ve lâtif rüzgâr
Sabi : Süt emen bebek, Büluğa ermemiş çocuk
Sâbir : Sabreden, sabredici
Sâdır olmak : Çıkmak, meydana gelmek, zuhur etmek
Sadr : Kalb, göğüs
Safâ : Saflık, berraklık, neş'e, Gönül şenliği, zevk, eğlence
Sahâ : Cömertlik, el açıklığı (ilk "a" kısa, ikinci "a" uzun)
Sâha-i kudsî : Kutsal alan, kutsal sâha (ilk „a" uzun, ikincisi kısa)
Sâhât : Açık alanlar, meydanlar, avlular, ("a" lar uzun)
Sahîh : Doğru, hâlis, noksansız, şartları tamam olan
Saîd : Mübarek, kutlu, uğurlu ("a" kısa, "î" uzun)
Sâki : içki sunan, su dağıtan kimse ("a" ince ve uzun)
Sâkit : Sükût eden, susan, sâkin halde duran
Salâh : Rahatlık, sulh, , barış, dine uygunluk, düzelme, iyileşme
Salât : Namaz
Salâtin : (Bk. Selâtin) Sultanlar Salâtin-i kadîme : Eski sultanlar
Salb : Asmak Salben idâm : Asarak idâm etmek
Sâlih : Faziletli, dürüst davranan kişi
Sâlik : Tasavvuf yoluna (sülûke) giren kimse , bir yola giren kimse
Sâlim : Sağ sağlam, eksiksiz, noksansız

Sâlisen : Üçüncü olarak
Samt : (Bk.: Sumt , sumut) Sükût, az konuşma
Sanâyi-i bedîiyye : güzel sanatlar
Sanev beriyy-üş-şekil : Çam kozalağı şeklinde, koni şeklinde
Sâniyen : İkinci olarak
Sâri : Sirâyet eden, genişleyip başkasına yayılan, (tıp) bulaşıcı
Cebel : Dağ, bir toplumun büyüğü, âlim ve fâzıl kişi
Satvet : Ezici kuvvet
Savlet : Saldırı, ani ve şiddetli hücum
Savm : Oruç
Sây' : Elden geleni yapmak, çalışmak
Sayd : Avlama, avlanma, av
Sebâ (Sebe') bahçeleri : Hz. Süleyman ile evlenen Belkis'in Yemendeki şehrinin çok güzel olduğu rivâyet edilen bahçeleri
Sebât : Kararlı olmak, sözünde durmak, yerinden oynamamak
Sedd' etmek : Engel olmak, tıkamak, kapamak, baraj kurmak
Sefîh : Zevk ve eğlenceye aşırı düşkün, aşırı israfçı
Sefîhâne : Eğlence düşkünü ve israfçı olarak
Sehâ : (Bk. Sahâ) Cömertlik
Seher : Tan yeri ağarmadan önceki vakit
Sekr : Sarhoşluk
Sekrân : Sarhoş, mest olmuş kimse
Selâtin : Sultanlar
Selîka : Güzel söz söyleme ve yazma yeteneği
Sem' : İşitmek, kulakla duymak
Sem'an : Dinleyerek, duyarak
Senâ : Öğmek, medhetmek
Sened : Kuvvetli söz, delil, senet
Sened-il asfiyâ : Sâfiyet ve takvâ sahiplerinin delili
Ser : Baş, tepe
Sermest : Sarhoş
Seyf-ul-lâh-ül-mügâlib : Gâlib gelmek için çalışan Allahın kılıcı (Hz. Ali'nin lâkablarından birisi)
Seyr (Seyir) : Yürüyüş, Allah'dan gelip tekrar O' na dönme
Seyr-i mânevî-i suudî : Mânevi yolda yüksek mertebelere doğru yürümek

Seyr-i sülûk : (Tasav.) Bir mürşîdin terbiye yoluna girip kalbin Hakk'a yönelmesi, mânen yürümesi (sefer etmesi). Dört seyir (sefer) vardır:
* Seyr-i ilellâh : Nefsi terbiye ederek Allah'a doğru mânen yürümek
* Seyr-i fillâh : Allahın ahlâkı ile ahlâklanarak Hakk'ta Hakk ile seyir
* Seyr-i maallâh : Zâhir ve bâtın ikiliğinden kurtularak Allah ile seyir
* Seyr-i anillâh : İnsanları irşâd için Allah ile Allah'tan (Hak'tan halka) seyir

Seyyid : Efendi, bey, saygıdeğer kişi; Hz. Hüseyin'in soyundan gelenler
Seyyid-il-en'âm : Bütün halkın efendisi
Seyyid-ül evtâd : Evtâd'ın (dört cihetteki dört büyük velinin) efendisi
Seyyie : Kötülük, günâh, fenâlık
Sıfât : (Metinde kullanılış mânâsı) Cenâb-ı Hakkın sıfatları
Sıfât-ı hamîde : Öğülmeye değer iyi ahlâk ve vasıflar / nitelikler
Sıfât-ı zemîme : Yerilecek kötü ahlâk ve vasıflar / nitelikler
Sır : Gizli hakîkat Sırren (Sırran) : Gizlice, kalpten, gönülden
Sıyânet : Koruma, korunma
Silsile :Tarîkatta şeyhlerin mürşîd zinciri
Sîne : Göğüs, kalp
Siyret (sîret) : Birisinin tabiatı, ahlâkı, Sîret-i hasene : Güzel ahlâk
Sui- âkıbet : Kötü son
Sulehâ (Sulâhâ) : Sâlihler, iyi niyetliler, doğru kişiler
Sum'a : İşitilsin, bilinsin diye yapılan işler, gizli riyâ
Sumt-u sükût : İşitmemek (kulağını tıkamak) ve konuşmamak
Sûret : Dış görünüş, şekil, kılık kıyâfet, tarz, üslûb
Suud etmek : Yükselmek, yukarı çıkmak, derecesi artmak
Süedâ (Süadâ) : Said'ler, mutlu kişiler, Allahın rızasını kazananlar
Süedâ-is-sâlihin : Fâziletlilerin en mutluları
Süfliyyat : Dünya ile ilgili bayağı işler / şeyler / hususlar
Sürûr : Sevinç, neşe, neşeli olmak

Ş

Şahm : Vücut yağı, iç yağı
Şakî : Her türlü günahı işleyebilecek kimse, haydut ('a' kısa, "î" uzun okunur)
Şarâb (şerâb) : İçilecek şey, içki, şarap
Şark : Doğu
Şecâat : Yiğitlik, cesurluk
Şeâmet : Uğursuzluk

Şecî' : Cesur, yiğit, yürekli
Şefâat : Bağışlama veya af için vesile / aracı olmak
Şefî-i âhıret : Âhırette şefâat edici
Şekâ : Rezillik, alçaklık, bahtı karalık
Şekâvet (Şakâvet) : Eşkiyâlık, haydutluk
Şekvâ : Şikâyet
Şem : Işık, ruh, mum, balmumu, yanak
Şerâb-ı imân ve irfan : İmân ve irfânın zevk veren içkisi
Şerh : Bir şeyi anlaşılabilmesi için açmak, izâh etmek, genişletmek
Şerîf : Şeref sahibi, kutlu, mübârek, Hz. Hasan'ın soyundan gelenler
Şerîr : Kötülük yapan, şer işleyen
Şevâgil-i fâside : Doğru olmayan işler, bozuk fiiller, yanlış işler
Şevk : Neş'e, sevinç, keyif, ışık
Şık : Seçenek
Şifâyâb olmak : Hastalıktan iyileşmek
Şitâb etmek : Acele etmek, koşmak, seğirtmek
Şuhûd : Görmek , şâhid olmak, şâhitler, tanıklar,
Şüru ' etmek : Başlama

T

Taaccüb : Şaşmak, hayret etmek
Taam : Yemek (her iki 'a' ayrı ayrı okunur)
Taassub : Aşırı taraf tutma, körü körüne bağlılık, yalnız kendi dinini çok üstün görüp diğerlerine düşmanlık gösterme, fanatizm
Tâat : İbâdet, Allahın emirlerini yerine getirme
Tâaten : Emre uyarak, emre boyun eğerek
Tab : Yaradılış, tabiat, karakter ; (matbaacılık) basmak
Tab'an : Yaratılışı icabı, tabiatı icabı
Tâbir : Rüyâ yorumlama, deyim
Tâc-ı şerif : Şerefli tâc
Tâcir : Ticaretle uğraşan
Tahâret : Temizlik Tâhir : Temiz, pâk
Tahdîs-i nîmet : Nîmete karşı şükür etmek
Tahkîk : İncelemek, hakîkatini araştırmak
Tahkîk ehli : (=Muhakkik) Keşif ve ilham yoluyla İlâhi hakîkatları bulan ve bunları delilleri ile bilen kimseler

Tahkîr : Hakaret etmek, hor görmek
Tahliye : Boşaltma, boşaltılma, salıverme
Tahrîr : Yazma, yazılma
Tahzîr etmek : Bir şeyden sakındırma / hazer ettirme
Tâife : Özel bir grup oluşturan insanlar
Tâk : Yarım daire (kemer) şeklinde yapı,
Takarrüb etmek : Birbirine yakınlaşmak
Takdîs etmek : Mukaddes bilmek, kutsamak
Takvâ : Günâhlardan kendini korumak, dinî yasaklardan kaçınmak
Tâlib : Taleb eden, isteyen
Tâlîk : Geciktirme, belli bir zamana bırakma
Tâlim : Öğretmek (Muallim : Öğretmen, tâlim eden)
Taltif etmek : İltifât etmek, gönül almak
Tama' : Doymazlık, aç gözlülük
Tâ'n : Kötülemek, hoş görmemek, küfür etmek
Tard etmek : Kovmak, def etmek
Tarh : Çıkarma, atma, bırakma
Tarîk : Yol, tarz, usul ("a" kısa, "î" uzun okunur)
Tarîkat : Yol manevî yol (**"a" lar kısa**, **"î" uzun** okunur).
Tarîk-i Sofiyye (Sufiyye) : Tasavvuf ehlinin yolu
Tâ'riz : Kinâyeli söyleme, sitemli konuşma
Tasarruf : Hakkın izni ile herşeye hükmetme , Cenâb-ı Hakkın rızâsı ve irâdesi yönünde kullanılan idâre etme hakkı ; sâhip olma, biriktirme
Tasarrufât-ı bâhire : Aşikâr olarak insan ve eşyâya Hakkın izni ile hükmetme
Tasfiye etmek : Saflaştırma, temizleme, arındırma
Tasnîf : Kitap tertib etmek, bir şeyi sınıflara, cinslere göre ayırmak
Tasnîfât : Tasnif edilmiş eserler
Tatavvu' (tetavvu') : Nâfile namaz kılmak
Taun : Veba hastalığı
Tavâf : Ziyâret maksadı ile etrafında dolaşma
Tavsîf : Vasıflandırma, etraflıca tarif etme
Ta'yib : Ayıplama
Tâyin : Ayırma, belli etme, bir memuriyete atama
Tayyib : İyi, güzel, hoş
Tazarrû : Tevâzu ile yalvarmak
Ta'zim : Saygı gösterme, ululama, büyükleme
Tebdil : Değiştirme, başka bir şey haline dönüştürme

Teberrüken : Uğur olarak, bir şeyden mânevi olarak bereketlenmek üzere
Tebliğ : Bildirmek
Tebşîr : Müjdelemek
Tebşîr-i İlâhî : Cenâb-ı Hakkdan gelen İlâhi müjdeler
Tecellî : İlâhî kudretin meydana çıkması, görünmesi (çoğulu : Tecelliyât)
Tecellî-i Zât : Hiç bir sıfâta bürünmeden doğrudan Allah'dan gelen tecellî
Te'cil : Belli bir süre sonraya bırakma, geciktirme
Techiz ve tekvin : Ölünün yıkanıp kefenlenmesi
Tecliye' : Cilâlama, cilâlanma
Tedbîr : Önlem ; (metinde) Cenâb-ı Hakkın "Hakîm" ismine uygun hareket ;
Tedrîc : Bir şeye azar azar, derece derece ilerlemek / varmak
Tedris : Ders vermek (Müderris : Ders veren)
Teessür : Üzülmek, kederlenmek
Tefâvüt : Farklılık, iki şey arasındaki fark
Tefevvuk : Üstünlük, üstün gelmek, daha büyük olmak
Tefrika : Ayrılık, ayrılma, nifak
Teheccüd : Gece namazı, gece uyanıp namaz kılma
Tehlîl : Kelime-i tevhîd'i (= Lâ ilâhe illâllah) tekrar tekrar söylemek
Tekmîl etmek : Tamamlamak, müridi kemâle erdirmek
Tekrîm : Hürmet ve ta'zim göstermek
Tekye : Dayanma, istinâd etme, tekke
Televvün : Renkten renge girme, döneklikler, kararsızlıklar
Te'lif : Eser yazmak ('e' uzatılarak 'teğlif' der gibi okunur)
Te'lifât : Yazılmış eserler, te'lifler
Telmihli : Nükteli
Telmîz (Tilmîz) : Talebe, çırak, öğrenci
Telvihli : Renk renk, rengârenk
Temâyüz etmek : Kendini göstermek, farklı ve yüksek olmak
Temessük : Tutunma, yapışma, borç senedi, tapu senedi
Temkin : Ağır başlılık, ölçülü hareket
Tenbih : Uyarma, ikâz etme, sıkı sıkıya emretme
Tenezzül : İnme, düşme, alçalma
Tenzîil : İndirim, azaltma
Tensîib : Uygun görme
Terâküm : Birikmek, yığılmak
Terceme-i hâl (Tercüme-i hâl) : Hâl tercümesi, hayat hikâyesi, biyografi

Terennüm : Yavaş ve güzel sesle şarkı / ilâhi vb. okuma
Terkîb : (dilb.) Tamlama, bir kaç şeyi bir araya toplıyarak meydana getiriş
Teslîk görme : Tasavvufta mertebelere ulaşma yolu (=sülûk) görmek
Teşbîh : Benzetme
Teşevvüş : Karma karışık olmak
Teşviş : Karıştırmak, karmakarışık etmek, bulandırmak
Tetavvû' : (Bk. Tatavvû') : Nâfile namaz kılmak
Tevbe-i nasûh : Sadık tevbe, kat'i kararlılıkla yapılan tevbe
Tevbih : Azarlama, paylama
Tevessül etmek : Bir şeyi vesile edinmek, bir işe başlamak / girişmek
Teveccüh : Bir şeye doğru yönelmek, güleryüz gösterme
Tevfîk : Uygun hale getirme, Cenâb-ı Hakkın kuluna yardım etmesi
Tevhîd : Allahın birliğine, ondan başka ilâh olmadığına inanma
Tevhîd-i Ef'al : Fiilde fâili görmek yani bütün fiillerin Allahtan olduğunu görmektir. (Lâ fâile İllâllah)
Tevhîd-i Sıfât : Eşyâ ve eşyânın sıfatlarında mevsûfu (sıfatlananı) görmek, yani Allahın sıfatlarını görmektir. (Lâ mevsûfe İllâllah)
Tevhîd-i Zât : Eşyânın gerçek bir varlığı olmadığını bilmek ve her şeyde Allahın varlığını görmektir. (Lâ mevcûde illâllah). Bu, Vahdet-i Vücûd ehlinin tevhîdidir.
Tevkir : Hürmetle anmak, ihtirâm etmek, ta'zim etmek
Te'vil : Bir şeyin (bir âyeti kerîmenin) mânâsını yorumlayıp anlatmak, sözü çevirme, söze ayrı mânâ vermeye kalkışma
Tevliyet : Bir vakfın işlerine bakma vazifesi, mütevellilik
Te'yid : Bir şeyi doğrulama
Tezkiye : Temize çıkarma, arıtma, bir malın zekâtını verme
Tezyîn : Süsleme, süslenme, ziynetlendirme
Tilâvet : Kur'anı güzel ses ile usûle uygun okumak ('a' ince ve uzun)
Tuğyan : Taşkınlık, taşma, azgınlık
Tûlâ : Çok uzun (Yed-i tûlâ : Nüfûzu çok geniş / kudretli el)
Tulû' : Görünme, ortaya çıkma, gök cisimlerinin doğması (sondaki 'u' uzun)
Tûl-ü emel : Hırs, tama', tükenmez arzu ("û" uzun, "ü" kısa okunur)

U

Ubûdiyet : Kulluk
Ulemâ : Âlimler
Ulûhiyet : Allah'lık , yalnız kendisine ibâdet ve itâat edilmesi gereken Allah
Ulûm : İlimler
Ulûm-u bâhire : Çok geniş olan (deniz gibi) ilimler
Ulûm-u zâhire : Zâhir (görünen şeylerin) ilimleri
Ulviyyat : Mânevi yücelikler / yükseklikler
Umman : Engin deniz, okyanus
Umûr-u gaybiyye : Gaybî olan ve duyularımızla bilinmeyen işler
Unsur : Madde, bileşik cisimleri oluşturan basit cisimlerin her biri
Uzlet : Yalnızlık,

Ü

Ücûb (Ucb) : Kendini beğenmişlik
Ülfet : Alışkanlık, ahbaplık etme
Ümerâ : Emirler, beyler
Ümm-ül Kitâb : Fâtiha Suresi, "Akl-ı Evvel", Levh-i Mahfûz (= Kader ve kazâ levhası)
Ünsiyet : Dostluk, ahbaplık, alışkanlık

V

Vâcib : Terk etmek câiz olmıyan, yapılması farz derecesine yakın şekilde gerekli olan ibâdetler / dinî emirler
Vâd : Söz verilen şey
Vâdi : İki dağ arsındaki çukur, dere yatağı, tarz, usül, konu alanı
Vâhid : Tek, bir
Vâkıf : Bir işten haberli olan ; bir şeyi vakf eden ; Arafatta vakfede duran
Varak : Yaprak, kitap veya defter yaprağı

Vâridat : Kâr, gelir, içe doğan şeyler, ilhâm olunan bilgiler
Vârid olmak : Gelmek, erişmek
Vasl : Kavuşma, ulaşma, Vâsıl : Erişen, kavuşan, Hakka vâsıl olan
Vâsıl-ı makbûl : Kabul olunmuş, beğenilen vâsıl
Vâsıl-ı merdûd : Halkı irşâd için Hak'dan halk'a geri gönderilmiş (reddedilmiş) vâsıl (Sâyir anillâh bi iznil-lâh)
Vekar (Vakar) : Ağırbaşlılık, temkinli ve saygın davranış
Velâdet-i mâneviye : Mânevi doğuş
Velâyet : Velilik, ermişlik, Allah dostu olmak
Velî : Sâhib, muhafaza eden, evliyâ, Allaha yakın olan kişi; fakat, amma
Veli'yün-ni'met (velini'met) : Nimet veren, ihsân eden
Verâset-i mâneviye : Mânevi miras
Vifâk : Samimi anlaşma, dostça bir fikir üzerinde birleşme, barış, uygunluk
Vird : Devamlı okunan dua, her gün okunması gereken Kur'an kısımları
Vukûf : Bir şeyi iyi bilme, vâkıf olma
Vusûl : Ulaşma, gelme, erişme, varma
Vücûd : Varlık, beden, var olma
Vüzerâ : Vezirler

Y

Yâd : Anmak, hatırda tutmak
Yakîn : Açık ve seçik kesin bilgi ('a' kısa ve ince, ' i ' uzun okunur)
Yâr : Dost
Yed-i tûlâ : Kudretli, nüfûzu çok geniş, çok uzun el
Yıyka : (Anadolu ağzında) yıka
Yun : Yıkan ! (Yunmak : Yıkanmak)
Yübûset : Kuruluk, kuraklık

Z

Zâlim : Zulüm yapan, haksızlık yapan
Zâlim-i nefs : Nefse haksızlık eden / zulmeden
Zâhid : Dünyayı terk etmiş , zühd içinde yaşayan kişi ('a' uzun)

Zâhir :Görünen, açık, belli ('a' uzun)
Zâhir olmak : Ortaya çıkmak, görünmek
Zâhire : Anbarda saklanan hububat / yiyecek, azık
Zâhiren : Görünüşe göre , dış görünüş yönünden
Zâil olmak : Yok olmak, sona ermek, ortadan kalkmak ('a' uzun)
Zât-ül ahâdiye : Ehad olan Cenâb-ı Hakkın Zâtı (kendisi)
Zecr : Önleme, yasak etme, zorlama, zorla yaptırma
Zer (etmek) : (ekip biçmek, ziraat)
Zevât-ı kirâm : Şerefli zâtlar, büyük kişiler
Zevâhir : Dış görünüşler, bir şeyin dış yüzünden görünenler
Zevâl : Sona erme, zâil olma, Güneşin tam ortada tepede olduğu zaman
Zevc : Koca (eşlerden erkek olanı)
Zevce : Karı (eşlerden kadın olanı)
Zevk ehli : (Burada) mânevi hâz duyanlar
Zevkî : (Burada) Mânevi zevk veren
Zikir : Anma, hatırlama, Allahı dille veya kalble anma, Kur'an'ın bir ismi
Zikr-i hafî : İçten ve kalbden yapılan gizli zikir ("a" kısa, "i" uzun)
Zikr-i cehrî: Yüksek sesle yapılan açık zikir
Zikrullâh : Allahın zikri, Allahı anmak
Zuafâ : Zayıflar, güçsüzler
Zuhûr : Ortaya çıkma, ansızın görünme, zâhir olma
Zu'm : Bâtıl zan, şüphe, yanlış zan
Zübde : Bir şeyin kaymağı, en seçkin kısmı, özü, hulâsası
Zühd : Dünyâ sevgisini gönülden çıkarma, zevklerden vazgeçerek kendini ibâdete verme. (Zühd ile davranan kişilere "zâhid" denir)

Lugatçenin hazırlanmasında faydalanılan eserler:

*Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ferit Devellioğlu. Aydın Kitabevi; Ankara. 13. baskı, 1996
*Osmanlıca - Türkçe Yeni Lügat . Abdullah Yeğin. Hizmet Vakfi Yayınları; İstanbul, 1991
*Türkçe Sözlük - Ali Püsküllüoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995
*Osmanlıca - Türkçe Sözlük . Mustafa Nihat Özön. İnkılâp Kitâbevi, 4. Basım, İstanbul, 1988
*Türkçe - İngilizce Redhouse Sözlüğü - Redhouse Yayınevi, 12. basım, İstanbul, 1991
*Kuşeyrî Risâlesi - (Hazırlayan) Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1981
*Tasavvuf Terimleri Sözlüğü - Süleyman Uludağ, Mârifet Yayınları, İstanbul, 1995
*Edebiyatımızda İslâmi Kaynaklı Sözler - Mehmet Yılmaz, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992
*Tasavvuf'tan Dilimize geçen Deyimler ve Atasözleri - Abdülbâki Gölpınarlı , İnkılâp ve Aka Kitâbevleri, İstanbul, 1977
*Edebiyat Lügati - Tahir-ül Mevlevi, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994